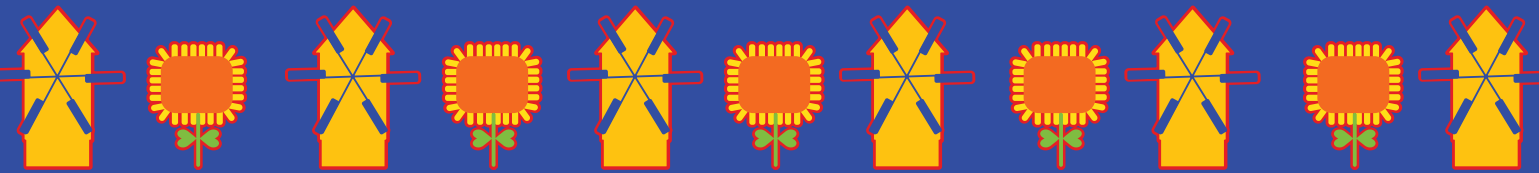

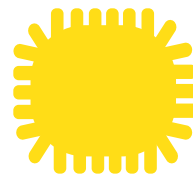
Škole zajedništva

ШКОЛИ СПІЛЬНОТ

priručnik za integraciju učenika i učenica
iz Ukrajine u srednje škole

Impresum

NASLOV: Škole zajedništva / Школи спільнот – priručnik za integraciju učenika i učenica iz Ukrajine u srednje škole

Izdavač: Ured UNICEF-a za Hrvatsku

Autorice: Iskra Pejić, Vanja Kožić Komar

Urednice: Ivana Ćosić, Višnja Pavlović

Recenzija: Agencija za odgoj i obrazovanje

Jezični pregled: Vanja Kožić Komar

Prevoditeljica na ukrajinski jezik: dr. sc. Lesja Petrovska

Grafičko oblikovanje i ilustracije: Centar pažnje, Vanja Nikolić

Sva prava pridržava izdavač.

Ova publikacija nastala je u okviru programa „Škole zajedništva / Школи спільнот – podrška školama u inkluziji učenika i učenica iz Ukrajine“. Projekt se provodi u suradnji Foruma za slobodu odgoja i Ureda UNICEF-a u Hrvatskoj s ciljem pružanja podrške školama u Hrvatskoj koje pohađaju učenici i učenice iz Ukrajine. Ured UNICEF-a zahvaljuje svim građanima, građankama i tvrtkama koji su svojim donacijama omogućili izradu ovog priručnika. Ova publikacija ne izražava nužno službene stavove UNICEF-a.

Citiranje: Pejić, I., Kožić Komar, V. (2022): Škole zajedništva- priručnik za integraciju učenika i učenica iz Ukrajine u srednje škole. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

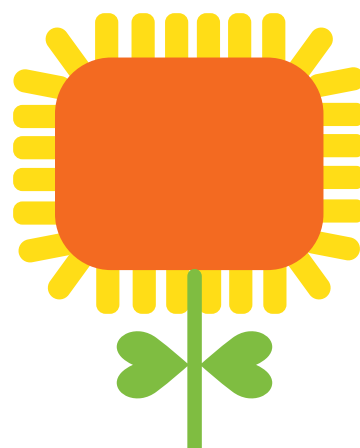
Gramatički rod u tekstu ne izražava preferenciju jednoga roda u odnosu na drugi. Zbog lakše čitljivosti teksta imenice učenici, učitelji i sl. najčešće se koriste i za osobe muškog, i za osobe ženskog roda.

ISBN 978-953-7702-70-0

Zagreb, rujan 2022.

Škole zajedništva / Школи спільнот

- priručnik za integraciju učenika i učenica
iz Ukrajine u srednje škole

SADRŽAJ

PREDGOVOR	6
UVODNE RIJEČI AUTORICA	7
PLAN AKTIVNOSTI INTEGRACIJE RASELJENIH UČENIKA U ŠKOLE: ŠTO JE ČIJA ODGOVORNOST?	9
UVOD	10
PREGLED ZAKONSKO-ADMINISTRATIVNOG OKVIRA ŠKOLOVANJA UČENIKA I UČENICA RASELJENIH IZ UKRAJINE	10
JAČANJE KAPACITETA ŠKOLA ZA INTEGRACIJU RASELJENIH UČENIKA I UČENIKA	11
SPORAZUMJEVANJE I JEZIK	13
1.1. RAZGOVORI POSREDOVANI PREVOĐENJEM.....	13
1.2. KOMUNICIRANJE UZ JEZIČNU BARIJERU.....	13
1.3. OVLADAVANJE INIM JEZIKOM.....	16
SOCIJALIZACIJA I ODNOSI	19
2.1. PRIPREMA RAZREDNOG ODJELA	19
2.2. UPIS UČENIKA U ŠKOLU I UPOZNAVANJE	20
2.3. UČENIK/CA U RAZREDNOJ ZAJEDNICI.....	23
2.4. SURADNJA S RODITELJIMA.....	25
NA NASTAVI: POUČAVANJE I VREDNOVANJE	28
3.1. POUČAVANJE.....	28
3.2. VREDNOVANJE	34

MENTALNO ZDRAVLJE RASELJENIH UČENIKA I UČENICA.....	36
4.1. SPECIFIČNOSTI ADOLESCENCIJE U IZBJEGLIŠTVU.....	36
4.2. GUBICI.....	38
4.3. TRAUMA.....	38
4.4. PRUŽANJE PODRŠKE OSOBAMA KOJE SU PREŽIVJELE TRAUMU I GUBITKE.....	39
4.5. ŠTO NASTAVNICI/E MOGU NEPOSREDNO NAPRAVITI AKO UČENIK POČNE ISPOLJAVATI TRAUMATSKE REAKCIJE U ŠKOLI.....	42
BRIGA O SEBI.....	43
5.1. ZDRAVE STRATEGIJE SUOČAVANJA S RADNIM STRESOM	44
5.2. VJEŽBA OPUŠTANJA.....	45
MATERIJALI ZA NASTAVNIKE/CE I STRUČNE SURADNIKE/CE.....	46
1. PRVI DAN ŠKOLE: KAKO SI? / ПЕРШИЙ ДЕНЬ У ШКОЛІ: ЯК СПРАВИ?.....	49
2. DOBRO DOŠLI U NAŠ SVEMIR! / ЛАСКАВО ПРОСИМО У НАШ ВСЕСВІТ!...55	
3. JEZIČNA BARIJERA KAO PRILIKA / МОВНИЙ БАР'ЄР ЯК ШАНС.....59	
4. UČENJE PO MJERI / НАВЧАННЯ, ЯКЕ ЯКРАЗ ДЛЯ МЕНЕ..... 68	
5. ČEP PO ČEP – STEREOTIP / КРИШКА ДО КРИШКИ – СТЕРЕОТИП	78
LITERATURA	82
O AUTORICAMA.....	84

Predgovor

Škola zajedništva – sinergije vršnjaka hrvatskih škola i raseljenih đaka Ukrajine

Pred ravnateljima, učiteljima i stručnim suradnicima je priručnik namijenjen hrvatskim školama koje su aktivno uključile i prigrlile učenike Ukrajine. Škole koje pohađaju djeca raseljena iz Ukrajine trebaju biti mjesto sigurnosti i zajedništva. Jezik je zasigurno velika barijera. Brojna istraživanja, uključujući i ona provedena u Hrvatskoj, pokazuju da je za uspješnu integraciju učenika migranata važna pripremljenost razreda za dolazak i prihvaćanje tih učenika.

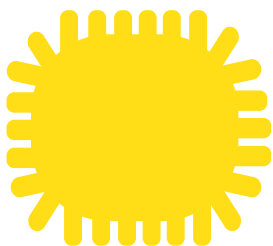
Stoga je ovakav priručnik važan jer se obraća struci i svim dionicima obrazovnog sustava koji su prihvatili đake iz Ukrajine. Sadržajno ovaj priručnik obuhvaća važna pitanja, od administrativnih i zakonodavnih okvira do detaljne pripreme kako unaprijediti odgojno-obrazovni rad s raseljenim učenicima iz Ukrajine.

Ključne smjernice za rad s inojezičnim učenicima pomno su predlagane i razrađene u poglavlju Odnosi i socijalizacija. Timski rad učitelja i nastavnika razrednoga vijeća sa stručnim suradnicima koji zajedno provode pripremnu ili dodatnu nastavu s novim učenicima – ključ su uspjeha svladavanja drugoga jezika.

Našim novim učenicima pristupimo otvorena srca! Ako to učini nastavnik, razred model ponašanja prihvaća.

Ravnateljica Agencije za odgoj i obrazovanje

Dubravka Brezak Stamać

UVODNE RIJEČI AUTORICA

O ČEMU JE RIJEČ

Ovaj je priručnik namijenjen svim nastavnicima, stručnim suradnicima i ravnateljima koji u svoje škole uključuju raseljene učenike i učenice iz Ukrajine. Ako se u vašu školu odnedavno upisao učenik iz Ukrajine, vjerojatno ste puni pitanja i nedoumica. Kako da komuniciram s učenikom koji ne govori naš jezik? Na koji način nadoknaditi gradivo i ispuniti obrazovne ishode s novom učenicom? Kako da ocjenjujem učenika koji ne govori hrvatski jezik? Što mogu učiniti ako dijete počne pokazivati traumatske reakcije u školi? Moguće je i da zbog tereta ostalih školskih obaveza koje imate ne osjećate pretjerani entuzijazam za ovu temu i pitate se kako da u svoj već pretrpani raspored smjestite skrb o još potrebitih učenika i učenica.

U sklopu projekta „Škole zajedništva / Школи спільнот – podrška školama u inkluziji učenika i učenica iz Ukrajine“, na kojem surađuju Ured UNICEF-a u Hrvatskoj i Forum za slobodu odgoja, tijekom lipnja 2022. upitnikom je napravljena analiza potreba škola koje su u svoje klupe primile učenike i učenice iz Ukrajine. Kao najveći izazovi spominju se nepoznavanje hrvatskog jezika, nadoknada gradiva, otežana suradnja s roditeljima učenika i učenica, emocionalne poteškoće i ocjenjivanje. O svim ovim temama detaljno govorimo kroz cijeli priručnik.

Formalno obrazovanje u pravilu ne oprema nastavnike i nastavnice da se nose s izazovima nastave s inojezičnim učenicima i učenicama ili da pružaju podršku osobama koje su preživjele traumu i gubitke, jer takva znanja i vještine donedavno nisu bili nužni. No s obzirom na pojačane migracije u cijelom svijetu, može se očekivati da će ovi izazovi postati dio svakodnevnog nastavničkog posla. Ovaj je priručnik mali doprinos stručnom usavršavanju školskog kadra i njime smo nastojali školama olakšati svakodnevni posao te pružiti odgovore na pitanja i nedoumice. Znanje koje nastojimo prenijeti može se primjenjivati u radu sa svim inojezičnim učenicima i s drugim ranjivim skupinama.

Podrška izbjeglicama u Hrvatskoj nije nova tema: pojedine škole već imaju bogata iskustva u integraciji izbjeglica s Bliskog istoka, a hrvatski su psiholozi tijekom devedesetih razvijali brojne psihosocijalne programe za pomoć prognanicima i osobama koje su preživjele traumu. Znanja i preporuke koje sabiremo u ovoj knjizi proizlaze iz tih iskustva i praksi te se nadamo da će vam biti konkretna potpora u svakodnevnom radu.

Kako bismo vam oslikali ono o čemu govorimo, kroz čitav priručnik donosimo više primjera dobre prakse učiteljica, nastavnica i ravnateljica koje su u proljeće 2022. u svoje škole primile ukrajinsku djecu. Na ovom im mjestu želimo zahvaliti za dijeljenje iskustva i entuzijazam koji su unijele u svoj rad.

Priručnik je koncipiran u 6 tematskih cjelina (1. Sporazumijevanje i jezik; 2. Socijalizacija i odnosi; 3. Na nastavi – poučavanje i ocjenjivanje; 4. Mentalno zdravlje raseljenih učenika i učenica; 5. Briga o sebi; 6. Materijali za nastavnike/ce i stručne suradnike/ce).

U cjelini **Sporazumijevanje i jezik** razrađujemo mogućnosti nošenja s jezičnom barijerom, predložimo kreativne načine komuniciranja te razmatramo što je važno kako bi djeca što prije ovladala hrvatskim jezikom. U cjelini **Socijalizacija i odnosi** detaljno se bavimo pripremom učenika/ca razrednog odjela, upoznavanjem i upisom učenika/ca u školu, izgradnjom odnosa te suradnjom s roditeljima. Donosimo brojne ideje i smjernice za izgradnju dobrih odnosa koji su temelj svake integracije. U cjelini **Na nastavi** donosimo stručne smjernice za poučavanje i vrednovanje koje uzimaju u obzir najbolji interes inojezičnog učenika/ce u situaciji izbjeglištva. Radi lakšeg snalaženja, preporuke za poučavanje grupirali smo prema skupinama srodnih predmeta.

U prvom dijelu cjeline **Mentalno zdravlje raseljenih učenika i učenica** bavimo se specifičnostima adolescencije u izbjeglištvu, a u drugom dajemo poseban osvrt na gubitke i potencijalna traumatska iskustva kako bi nastavnici razumjeli sa čim se nose njihovi učenici te znali adekvatno pružati podršku. I ova se znanja mogu koristiti u radu s domicilnim učenicima koji se nose s traumom i/ili gubicima.

Svjesni smo da rad s ranjivim skupinama zahtijeva dodatan angažman ionako opterećenih nastavnika/ca i djelatnika/ca škole. Stoga cjelinu **Briga o sebi** posvećujemo brizi za vaše mentalno zdravlje i donosimo prijedloge samopodrške za sve iscrpljene nastavnike/ce.

U posljednjoj cjelini **Materijali za nastavnike/ce i stručne suradnike/ce** donosimo 5 nastavnih priprema kojima se možete koristiti kako biste u svojim razrednim zajednicama olakšali sporazumijevanje, poticali znatiželju, interes i dobrodošlicu te razvijali pripadanje.

Svakako vas želimo ohrabriti da kad ne znate kako postupiti, uvijek sagledavate najbolji interes djeteta i zadovoljenost primarnih potreba kao što su **sigurnost, kontakt, pripadanje**. Ako te osnovne potrebe nisu zadovoljene, neće biti moguć ni obrazovni, ni jezični, ni socijalizacijski napredak. Nitko ne može pratiti nastavni sadržaj na jeziku koji ne govori, zato je u početku procesa integracije dobro staviti naglasak na međusobno upoznavanje i stvaranje odnosa s drugim učenicima, neformalno učenje jezika kroz igru i razgovor i uključivanje u razne aktivnosti u školi u kojima se može sudjelovati neovisno o jezičnoj barijeri. To su osnovne poruke ovog priručnika.

I za kraj, važno je napomenuti kako je kvalitetna integracija proces koji traje neko vrijeme te da u njega trebaju biti uključeni svi – nastavnici/e, stručni suradnici/e, ravnatelj/ce i ostalo školsko osoblje, osnivači i druge nadležne institucije. Na idućoj stranici nalazi se pregledna tablica (Plan aktivnosti) koja obuhvaća aktivnosti s ciljem integracije, a podijeljena je prema odgovornostima i nadležnostima uključenih aktera. Ovu tablicu možete čitati i kao mapu priručnika, budući da se uz svaku aktivnost specificira poglavlje u kojem možete više pročitati o toj temi.

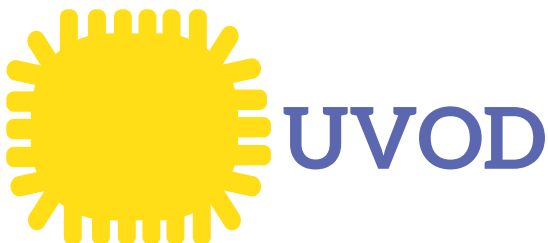
Iskra Pejić i Vanja Kožić Komar

PLAN AKTIVNOSTI INTEGRACIJE RASELJENIH UČENIKA U ŠKOLE: ŠTO JE ČIJA ODGOVORNOST?

Na ovom mjestu donosimo tablicu sa sumiranim poslovima vezanim uz cjelokupni proces integracije izbjeglica u škole.

	NASTAVNICI/E I RAZREDNICI/E	STRUČNI/E SURADNICI/E	RAVNATELJI/CE	TIJELA JAVNE VLASTI (MINISTARSTVA, AGENCIJE, UREDI LOKALNE UPRAVE)
PRIJE UKLJUČENJA RASELJENIH UČENIKA U ŠKOLU	<ul style="list-style-type: none"> - priprema učenika u razrednom odjelu *(u cjelini <i>Socijalizacija i odnosi</i>) - aktivnosti s ciljem dobrodošlice (upoznavanje novog učenika/ce s drugim učenicima/ama, prostorom, osobljem škole) *(u cjelinama <i>Socijalizacija i odnosi te Sporazumijevanje i jezik</i> - Komuniciranje uz jezičnu barijeru) - upoznavanje novog učenika/ce, predstavljanje, upoznavanje sa školskim prostorom, rasporedom, pojašnjavanje pravila *(u cjelini <i>Socijalizacija i odnosi</i> - Upis učenika/ca i upoznavanje) 	<ul style="list-style-type: none"> - upoznavanje učenika/ca i prikupljanje dostupnih podataka (prethodno školovanje, činjenice o uvjetima života i obitelji učenika/ca) *(u cjelini <i>Socijalizacija i odnosi</i>, poglavlje Upis učenika/ca i upoznavanje) - sudjelovanje u procesu upisa i smještanje u razrede te razmjena informacija s razrednikom/com i nastavnicima/ama *(u cjelini <i>Socijalizacija i odnosi</i>, poglavlje Upis učenika/ca i upoznavanje) - organizacija pripreme nastave hrvatskog jezika *(u <i>Uvodu</i> - Pregled zakonsko-administrativnog okvira) 	<ul style="list-style-type: none"> - priprema nastavnika/ca (osigurati početne edukacije i predavanja s ciljem podizanja razine informiranosti i konkretnih alata za rad s izbjeglicama) *(u <i>Uvodu</i> - Jačanje kapaciteta škola za integraciju raseljenih učenika i učenica) - uvodno informiranje roditelja (predavanje na Vijeću roditelja) *(u <i>Uvodu</i> - Jačanje kapaciteta škola za integraciju raseljenih učenika i učenica) - sudjelovanje u procesu upisa učenika/ca u školu *(u cjelini <i>Socijalizacija i odnosi</i>, poglavlje Upis učenika/ca i upoznavanje) - kreiranje atmosfere dobrodošlice *(u cjelinama <i>Socijalizacija i odnosi te Sporazumijevanje i jezik</i> - Komuniciranje uz jezičnu barijeru) 	<ul style="list-style-type: none"> - osiguravanje jasnih i pravovremenih informacija o proceduri upisa, praćenju, vrednovanju i ocjenjivanju *(u cjelini <i>Na nastavi</i>) - osiguravanje logističke i stručne potpore školama (dostupnost za konzultacije i pitanja, stručna usavršavanja) *(u <i>Uvodu</i> - Jačanje kapaciteta škola za integraciju raseljenih učenika i učenica) - osiguravanje materijalne pomoći (za dodatne troškove vezane uz integraciju izbjeglica, poput prevoditelja, sredstava za izlete / prehranu / udžbenike / školski pribor) *(u <i>Uvodu</i> - Jačanje kapaciteta škola za integraciju raseljenih učenika i učenica) - pripremanje osnovnih informacija o školovanju u RH za raseljene učenike/ce (npr. letak) *(u cjelini <i>Socijalizacija i odnosi</i> - Upis učenika/ca i upoznavanje)
POČETNA FAZA UKLJUČENJA U ŠKOLU	<ul style="list-style-type: none"> - uvođenje dodatnih kreativnih, digitalnih, praktičnih sadržaja u nastavu *(u cjelini <i>Na nastavi</i>) - praćenje obrazovnog i socijalizacijskog napretka *(u cjelini <i>Na nastavi</i>) - aktivnosti s ciljem integracije izbjeglica na razini razrednog odjela (zajedničke aktivnosti, vršnjačka potpora, uključivanje u izvannastavne aktivnosti) *(u cjelini <i>Socijalizacija i odnosi</i>) - suradnja s roditeljima izbjeglica (upoznavanje, povratne informacije o odgojno-obrazovnom napretku) *(u cjelini <i>Socijalizacija i odnosi</i>, poglavlje Suradnja s roditeljima) 	<ul style="list-style-type: none"> - podrška u organizaciji stručnih usavršavanja s ciljem osnaživanja nastavnika za rad s izbjeglicama *(u <i>Uvodu</i> - Jačanje kapaciteta škola za integraciju raseljenih učenika i učenica) - podrška u organizaciji aktivnosti u cilju integracije izbjeglica na razini škole (kreativne/sportske/kulinarske i sl. radionice za učenike i roditelje) *(u cjelini <i>Socijalizacija i odnosi</i>) - podrška u organizaciji sustava raseljenim učenicima (prevoditelj, psihološka podrška, volonteri, uključivanje vanjskih suradnika, npr. organizacija civilnog društva) *(u <i>Uvodu</i> - Jačanje kapaciteta škola za integraciju raseljenih učenika i učenica; Mentalno zdravlje raseljenih učenika/ca) - suradnja s roditeljima raseljenih učenika *(u cjelini <i>Socijalizacija i odnosi</i>, poglavlje Suradnja s roditeljima) - stručna podrška nastavnicima/ama *(u cjelini <i>Na nastavi</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> - nabava dodatnih nastavnih materijala za nastavnike/ce (npr. digitalne platforme, IKT, ostali pribor prema potrebama) *(u cjelini <i>Na nastavi</i>) - podrška u organizaciji aktivnosti u cilju integracije izbjeglica na razini škole (kreativne/sportske/kulinarske i sl. radionice za učenike i roditelje) *(u cjelini <i>Socijalizacija i odnosi</i>) - organizacija sustava potpore izbjeglicama (prevoditelj, volonteri, uključivanje vanjskih suradnika, npr. organizacija civilnog društva) *(u <i>Uvodu</i> - Jačanje kapaciteta škola za integraciju raseljenih učenika i učenica; u cjelini Mentalno zdravlje raseljenih učenika/ca) - suradnja s roditeljima raseljenih učenika/ca *(u cjelini <i>Socijalizacija i odnosi</i>, poglavlje Suradnja s roditeljima) 	<ul style="list-style-type: none"> - osiguravanje stručnih usavršavanja, publikacija, stručnih konzultacija *(u <i>Uvodu</i> - Jačanje kapaciteta škola za integraciju raseljenih učenika i učenica te u cjelini <i>Na nastavi</i>) - osiguravanje pravovremenih i konkretnih informacija o načinima i elementima vrednovanja i ocjenjivanja inojezičnih učenika *(u cjelini <i>Na nastavi</i>) - osiguravanje materijalne podrške *(u <i>Uvodu</i> - Jačanje kapaciteta škola za integraciju raseljenih učenika i učenica)
UKLJUČIVANJE U REDOVNO ŠKOLOVANJE	<ul style="list-style-type: none"> - jezična individualizacija nastave i pristupa *(u cjelini <i>Na nastavi</i>) - uključivanje u dodatnu i dopunsku nastavu te izvan nastavne aktivnosti *(u cjelini <i>Na nastavi</i>) - skrb o socijalnim odnosima unutar razrednog odjela *(u cjelini <i>Socijalizacija i odnosi</i>) - suradnja s roditeljima izbjeglica (individualni razgovori) *(u cjelini <i>Socijalizacija i odnosi</i>, poglavlje Suradnja s roditeljima) 	<ul style="list-style-type: none"> - organizacija aktivnosti za neformalno ili dodatno učenje hrvatskog jezika (volonteri, organizacije civilnog društva) *(u <i>Uvodu</i> - Jačanje kapaciteta škola za integraciju raseljenih učenika i učenica) - podrška u organizaciji sustava podrške izbjeglicama *(u <i>Uvodu</i> - Jačanje kapaciteta škola za integraciju raseljenih učenika i učenica) - suradnja s ostalim sektorima koji pružaju pomoć izbjeglicama (nadležna državna tijela, organizacije civilnog društva, manjinska društva) *(u <i>Uvodu</i> - Jačanje kapaciteta škola za integraciju raseljenih učenika i učenica) 	<ul style="list-style-type: none"> - organizacija sustava potpore izbjeglicama *(u <i>Uvodu</i> - Jačanje kapaciteta škola za integraciju raseljenih učenika i učenica) - organizacija profesionalne pomoći za zaštitu mentalnog zdravlja školskog osoblja (supervizije, grupe podrške, prostor za neformalnu podršku, <i>team-building</i> i dr.) *(u cjelini <i>Briga o sebi</i>) - skrb o interkulturalnoj dimenziji škole *(u cjelini <i>Socijalizacija i odnosi</i>, poglavlje Učenik/ca u razrednoj zajednici) 	<ul style="list-style-type: none"> - osiguravanje stručnih usavršavanja za osoblje škola *(u <i>Uvodu</i> - Jačanje kapaciteta škola za integraciju raseljenih učenika i učenica) - osiguravanje materijalne podrške školama za dodatne troškove vezano uz školovanje izbjeglica *(u <i>Uvodu</i> - Jačanje kapaciteta škola za integraciju raseljenih učenika i učenica)

PREGLED ZAKONSKO-ADMINISTRATIVNOG OKVIRA ŠKOLOVANJA UČENIKA I UČENICA RASELJENIH IZ UKRAJINE

Nakon ruske invazije na Ukrajinu, države članice EU aktivirale su Direktivu Europske unije o privremenoj zaštiti (2001/55/EZ) koja u slučaju velikog priljeva izbjeglica s kriznog područja osigurava pravo na rad, stanovanje, zdravstvenu zaštitu te **pravo na obrazovanje**. Kako se navodi u čl. 14. Direktive, 'države članice odobravaju osobama mlađim od 18 godina koje uživaju privremenu zaštitu **pristup obrazovnom sustavu pod jednakim uvjetima kao i državljanima države članice domaćina**.' U srednje škole u šk. g. 2021./22. upisan je znatno manji broj učenika (ukupno 142) u odnosu na osnovne škole (1306¹). Prema podacima iz upitnika kojim su Forum za slobodu odgoja i Ured UNICEF-a u Hrvatskoj (lipanj 2022.) analizirali potrebe škola koje uključuju raseljene, mnogi upisani učenici paralelno su uključeni i u ukrajinski *online* program nastave. Ministarstvo znanosti i obrazovanja donijelo je pisanu uputu školama² koja navodi kako svako dijete izbjeglica iz Ukrajine ima pravo na:

- sudjelovanje u pripremnoj nastavi hrvatskog jezika bez testiranja
- istovremeno uključivanje u odgojno-obrazovni rad u razrednim odjelima u svim predmetima prema njihovim mogućnostima i sposobnostima
- na kraju nastavne odnosno školske godine zaključne ocjene i svjedodžbu.

Ovdje sumiramo najvažnije službene smjernice MZO-a školama:

Upis učenika: 'Odluku o upućivanju u određenu osnovnu, tj. srednju školu donosi upravni odjel za obrazovanje u županiji/Gradski ured u suradnji sa školom na temelju dokumentacije o prethodnom školovanju ako je učenik posjeduje. Škola učenika potom upisuje temeljem odluke učiteljskog/nastavničkog vijeća. Učenik osnovne, tj. srednje škole pohađa pripremnu nastavu hrvatskog jezika u školi u koju je upisan.'

Pripremna nastava: 'Učenik se u pripremnu nastavu hrvatskoga jezika uključuje danom dostavljanja podataka Ministarstvu znanosti i obrazovanja o uključenosti učenika iz Ukrajine u sustav odgoja i obrazovanja³. (...) Pripremna nastava izvodi se dva nastavna sata dnevno, odnosno 10 nastavnih sati tjedno u ukupnom trajanju od 70 sati.⁴ 'Nakon završetka pripreme nastave stručno povjerenstvo škole provjerava znanje hrvatskoga jezika pisanim i usmenim putem.

Nakon izvođenja pripreme nastave škola dostavlja Ministarstvu na adresu pripremnaUA@mzo.hr i nadležnome upravnom odjelu u županiji, odnosno Gradskom uredu, izvješće o održavanju pripreme nastave.

Troškove provedbe pripreme nastave hrvatskog jezika snosi Ministarstvo znanosti i obrazovanja.

Nakon završene pripreme nastave hrvatskoga jezika, a temeljem prosudbe stručnog povjerenstva škole postoji mogućnost pohađanja dopunske nastave učenja hrvatskoga jezika u trajanju od 35 ili 70 sati godišnje (po 1 ili 2 sata tjedno).

Više službenih informacija možete pronaći u **Odluci o provođenju pripreme nastave hrvatskoga jezika od 1. travnja 2022.** te na mrežnoj stranici **Ministarstva znanosti i obrazovanja**.

1 Podaci Ministarstva znanosti i obrazovanja od 6. lipnja 2022.

2 Uključivanje djece i učenika izbjeglica iz Ukrajine u odgojno-obrazovni sustav Republike Hrvatske, od 15. ožujka 2022.

3 Podaci se dostavljaju na adresu nacionalne-manjine@mzo.hr.

4 Odluka o provođenju pripreme nastave za raseljene učenike iz Ukrajine, od 1. travnja 2022.

Vođenje evidencije: 'Škola u koju je učenik upisan vodi evidenciju o navedenom učeniku. Škola učenika upisuje u matičnu knjigu, a ako zbog nedostatnih osobnih podataka učenika nije moguće upisati u e-Maticu, škola će ga u e-Maticu upisati po dobivanju potrebnih podataka.' Po dobivanju statusa privremene zaštite, učenike možete evidentirati pomoću broja koji im je dodijeljen.

Vrednovanje: 'Učenik se prati i vrednuje prema njegovim sposobnostima, posebno imajući u vidu stresna iskustva, teške okolnosti te općenito psihofizičko stanje učenika uzrokovano okolnostima u zemlji iz koje dolazi. Kada je potrebno za učenika se organizira i dopunska nastava.' (...) 'Pri ocjenjivanju je potrebno uzeti u obzir sve izazove prilagodbe na novu sredinu učenika koji dolaze iz sredina s različitim obrazovnim sustavom, različitim rasporedom nastave, nastavnim planom i programom, običajima te metodama učenja i evaluacije.'

Smjernice za učitelje, nastavnike i stručne suradnike za inkluziju učenika izbjeglica i učinkovitu reakciju u kriznim situacijama koje je objavila Agencija za odgoj i obrazovanje (2022) mogu se pronaći na poveznici <https://www.azoo.hr/smjernice-upute-preporuke-i-prijedlozi-aktivnosti-skolama-za-inkluziju-ranjive-skupine-ucenika-izbjeglica/>.

Dodatak 1: Ostali propisi koji reguliraju uključivanje raseljenih učenika u obrazovni sustav Republike Hrvatske

- Pravilnik o provođenju pripremne ili dopunske nastave za učenike koji ne znaju ili nedostatan znaju hrvatski jezik i nastave materinskog jezika i kulture države podrijetla učenika (NN, 15/2013)
- Pravilnik o postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta, učenika te sastavu stručnih povjerenstava (NN, 67/2014)
- Program hrvatskog jezika, povijesti i kulture za tražitelje azila i azilante (NN, 129/2009)
- Program hrvatskog jezika za pripremnu nastavu za učenike osnovne i srednje škole koji ne znaju ili nedovoljno poznaju hrvatski jezik (NN 151/2009)
- Nastavni plan i program hrvatskog jezika za tražitelje azila, azilante i strance pod supsidijarnom zaštitom starije od 15 godina radi pristupa srednjoškolskom sustavu i sustavu obrazovanja odraslih (NN, 100/2012)

JAČANJE KAPACITETA ŠKOLA ZA INTEGRACIJU RASELJENIH UČENICA I UČENIKA

U radu s raseljenim učenicima i učenicama⁵ iz Ukrajine puno je poteškoća i izazova: jezična barijera, heterogenost učeničkih iskustava i potreba, psihološka traumatiziranost i životna neizvjesnost, teškoće pri poučavanju, otežana suradnja s roditeljima. No dobra je vijest da se većina poteškoća može prevenirati i prevladati ukoliko škole izaberu **jačati svoje kapacitete**, što uključuje:

- **osnaživanje i stručna usavršavanja** (na razini škole): Kvalitetne i sveobuhvatne edukacije iz područja rada s ranjivim skupinama osnažuju nastavnike, umanjuju osjećaj frustracije, daju konkretne alate i vještine za kvalitetan rad i zaštitu od sagorijevanja na poslu. Primjerice, nastavnici koji su imali edukacije u vezi rada s izbjeglicama te su naučili da su u početku procesa integracije prioriteta socijalizacija i neformalno usvajanje jezika,

⁵ U ovom priručniku u istom značenju koristit ćemo termine raseljeni učenici, učenici izbjeglice, učenici u situaciji izbjeglištva.

bit će manje frustrirani izvjesnim teškoćama u poučavanju. Supervizije⁶ i grupe podrške za nastavnike djeluju osnažujuće i povećavaju kvalitetu rada (v. cjelinu *Briga o sebi*). Edukacije i supervizije u svojim školama ravnatelj i stručni suradnici mogu organizirati uz pomoć: organizacija civilnog društva koje se bave podrškom izbjeglicama, savjetnika pri AZOO, stručnih društava, fakulteta humanističkih smjerova i dr.

- **umrežavanje i intersektorska suradnja:** Uspješnu integraciju izbjeglica škola ne može provesti sama i od presudne je važnosti suradnja s ostalim sektorima koji pružaju pomoć izbjeglicama, što uključuje: nadležne **državne institucije**, domaće i međunarodne **organizacije civilnog društva**, **Centar za socijalnu skrb, obiteljske centre, fakultete društvenih znanosti, stručna društva, volonterske klubove** i dr. U suradnji s drugim organizacijama, škole mogu omogućiti edukacije za nastavnike, supervizijsku podršku, povremenog prevoditelja, materijalnu potporu, psihološku pomoć učenicima izvan škole i sl. Pojedinačni nastavnici koji primaju raseljene učenike mogu se **povezati s drugim nastavnicima** (preko stručnih organizacija, osobnih kontakata, platformi eTwinning ili Erasmus, društvenih mreža...) te razmjenjivati materijale, iskustva, primjere dobre prakse. Ravnatelj i stručni suradnici mogu se raspitati **o projektima civilnog sektora** u svojoj sredini u koje se mogu uključiti i na taj način dobiti podršku za učenike i/ili nastavnike te obogatiti školski kurikulum.
- **aktiviranje sustava podrške unutar i izvan škole:** Uspješna integracija raseljenih učenika podrazumijeva intenzivan dodatni angažman i prilagodbu, a veliku pomoć mogu pružiti domicilni učenici i roditelji, kao i lokalna zajednica.

Ako razrednici dobro pripreme **domicilne⁷ učenike** svog razrednog odjela i osiguraju njihovu podršku – za snalaženje u novoj školi, učenje jezika, pomoć u poduci itd. – imat će motiviranijeg i prihvaćenijeg novog učenika na nastavi.

Svakako predložimo školama da razmatraju mogućnosti **angažmana i motiviranih domicilnih roditelja**. Ukrajinske izbjeglice u pravilu su u svoje nove zajednice dočekani srdačno i empatično i mnogi su građani tražili načine da pomognu. Domicilni roditelji koji iskažu interes mogu se angažirati prema svojim željama i mogućnostima, a ovdje donosimo neke ideje: kao pomoć u pisanju zadaća, učenju jezika, pravljenju info-letka o vašoj školi i gradu na ukrajinskom; financiranjem likovnog pribora ili opreme za tjelesni, razredne fotografije i dr. Sa zainteresiranim članovima **Vijeća roditelja** mogu se provoditi aktivnosti koje podižu vidljivost raseljenih učenika u školskom okruženju, npr. kreativne, kulinarske ili sportske radionice na kojima se domicilni roditelji i roditelji izbjeglica mogu upoznati, družiti ili stvarati zajedničke projekte.

I angažiranje volontera doprinosi širem sustavu podrške, a volonterski poslovi mogu uključivati npr. mentorski rad s djetetom na obrazovnim sadržajima, pomoć u pisanju zadaća, dodatne sate hrvatskog jezika, kreativne/sportske sadržaje i dr. Volontere škola može pokušati angažirati (i s njima sklopiti volonterski ugovor) preko organizacija civilnog društva, manjinskih zajednica, humanitarnih organizacija, volonterskih klubova, fakulteta. Brojni fakulteti humanističkih i društvenih znanosti imaju obavezu studentskog praktičnog rada te se s voditeljima kolegija može dogovoriti da se praktični rad odvija u školama na aktivnostima podrške raseljenim učenicima iz Ukrajine.

6 Supervizija je oblik profesionalne pomoći koji se odvija u manjoj grupi, a provodi ga stručno osposobljeni supervizor. U suradničkom i podržavajućem okruženju, prorađuju se konkretni radni problemi i zahtjevi, proširuju se kapaciteti i resursi djelatnika, a fokus je na subjektivnom iskustvu. Važno je da osobe sa supervizije odu osjećajući se bolje, ohrabreni i potaknuti da ustraju u profesionalnom razvoju. Supervizija je jedan od ključnih načina osiguravanja kvalitete rada (Ajduković, 1994).

7 Pojam domicilni učenici odnosi se na učenike koji već otprije pohađaju vašu školu i trajno su nastanjeni u mjestu prebivališta.

1

SPORAZUMIJEVANJE I JEZIK

1.1. RAZGOVORI POSREDOVANI PREVOĐENJEM

Ukrajinski/ruski⁸ i hrvatski su srodni jezici te usvajanje novog jezika često ide brzo, naročito djeci; no **početni razgovori s roditeljima i učenicima u školi trebali bi se odvijati uz prevoditelja**. Škole mogu pronaći prevoditelja uz pomoć organizacija koje se bave potporom ukrajinskim izbjeglicama ili pokušati ishoditi financiranje od nadležnog županijskog/gradskog ureda. Ako je financiranje prevoditelja nemoguće pronaći izvana, možda se u lokalnoj sredini mogu pronaći osobe koje govore ukrajinski ili ruski jezik (preko društava nacionalnih manjina, vjerskih organizacija, fakulteta i slično). Ako je škola udaljena od velikog grada, prevoditelj u razgovoru može sudjelovati i putem video-poziva.

Dodatak 2: Razgovor s roditeljem/djetetom uz prevoditelja

Prije razgovora posredovanog prevođenjem, važno je unaprijed dogovoriti neka pravila koja su se pokazala učinkovitima:

- prevoditelj prevodi sve što je izrečeno, i to u **upravnom govoru** (DA: „Moj sin kasni kući nakon škole.“, NE: „Gospodin je rekao da njegov sin nakon škole kasni kući.“);
- prevoditelj **izbjegava uspostavu odnosa s osobom s kojom nastavnik / stručni suradnik razgovara** (što podrazumijeva limitiran kontakt očima, izbjegavanje neformalnih razgovora prije i poslije službenog dijela i sl.). Izuzetno je važno da prevoditelj i osoba koja vodi razgovor imaju jasno razdvojene uloge (npr. otac koji govori jedino ukrajinski u razgovoru će se spontano početi više obraćati prevoditelju s kojim govori zajednički jezik, radi čega osoba koja vodi razgovor gubi svoju ulogu i teže uspostavlja izravan i osoban odnos s roditeljem);
- prevoditelj treba biti diskretan i razgovor čuvati kao **profesionalnu tajnu** te se o tome može izraditi ugovor. (Čarija i Pejić, 2017)

1.2. KOMUNICIRANJE UZ JEZIČNU BARIJERU

Ako ste ikad bili u stranoj zemlji čiji jezik ne govorite, prisjetite se kako ste komunicirali s npr. osobljem u restoranu. Jeste li tražili upute do vlaka ili hotela? Kako ste se sporazumjeli sa službenikom na recepciji? Vjerojatno ste se koristili prstom za pokazivanje, mahali rukama kako biste objasnili što želite reći ili koristili više jezika u jednoj rečenici. Iako vaše rečenice

⁸ Službeni jezik Ukrajine je ukrajinski, no u pojedinim regijama (npr. na istoku zemlje) stanovništvo govori primarno ruskim jezikom, nevezano za etničku pripadnost.

nisu bile pravilno sastavljene, ipak ste se uspjeli sporazumjeti. Na sličan način pristupite i razgovoru s inojezičnim učenicima (i oboružajte se strpljenjem!).

Poželjno je svako **započinjanje** konverzacije: gestama, mimikom, pokazivanjem, uz pomoć digitalnih alata za prevođenje (npr. aplikacije za prevođenje ili Google Prevoditelja), na engleskom i slično. Nemojte se ustručavati biti kreativni u sporazumijevanju (a tako ćete i relaksirati nelagodu). Potaknite ostale učenike da čine to isto. U početku se možete više osloniti na **neverbalnu komunikaciju** - osmijeh i kontakt očima su univerzalno razumljive poruke. Čak i ako vaš novi učenik ne razumije sasvim što ste rekli, iz vašeg tona glasa, ekspresije lica i stava tijela dobiva izvjesnu količinu informacija.

Primjer za ilustraciju: Razgovor u školskoj kuhinji

Učenica (14 g.) s Bliskog istoka vraća školskoj kuharici prazan tanjur nakon ručka.

Kuharica: *Je li ti bilo ukusno?*

Učenica ju ne razumije i ništa ne odgovara.

Kuharica: *(gestom pokazuje kao da jede) Njam njam? Fino? (pravi kružni pokret po trbuhu)*

Učenica se nasmiješi i radosno odgovori: *DA! Fino!*

Svim školama koje uključuju izbjeglice preporučamo da **izvjese natpise na ukrajinskom na glavne školske prostore**, poput školske blagovaonice, zbornice, knjižnice... Na taj način izražavate dobrodošlicu i uvažavanje, a novim učenicima olakšavate snalaženje u nepoznatom prostoru. Kako bismo vam olakšali posao, ovdje donosimo neke natpise na ukrajinskom. No naša je preporuka da uz pomoć aplikacije za prevođenje ili Google Prevoditelja prevedete i nazive svih svojih predmeta i da raspored sati koji zatim dajete učenicima i roditeljima bude dvojezičan. Na taj ćete način olakšati snalaženje učenika, ali i roditelja u svakodnevnom školskom rasporedu.

NATPISI NA UKRAJINSKOM

Knjižnica - БІБЛІОТЕКА

Zbornica - АКТОВА ЗАЛА

Tajništvo - СЕКРЕТАРІАТ

Računovodstvo - БУХГАЛТЕРІЯ

Kuhinja - КУХНЯ

Blagovaonica - ЇДАЛЬНЯ

Ured ravnatelja/ice - КАБІНЕТ ДИРЕКТОРА

Ured pedagoga/inje - КАБІНЕТ ПЕДАГОГА

Ured psihologa/inje - КАБІНЕТ ПСИХОЛОГА

POPIS NASTAVNIH PREDMETA (SREDNJA ŠKOLA) ⁹
СПИСОК НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ
(СТАРША ШКОЛА)

Hrvatski jezik Хорватська мова

Strani jezik Іноземна мова

Latinski jezik Латинська мова

Glazbena umjetnost Музичне мистецтво

Likovna umjetnost Образотворче мистецтво

Psihologija Психологія

Logika Логіка

Filozofija Філософія

Sociologija Соціологія

Povijest Історія

Geografija Географія

Matematika Математика

Fizika Фізика

Kemija Хімія

Biologija Біологія

Informatika Інформатика

Politika i gospodarstvo Політологія й економіка

Tjelesna i zdravstvena kultura Фізичне виховання

Izborni predmeti: Vjeronauk, Etika, Građanski odgoj i obrazovanje

Факультативні предмети: Релігієзнавство, Етика, Громадянське виховання

⁹ Donosimo nastavne predmete koji su većim dijelom vezani za gimnazijski program zbog nemogućnosti da obuhvatimo sve predmete u raznim strukovnim školama. Svakako vas potičemo da prema potrebi prevedete nazive i strukovnih predmeta kao i ostalih predmeta koje ovdje ne pronalazite.

1.3. OVLADAVANJE INIM JEZIKOM

Ovladavanje jezikom u novoj zemlji života ključni je aspekt integracije svake raseljene osobe. U školskom kontekstu, inojezični učenici ovladavaju hrvatskim jezikom na dva podjednako važna načina:

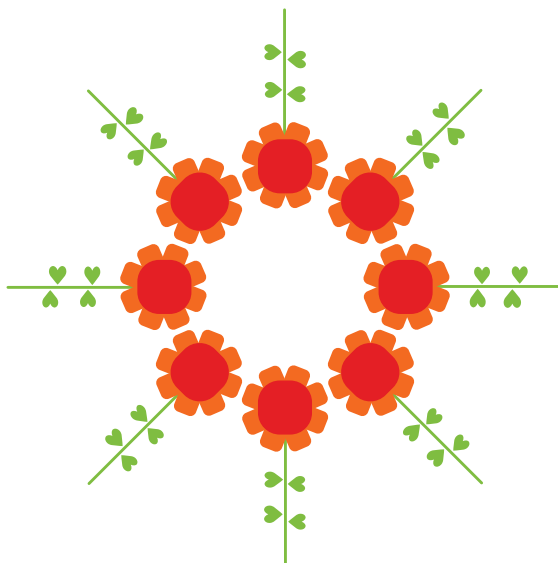
- **strukturiranim učenjem** - na pripremnoj nastavi na kojoj se uče jezična pravila, vokabular, ispravne formulacije itd.
- **spontanim, nesvjesnim usvajanjem** - kroz izloženost jeziku u svakodnevnim situacijama, slušanjem nastave, u interakciji s vršnjacima.

Usvajanje je podsvjestan prirodan proces, zbiva se u prirodnim komunikacijskim situacijama i dovodi do **tečnoga** vladanja stranim jezikom, dok je **učenje** svjestan proces koji se zbiva u osmišljenim situacijama i želi dovesti do **točnoga** vladanja stranim jezikom (Jelaska, 2007).

Važno je imati na umu da je učenje stranog jezika izrazito složen i zahtjevan zadatak. Pripremna nastava neizostavan je alat za sistematično učenje novih pojmova i jezičnih pravila, ali se nije dovoljno osloniti samo na to. Ovladavanje novim jezikom ide neusporedivo brže ako se potiče razgovor i svakodnevna interakcija.

Uobičajeno je da ćete se nekad osjećati frustrirano (zbog umora, manjka vremena, otežanog razumijevanja), ali važno je da ne odustanete i da vaš trud u uspostavljanju kontakta postane dio interakcije s učenicom. **Možda su pomaci učenika tako minimalni da se ne primjećuju pri svakoj interakciji, ali oni se sasvim sigurno dešavaju.** Pitajte novog učenika da vam kaže nekoliko riječi na ukrajinskom pa ih pokušajte naučiti ili inicirajte 'razgovor' o nekoj temi za koju pretpostavljate da je učeniku bliska (npr. sa čim se voli igrati, koju glazbu sluša, voli li vaš predmet). Ako se vaš novi učenik ustručava razgovarati, ne inzistirajte i pokušajte ponovo uskoro. **U početnim se fazama usvajanja inog jezika dobro više usmjeriti na to da poruka bude prenesena** (tj. da se razumijete), a manje na točnost izrečenog.

Kasnije, kad učenik već počne sklapati rečenice na hrvatskom, ispravite uočene pogreške u govoru na afirmativan način (primjer: Učenik: *Oni jedeju u školskaj kuhinja*. Vi: *Tako je, oni jedu u školskoj kuhinji*).

Dodatak 3: Faze usvajanja novog jezika

Prema Krashen i Terrel (1983, prema Hill i Bjork, 2008), razlikujemo **5 faza usvajanja drugog jezika** (trajanja faza izrazito su varijabilna):

1. U **pred-produkcijskoj** fazi osoba ima minimalno razumijevanje, nije u stanju verbalizirati svoje misli te se izražava neverbalnim znakovima (npr. kimanjem glave). Može nacrtati ili pokazati neki pojam kako bi se izrazila. Neki autori ovu fazu nazivaju i tihom fazom koju obilježava prvenstveno neverbalna komunikacija. Ta faza može biti kratka, a može i potrajati, što ovisi o individualnim karakteristikama osobe i okolnostima usvajanja jezika.
2. U **fazi rane produkcije**, osoba ima ograničeno razumijevanje, odgovara kratko s 1 — 2 riječi, koristi ključne riječi ili fraze (npr. Kako si?). Može formulirati rečenice u sadašnjem vremenu.
3. S prvom **pojavom govora**, osoba već ima donekle dobro razumijevanje i može se izraziti jednostavnijim rečenicama. Prisutne su pogreške u izgovoru i gramatici te nerazumijevanje šala. Kod nekih ova faza počinje tek nakon godinu dana učenja jezika.
4. U fazi **srednje fluentnosti**, osoba već odlično razumije i čini vrlo malo pogrešaka. Ova faza često započinje nakon nekoliko godina izloženosti i učenja jezika.
5. Tek s fazom **potpune fluentnosti** osoba razumije i izražava se gotovo kao izvorni govornici. Za postizanje ove faze potrebno je više godina izloženosti i učenja novog jezika.

Iz prakse

(...)

Sa svim učenicima sam ostvarila jako dobru komunikaciju, koja je po samom njihovom dolasku u školu bila pomalo neobična i meni i njima, a posebno ostalim učenicima u razredu. S nekima od njih sam komunicirala na engleskom jeziku. Iako sam svjesna da sam engleski dosta zaboravila, nisam ga se libila koristiti, samo da se razumijem s novim učenicima. Većina učenika iz Ukrajine i ne zna dobro govoriti engleski pa smo se sporazumijevali i govoreći svatko na svom jeziku te uz pomoć Google prevoditelja. Ali su vrlo brzo dosta naučili hrvatskog, sada me već jako dobro razumiju. Vidi se da im je teško kada trebaju govoriti hrvatski, u smislu slaganja rečenica itd. Jedan je učenik tako dobro naučio hrvatski da smo ga zvali kada je drugima trebalo nešto pomoći.

Marijana Furlan, prof. ekon. skupine predmeta, Srednja škola Plitvička jezera, Korenica

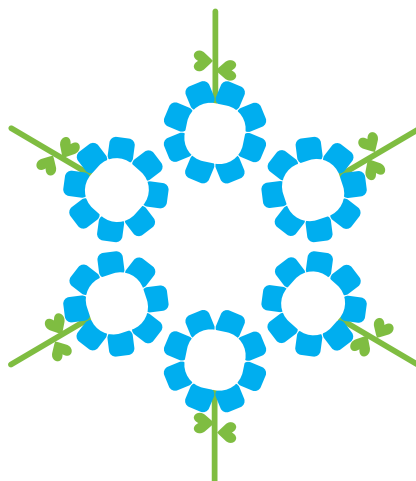
Iz prakse

Radila sam s ukupno troje učenika iz Ukrajine. S učenicima sam komunicirala isključivo na engleskom jeziku. Dva učenika su se jasnije izražavala, dok je djevojka imala poteškoća pri izražavanju misli, tj. redovito je tražila pravu riječ da mi uspije prenijeti poruku. To je ponekad išlo lakše, ponekad teže. Trudila sam se razabrati što želi reći i povremeno nudila riječi za koje mi se činilo da imaju veze s kontekstom onog o čemu je pričala. Povremeno nam je pomagao dječak iz razreda koji bi na ukrajinski prevodio neke teže pojmove. Najlakše smo, pak, komunicirali putem WhatsAppa. Učenici su bili uključeni u razrednu grupu gdje povremeno šaljem važne obavijesti te sam za njih slala obavijesti posebno na engleskom jeziku. S jednim sam dječakom manje komunicirala jer je više izostajao iz škole, naročito pred kraj godine kad je morao polagati ispite u svojoj ukrajinskoj školi.

Karolina Horvatin Doležal, X. gimnazija, Zagreb

Postoji rašireno uvjerenje da bi inojezični učenici prvo trebali savladati jezik, a tek se potom uključiti u nastavni proces. Iako se na prvi pogled to doima logičnim, u praksi to **nije poželjan** model iz nekoliko razloga:

1. Za usvajanje inog jezika važno je da su mu **učenici svakodnevno izloženi** (npr. na nastavi, u spontanoj interakciji s vršnjacima i nastavnicima, u dućanu itd.). 'Jezik se usvaja na temelju jezičnih djelatnosti, od kojih su slušanje i govorenje dvije osnovne i univerzalne' (Jelaska, 2012). Od izrazite je važnosti da se i vršnjaci i nastavnici **obraćaju djetetu i nastoje ga uključiti** u razgovor i u nastavu.
2. Ako bismo na neko vrijeme sve učenike izbjeglice radi učenja jezika izdvojili u posebnu skupinu, **stvorili bismo uvjete za segregaciju i marginalizaciju**, a otežali proces integracije.
3. Pozitivne interakcije s vršnjacima olakšavaju razvoj **osjećaja pripadnosti i dobivanja podrške**.
4. Kroz pozitivne interakcije s vršnjacima i nastavnicima, **djeca će se lakše oporaviti od gubitaka** i eventualnih traumatskih iskustava.

2 SOCIJALIZACIJA I ODNOSI

2.1. PRIPREMA RAZREDNOG ODJELA

Priprema razrednog odjela jedan je od ključnih koraka koje možete poduzeti kako biste olakšali prijem novih učenika i učenica, ali i prevenirali potencijalne socijalizacijske teškoće u budućnosti. Predlažemo da razrednici (ili stručni suradnici) **prije dolaska raseljene djece** iz Ukrajine **pripreme domicilne učenike svog razrednog odjela** koristeći se sljedećim smjernicama za razgovor:

- Objasnite im da u vaš razred dolazi **novi učenik/ca iz Ukrajine**, koji zasad još ne poznaje hrvatski jezik, funkcioniranje škole, lokalnu kulturu i običaje i da mu zajedničkim naporima treba pomoći da se brže uklopi.
- Raspravite s učenicima pojam **izbjeglištva** te neka kroz vaše vođenje i potpitanja zaključuju o razlozima prisilnog napuštanja doma (rat, elementarne nepogode, loši uvjeti za život i slično). Povežite temu izbjeglištva s iskustvima prognanika u Hrvatskoj za vrijeme rata, kada je puno izbjeglica moralo napustiti svoje domove i započeti novi život. Neki od hrvatskih izbjeglica živjeli su kod rodbine, a neki u hotelima-prihvatilištima u sigurnim dijelovima zemlje, pa čak i u drugim zemljama koje su im pružile zaštitu.
- Za obradu teme izbjeglištva možete se koristiti već razvijenim nastavnim priprema i materijalima (npr. UNHCR *Teaching about refugees*, dostupan na poveznici <https://www.unhcr.org/teaching-about-refugees.html> ili UNICEF *In Search of Safety: Children and the Refugee Crisis in Europe*, dostupno na <https://www.unicef.org.uk/rights-respecting-schools/resources/teaching-resources/guidance-assemblies-lessons/refugee-crisis-europe/>). Ako je moguće, temu korelirajte s predmetom koji predajete.
- Podsjetite ih da je **važno pružiti pomoć onome tko je u nevolji** i da bismo **svi mi voljeli da nama netko pomogne** ako budemo u takvoj situaciji.
- Objasnite im da **ratove vode države, a ne obični građani**, te izbjegavajte stereotipno opisivanje (npr. *Svi Rusi su...*).
- Razgovarajte s učenicima o **kulturalnim razlikama** (svaka kultura kroz povijest razvija svoje običaje – slavljenja blagdana, religiju, obiteljske uloge, pripremu hrane, nadijevanja imena, socijalne običaje i dr.). Objasnite da novi učenik možda ima za nas neobično ime, ali da ga se **potrude naučiti i točno izgovoriti**. Kažite im da novi učenik dolazi iz slične kulture, ali da se neki običaji možda razlikuju. Objasnite im da raznolikost kultura obogaćuje sredinu, a možete im to oslikati na primjeru **glazbe koju slušaju**, a nastala je u drugim zemljama ili **hrane** (neka se prisjete hrane koja je nastala u drugim zemljama, a nama se sviđa i ponekad je jedemo, npr. *pizza*, *pomfrit*, *tortille*, *baklave*, *ćevapi*, *sushi* i dr.).

- Svakako im recite da **različnost ne smije biti razlog za ruganje, ismijavanje i sl.** (predlažemo vam nastavnu pripremu *Dobro došli u naš svemir*).
- Ohrabrite znatiželju i potaknite ih da novog učenika slobodno pitaju ono što ih zanima na prijateljski i dobronamjieran način. Pojasnite im da diljem svijeta ljudi **govore različitim jezicima** (učenici mogu nabrojati strane jezike koje poznaju) i da novi učenik u vašem razredu nije još stigao dobro naučiti hrvatski jezik. Recite im da se slobodno **pokušaju sporazumjeti s novim učenikom kako god znaju** (gestama i pokretima, koristeći se engleskim/njemačkim jezikom ako ga poznaju, mobitelom putem alata za prevođenje).
- Objasnite im da **novi učenici** zbog rata **neko vrijeme nisu fizički išli u školu** i da su u svojim školama neke predmete možda učili na drugačiji način pa će im trebati neko vrijeme da se prilagode i *uhvate korak*. Potaknite ih da pomognu novom učeniku u školovanju (neka se jave zainteresirani koji će im za početak pokazati školu, blagovaonicu, knjižnicu, dvoranu i okolicu, a kasnije pomagati na nastavi – koliko žele i mogu. Važno je da nikoga ne prisiljavate, nego da se učenici jave dobrovoljno).
- Potaknite ih da **zamisle sebe na mjestu novog učenika** – da su iz Hrvatske prešli jako dalek put, da su za sobom ostavili prijatelje, uspomene, stvari i ljude koje vole, a možda su izgubili i neke bliske osobe. Došli su u stranu zemlju u kojoj nikog ne poznaju i ne znaju jezik. Zamolite ih da vam kažu što bi im bilo teško i **što misle da bi im pomoglo**. Ako je netko od učenika proveo neko vrijeme u zemlji čiji jezik ne poznaje, može podijeliti kako mu je bilo u početku i što je doživio kao pomoć i podršku, a što mu je otežalo snalaženje. Možete s učenicima razgovarati o konkretnim načinima na koje oni mogu podržati novog učenika da se brže i lakše uklopi.
- Naglasite da od njih **očekujete prijateljsko i susretljivo ponašanje** prema novom učeniku.

2.2. UPIS UČENIKA U ŠKOLU I UPOZNAVANJE

Za stručne suradnike/ce i ravnatelje/ice:

Na službenom razgovoru u školi važno je **osigurati prevoditelja za ukrajinski** (ili ruski jezik) – traženjem od nadležnih institucija, organizacija koje se bave podrškom izbjeglicama, manjinskih društava, fakulteta, u lokalnoj zajednici (v. poglavlje *Razgovori posredovani prevođenjem*). Razgovor se može odviti i na engleskom jeziku ako ga roditelji govore. Na razgovoru je važno:

- saznati više **činjenica o učeniku**, njegovom dosadašnjem **školovanju** i **trenutnim životnim okolnostima**
- **predstaviti školu** i sustav obrazovanja u RH
- pojasniti učeniku i roditeljima **prava i obaveze**.

Na prvom razgovoru pokušajte stvoriti atmosferu dobrodošlice. Nastojte da prostorija u kojoj se odvija razgovor bude primjerene veličine i opremljena priborom za djecu (izbjegavati skućene i mračne prostorije). Prisjetite se da su **novi učenici vjerojatno tjeskobni** oko nove, nepoznate situacije, škole i osoba (preseljenje u novu školu zahtjevno je za učenika i u mirnodoposkoj situaciji). Srdačnim pristupom i davanjem informacija o novoj školi najlakše ćete umanjiti tjeskobu. Napominjemo da nije nužno da u prvom razgovoru kažete sve informacije (jer ih neće moći sve upamtiti), već one **najvažnije** koje su bitne za početno snalaženje.

Što sve ravnatelj/ce i stručni suradnici/e trebaju obuhvatiti u upisnom razgovoru

- Predstavite sebe i objasnite koja je vaša uloga u školi.
- Potrudite se **točno izgovoriti** i naučiti **ime** novog učenika.
- Prikupite **potrebne podatke od roditelja** (prethodno završeno obrazovanje, opći uspjeh, svjedodžbe o prethodnom školovanju¹⁰, eventualnu prisutnost zdravstvenih ili razvojnih teškoća, odnos prema nastavnim obavezama, gdje su trenutno smješteni, imaju li roditelji posao, kakvi su im uvjeti života).
- Pokušajte uspostaviti kontakt s učenikom (ako vidite da se učenik ustručava s vama razgovarati, prihvatite i nemojte inzistirati). Možete ga pitati koje predmete voli, a koji mu nisu dragi, da ispriča nešto o sebi, svojoj ukrajinskoj školi, prijateljima, hobijima itd.
- I djetetu, i roditelju **pružite relevantne informacije o svojoj školi**: vrijeme početka i završetka nastave; obrazovne programe i izborne predmete / izvannastavne aktivnosti koje nudi vaša škola, kada će dobiti udžbenike i školski pribor i sl. Poželjno je pokazati školski prostor (učionice, dvoranu, knjižnicu, kabinete za praktičnu nastavu i dr.).
- U razgovoru posvetite posebnu pozornost obrazovnim programima koje nudi vaša škola. S učenikom i roditeljem razgovarajte o obrazovnom programu škole u Ukrajini te zajednički prodiskutirajte o sličnostima i razlikama.
- Upitajte učenika o njegovim **interesima i željama u vezi nastavka školovanja i karijere** te podcrtajte važnost neprekinutog obrazovanja kako bi se te želje i realizirale.
- Pojasnite osnovna školska **pravila** (npr. osnovne stavke kućnog reda škole, važnost pohađanja nastave, usklađivanje nastave u novoj školi i ukrajinskog *online* programa ako ga ima).
- Objasnite učeniku da će pohađati pripremnu nastavu hrvatskog jezika, da isprva **neće puno toga razumjeti i da je to uobičajeno**. Ohrabrite učenika da sudjeluje na nastavi koliko može i da će postupno razumijevati sve više, a da će nastavnici jako cijeniti svaki uloženi **trud**. Recite učeniku da je školi važno da se osjeća **sigurno** i da vam izrazi svoje potrebe, da ste svjesni teškoća u komunikaciji, ali da ćete se potruditi da im izadete u susret. Potaknite ga da postavlja pitanja i imenujte kome se može javiti u slučaju da nešto treba.
- Škole koje imaju veći broj ukrajinskih izbjeglica mogu napraviti i **pisani podsjetnik s najčešće postavljanim pitanjima** i informacijama o školi, s mapom naselja, grada i sl.
- Zamolite roditelje za redovnu suradnju sa školom i iznesite im svoja očekivanja (npr. pratnja do škole, pomoć oko pisanja zadaća, redovna komunikacija sa školom). Pitajte ih na koji su način u Ukrajini običavali surađivati sa školom. Napomenite roditeljima da pri uobičajenim kontaktima sa školom najčešće neće biti prisutan prevoditelj, ali da ćete se truditi međusobno razumjeti i dogovoriti, jezičnoj barijeri unatoč (v. poglavlje *Komuniciranje uz jezičnu barijeru*). Važno je imati na umu da su, jednako kao i domicilni, roditelji raseljenih učenika različiti i da će neki više, a neki manje surađivati sa školom. Imajte u vidu i druga ograničenja ove suradnje te ih prema potrebi adresirajte (v. poglavlje *Suradnja s roditeljima*).
- Pozovite i roditelje i učenike da vas **pitaju što ih zanima**.

¹⁰ Ako roditelji ne posjeduju svjedodžbe, prema uputi MZO-a upisuju se u odgovarajući razred na temelju potpisane izjave roditelja (MZO, 2022).

- Ako je učenik došao iz nekog od ratom zahvaćenog teritorija Ukrajine, možete pitati roditelja za izloženost ratnim prizorima i stradanjima, za gubitke članova obitelji i dr. (obavezno osigurajte da u tom slučaju **dijete ne bude prisutno u prostoriji**, već npr. u razgledavanju školskog prostora). Napominjemo da budete **pažljivi** i ne postavljate ova pitanja odmah na početku i pod svaku cijenu, već onda kad procijenite da vam se roditelj otvara i stječe povjerenje u vas. I roditelj je možda prošao traumatska iskustva o kojima mu/joj je teško govoriti. Ove informacije mogu se dobiti od roditelja i naknadno ukoliko vam budu potrebne.
- Po smještanju učenika u razredni odjel, organizirajte **upoznavanje djeteta s razrednikom/com** i dajte pisani raspored sati za razredni odjel te termine pohađanja pripreme nastave.

Iz prakse

Naše je malo mjesto primilo ukupno oko 400 izbjeglica, a u školu se upisalo 14 učenika. Bilo je puno izazova: npr. ukrajinski sustav srednjoškolskog obrazovanja sasvim je drugačiji od našeg, neki njihovi programi kod nas ne postoje, a polazak u osnovnu školu omogućuje se od 5. - 7. godine (pa su učenici istih razreda različitih godišta). U početku nam je bilo teško odlučiti u koje razrede smjestiti djecu. Primarni cilj je bio da se učenici dobro integriraju i da ne 'čame' po svojim sobama, već da izađu i druže se. Odlučili smo ih smještati po godištima i to se pokazalo kao dobra praksa. Omogućili smo i prohodnost među programima tamo gdje je to bilo moguće zbog poštovanja pedagoškog standarda. Npr. program hotelijersko-turistički tehničar kojeg nudi naša škola, nije bio poznat učenicima i dozvolili smo da ga isprobaju na neko vrijeme i promijene ako to žele.

Željka Brozović, ravnateljica, Srednja škola Plitvička jezera, Korenica

Ako je vaša škola primila više raseljenih učenika odjednom, poželjno je da ravnatelj i stručni suradnici organiziraju uvodni **roditeljski sastanak** (za roditelje ukrajinskih učenika) na kojem će se predstaviti i prenijeti relevantne informacije o funkcioniranju škole (npr. raspored redovne nastave, pripreme nastave; raspored praznika i odmora za učenike, ponudu izvannastavnih aktivnosti i izbornih predmeta, obavijesti, kućni red, specifičnosti vaše škole i sl.)

Za nastavnice i nastavnike:

Važno je da **svaki** predmetni **nastavnik i nastavnica** posveti malo vremena upoznavanju novih učenika i učenica iz Ukrajine. Na taj način postavljate dobar primjer, uključujete novog učenika i potičete bržu integraciju. Za to je najčešće dovoljno nekoliko minuta na početku sata ili tijekom odmora. Kad ih prvi put susretnete u učionici, ljubazno im pristupite, predstavite sebe i što predajete (i ovdje vrijede napomene o sporazumijevanju koje smo razrađivali ranije, v. poglavlje *Sporazumijevanje i jezik*). Da biste postavili dobar primjer, ispričajte im nešto o sebi, npr. 'Ja sam A., nastavnica latinskog, imam 39 godina, volim čitati i plesati, a ne volim ponedjeljke'. Zatim ih pozovite da oni vama kažu nešto o sebi – npr. iz kojeg grada dolaze, što vole, što ne vole, koji im je predmet bio najdraži u školi, a koji nisu voljeli i slično. Naučite točno izgovarati njihovo ime i potaknite druge učenike da čine

to isto. Pokažite im udžbenike iz kojih će raditi i ostale potrebne materijale. Ohrabrite ih da vam se obrate ako nešto trebaju ili ne razumiju.

2.3. UČENIK/CA U RAZREDNOJ ZAJEDNICI

Da bi novi učenici i učenice iz Ukrajine na nastavi bili uspješni, presudno je da se u svojem razrednom odjelu osjećaju **sigurno i dobrodošlo**. Kako smo već napisali, u početku integracije je dobro angažman usmjeriti ka međusobnom upoznavanju i **stvaranju odnosa** s drugim učenicima, **neformalnom usvajanju jezika** kroz igru i razgovor. Svakako nastojte učenike i učenice iz Ukrajine **uključiti u razne aktivnosti** u školi u kojima se može sudjelovati neovisno o jezičnoj barijeri (sport, likovni, glazbeni sadržaji, izvanučionička nastava, izleti, izvannastavne aktivnosti). Ako se novi učenik dobro adaptira i počne usvajati jezik, bit će kasnije motiviran i za praćenje nastave.

Iz prakse

Učenici je omogućeno sudjelovanje u svim aktivnostima, roditelji drugih učenika platili su jednodnevni izlet, naučili smo svi osnovne ukrajinske izraze, za Uskrs smo pekli tradicionalne ukrajinske kolače, napravili smo plakat s ukrajinsko-hrvatskim riječnikom, sakupili smo i odnijeli obitelji učenice novac i potrepštine, učenica je dobila laptop i tablet na korištenje. Kao razrednica sam na raspolaganju u svako doba za razgovor i rješavanje problema.

Lana Jurković, Srednja škola Markantuna de Dominisa, Rab

Poželjno je da se škole, pogotovo u početnoj fazi uključivanja učenika izbjeglica, posvete **razvoju interkulturalnih kompetencija učenika i djelatnika**. Temeljne interkulturalne kompetencije podrazumijevaju znanja, vještine i stavove čiji je cilj bolje razumijevanje i djelotvorno ponašanje u susretu s osobama koje su jezično i kulturalno drugačije od nas, a stječu se kroz proces kontinuiranog kontakta i interakcije. Školama koje uključuju raseljene učenike predlažemo da svoje kurikulume obogate radionicama protiv predrasuda, poučavanjem o kulturalnim razlikama, brojnim zajedničkim aktivnostima domicilnih učenika i izbjeglica. Značajan poticaj integraciji škole mogu učiniti osiguravanjem neformalnih aktivnosti za učenje jezika, upoznavanje i druženje (kreativne radionice s učenicima i roditeljima; uključivanje u izvannastavne aktivnosti, npr. zbor, sport, umjetničke aktivnosti, školske priredbe i sajmove; susreti i aktivnosti koje omogućuju kontakt domicilnih osoba i izbjeglica).

Dodatak 4 – Materijali i literatura za prevenciju nasilja i promicanje interkulturalnosti:

Šarene priče – priče za djecu i odrasle pristigle iz različitih kultura i vremena (2015). Zagreb: Centar za mirovne studije.

Munivrana, A., Morić, D., Pijaca Plavšić, E., Bajkuša, M., Rastović, M. i Kožić, V. (2021). Zbirka radionica Pokreni promjenu, *40 ideja za rad s djecom i mladima u području različitosti*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja

Projekt *Drugi* (Školski program HRT-a) (<http://projektdrugi.hrt.hr/>)

Jelić, M., Čorkalo Biruški, D., Stanković, N. i Vrdoljak, A. (2021) *Intervencijski programi poticanja školske integracije učenika izbjeglica u osnovnim školama: Priručnik za provedbu radionica suradničkog učenja i zamišljenog kontakta*. Zagreb: Filozofski fakultet.

Svi smo mi djeca ovog svijeta: kako s učenicima razgovarati o izbjegličkoj krizi (2015). Zagreb: Forum za slobodu odgoja. (<https://fso.hr/fso-publikacije/svi-smo-mi-djeca-ovog-svijeta-kako-s-ucenicima-razgovarati-o-izbjeglickoj-krizi/>)

Kranjec, J., Vidović, T. (2015). *Prijedlog modela interkulturalnog obrazovanja u školama u svrhu izgradnje poštovanja i uzajamnog razumijevanja različitih grupa*. Zagreb: Centar za mirovne studije. (http://www.cms.hr/system/publication/pdf/65/Interkulturalizam_u_kolama_Kranjec.Vidovi_.pdf)

Bunčić, K., Ivković, Đ., Janković, J. i Penava, A. (2007). *Igrom do sebe*. Alinea.

Pregrad, J. (ur. Radočaj, T.) (2007). *Priručnik Projekt za sigurno i poticajno okruženje u školama – prevencija i borba protiv nasilja među djecom* (2003. – 2005.). UNICEF.

Praktične smjernice za olakšavanje integracije raseljenih učenika i učenica u razrednu sredinu

- Podržite neformalno usvajanje jezika – v. cjelinu *Sporazumijevanje i jezik*.
- Omogućite da novi učenik sjedi s učenikom koji je prijateljski raspoložen i poticajan i želi prihvatiti ulogu učenika-mentora.
- Vodite računa o dobrom odnosu s učenikom (prihvatanjem, povjerenjem, srdačnošću, suradnjom s roditeljima).
- Pozovite novog učenika da se predstavi drugima i govori o svom životu u Ukrajini. Pomozite novom učeniku da se predstavi na način koji kod drugih budi znatiželju i interes za daljnjim upoznavanjem. To možete činiti postavljanjem potpitanja za koja procjenjujete da bi učenicima bila interesantna i povezujući odgovore s onim što već znate o drugim učenicima.
- Pokušajte osmisliti načine na koji novi učenik može doprinijeti razrednoj zajednici (Možda dobro igra nogomet? Svira gitaru? Zna raditi lijepe frizure?) ili se povezati s drugim učenicima (Živi li u neposrednoj blizini nekog od domicilnih učenika? Voli istu video-igricu kao i XY? Ide na suvremeni ples kao XY iz razreda?).
- Često stvarajte mogućnosti za međusobno druženje domicilnih učenika i raseljenih

učenika aktivnostima u kojima mogu sudjelovati zajedno (npr. rad u paru ili skupini na nastavi, projektne aktivnosti koje učenici mogu zajedno raditi kod kuće; bilo kakve praktične aktivnosti koje se mogu izvoditi zajedno). Potičite **zajedničku interakciju u slobodnom vremenu** i za vrijeme odmora.

- Nastojte **uključiti učenika u izvannastavne/izvanškolske aktivnosti** (prethodno se raspitajte o njegovim interesima).
- **Opažajte** novog učenika i njegove (ne samo obrazovne) sposobnosti, vještine, interese, postignuća, potencijale. Pokušajte ga sagledati kao **osobu u cjelini**, mimo izbjegličkog identiteta i obrazovnog statusa.
- Podupirite razvoj **planova za budućnost** (razgovorom o daljnjem školovanju, željenoj karijeri, mogućnostima itd, v. poglavlje *Specifičnosti adolescencije u izbjeglištvu*).
- Suradujte **s roditeljima** i redovito im pružite povratne informacije, ne samo o obrazovnom, već i socijalizacijskom napretku.
- Provodite **radionice** s ciljem razvoja interkulturalnih kompetencija, kohezije, solidarnosti, prihvaćanja različitosti. Nastavne pripreme koje uključuju razne aktivnosti donosimo u ovom priručniku, a u Dodatku 4 možete pronaći dodatnu literaturu.

Primjer za ilustraciju: A što kažu djeca izbjeglice?

U psihologijskom istraživanju (Perić, 2018) intervjuirani su učenici izbjeglice koji su već nekoliko mjeseci išli u hrvatsku školu. Učenici su isticali koliko im je značajna potpora vršnjaka. Primjeri odgovora su:

Svidaju mi se moji prijatelji iz razreda, oni pričaju sa mnom nekad engleski, nekad hrvatski i to je bolje jer mi kažu nešto na hrvatskom i onda prevedu i onda ja možda nešto mogu i naučiti. (Sahar, 13 godina)

Da, pomažu, ali ako ne razumijem ja netko priča na engleskom i prevede i objasni mi na engleskom. (Arin, 15 godina)

Svi su dobri, ali ne da idemo negdje skupa. Kad ih vidim kažem: bok, kako si? I šalimo se u razredu i učim ih arapski i ako trebaju neku riječ na arapskom ja napišem. Svida mi se moj razred. (Arin, 15 godina)

2.4. SURADNJA S RODITELJIMA

Za dobre odnose i socijalizaciju raseljenih učenika, o čemu govorimo u ovom poglavlju, bitna je suradnja škole s roditeljima. Važno je imati na umu da su izbjegličke obitelji (kao i domicilne) heterogene po svojim iskustvima, očekivanjima, kulturnoj pozadini, motivaciji, spremnosti na angažman.

Uključenost roditelja izbjeglica u školovanje djece također je ograničena jezičnom barijerom (Vrdoljak i sur., 2021), različitim odgojnim pristupima i uvjerenjima roditelja (npr. da je školovanje djece odgovornost škole, a roditelji ne trebaju biti uključeni) i drugim životnim okolnostima (promjena socio-ekonomskog statusa, adaptacija na novi život, jezik, kulturu; nošenje s gubicima i promjenama). Obiteljska dinamika i uloge često se mijenjaju u izbjeglištvu: roditelji gube moć i autonomiju jer postaju ovisniji o drugima, uz gubitak

profesionalne uloge i dosadašnje socijalne mreže. Djeca izbjeglice često imaju značajno veću odgovornost u svojim obiteljima od domicilnih učenika, jer preuzimaju uloge npr. *prevoditelja* (jer prvi usvoje jezik) ili *posrednika između dvije kulture* (jer svakodnevno idu u školu, susreću se s većim brojem ljudi, prisiljeni su se snalaziti u novoj okolini). Neka djeca preuzmu na sebe obvezu da svojim roditeljima olakšaju životne teškoće pa s previše odgovornosti brinu o mlađim ili starijim članovima obitelji (Čarija i Pejić, 2017). Često starija djeca zamijene odsutnog ili umrlog člana obitelji (npr. oca) pa donose obiteljske odluke, brinu o mladoj djeci, kuhaju, idu u nabavku i preuzimaju dodatne odgovornosti, što umanjuje njihovu neovisnost i razvoj potencijala (Pregrad, 1996). Kao posljedica toga može se desiti **prerano odrastanje** (eng. „adulthood“), tj. preuzimanje uloge odrasle osobe prije nego je dijete razvojno spremno na to (Puig, 2002). S obzirom da u svojim obiteljima najčešće prvi usvoje jezik, djeca izbjeglice tako prevode razgovore kod liječnika ili u drugim institucijama, prevode školske obavijesti, prenose poruke, plaćaju račune i dr. Ove činjenice treba imati na umu kako bismo **izbjegli dodatno opterećenje učenika** odgovornostima koje inače spadaju u roditeljsku domenu. Na razgovoru s roditeljem pokušajte doznati okolnosti djetetovog života i svakodnevne odgovornosti.

Svim spomenutim ograničenjima unatoč, odgovornost škole jest **da pokuša** uspostaviti partnerski odnos s roditeljima, a ovdje donosimo nekoliko praktičnih smjernica:

- **Na uvodnom razgovoru pozovite roditelje na suradnju** – prilikom upisa iznesite svoja očekivanja roditeljima o njihovom sudjelovanju (v. poglavlje *Upis i upoznavanje učenika*). Budite **dostupni** za roditeljska pitanja i dogovorite s roditeljima **kako s vama mogu komunicirati** i u koje vrijeme (e-poštom, telefonom, na redovnim informacijama za roditelje i dr.). Ohrabrite roditelje da vam se javljaju unatoč jezičnoj barijeri. Podatak o **terminu održavanja redovnih informacija** za roditelje dajte roditelju **napismeno** te ih pozovite da u početnom periodu dolaze **češće** (može doći i učenik pa je taj razgovor ujedno dobra prilika za temeljitu i sveobuhvatnu povratnu informaciju, v. cjelinu *Poučavanje i vrednovanje*). **Imenujte osobu** kojoj se učenici i roditelji javljaju za pitanja, eventualne poteškoće i dr.
- **Uložite trud da se sporazumijete s roditeljem** (o tome detaljnije pišemo u poglavlju *Komuniciranje uz jezičnu barijeru*). Kako smo već predložili, možete dati roditeljima i učenicima raspored sati s dvojezičnim nazivima školskih predmeta. Svakako uputite poziv za redovni roditeljski sastanak nakon kojeg u individualnom razgovoru možete roditelju dodatno pojasniti obavijesti koje nije razumio. Nastojte prevesti ili objasniti roditeljima dokumente koje im šaljete na potpis (npr. razne suglasnosti). Za sve važne razgovore s roditeljima (npr. u vezi socijalnih, emocionalnih poteškoća i dr.), dogovorite sudjelovanje prevoditelja.
- **Iskažite interes i postupno gradite povjerenje i odnos** – kad budete imali priliku, posvetite vrijeme upoznavanju roditelja novih učenika. Pitajte ih da vam opišu na koji su način sudjelovali u školovanju djeteta u Ukrajini i izrazite važnost partnerske suradnje sa školom. Razgovarajte s njima o trenutnim okolnostima života (npr. uče li jezik, imaju li posao, od čega žive), pokušajte razumjeti vrijednosti i strukturu obitelji. Pružite im podršku u vidu logističkih informacija ako ih budu trebali (npr. gdje se nalazi ambulanta, pošta, crkva, zavod za zapošljavanje; kako upisati dijete na izvanškolsku aktivnost itd. – onoliko koliko možete u okviru svoje nastavničke uloge). Kad se odnos počne razvijati i uspostavite povjerenje, pitajte ih čime su se bavili u Ukrajini te ih, ako je to moguće, angažirajte u nekoj od aktivnosti kojom mogu pridonijeti (npr. volontiranjem na školskom sajmu, priredbi, Danu škole...). Kad se u vašoj školi bude održavala neka svečanost (npr. predstava, smotra, izložba i sl.) poželjno je da razrednik uputi poziv roditeljima (malo je vjerojatno da će roditelji raseljenih učenika čitati mrežnu stranicu škole na kojoj se te informacije obično nalaze).

Iz prakse

(...)

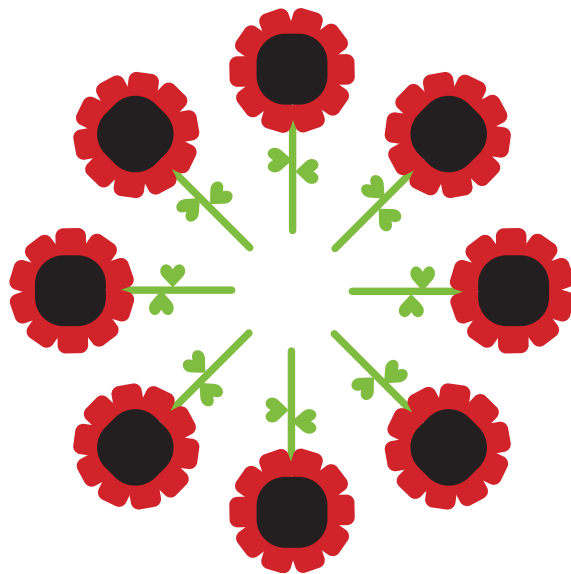
Roditelje sam upoznala pri upisu u školu, a s njima sam komunicirala putem maila. Suradivala sam i s gospodinom koji je za jednu obitelj pronašao smještaj. S jednom majkom sam manje uspijevala uspostaviti suradnju, moguće zbog jezične barijere.

Karolina Horvatin Doležal, X. gimnazija, Zagreb

(...)

Jako dirljiv trenutak mi je bio kada sam pred kraj nastavne godine od učenice dobila slatkiše koje joj je mama poslala iz Ukrajine, a njihov su najpoznatiji brend, da mi se zahvali. Na prvi tren sam pomislila ne mogu primiti poklon od ljudi koji su sada u teškoj situaciji, a onda sam shvatila da ipak trebam jer bih je uvrijedila.

Marijana Furlan, prof. ekon. skupine predmeta, Srednja škola Plitvička jezera, Korenica

3 NA NASTAVI: POUČAVANJE I VREDNOVANJE

3.1. POUČAVANJE

Kako smo već napomenuli, nitko ne može pratiti nastavu na jeziku koji ne razumije. Inojezični učenici u srednjoj školi moraju ulagati posebno puno truda jer su programi opsegom i dubinom zahtjevniji od osnovnoškolskih, a za njihovo je savladavanje najčešće potrebna visoka razina poznavanja hrvatskog jezika. **Ishodi učenja** koje nastojite postići s domicilnim učenicima naprosto su **nedostižni za učenika koji ne govori hrvatski jezik**. Stoga je na samom početku važno prilagoditi obrazovna očekivanja i zahtjeve.

U početnom razdoblju integracije naglasak stavite na:

- neformalno usvajanje jezika (na svakom predmetu)
- praktične aktivnosti, čak i ako nemaju veze s predmetom koji predajete
- uključivanje u sve aktivnosti u kojima učenik može sudjelovati.

Kad učenik donekle ovlada jezikom, trebat će pojašnjavaње upute ili zadatka (to može činiti predmetni nastavnik ili razredni kolega). Ni **nekoliko mjeseci učenja jezika** u pravilu **nije dovoljno za potpuno razumijevanje** zahtjevnijih nastavnih sadržaja. Iako se učenik adekvatno govorno izražava koristeći svakodnevne termine, ne treba očekivati da će sasvim razumjeti pročitani tekst npr. iz povijesti ili književni tekst koji obiluje arhaizmima ili manje poznatim riječima. U priručniku *Inojezični učenik u okruženju hrvatskog jezika* (AZOO, 2012) možete pronaći više primjera iz prakse i ideja za obradu zahtjevnih obrazovnih sadržaja s inojezičnim učenicima, primjerice zavisnosloženih rečenica ili Šenoinih *Povjestica*.

Predlažemo da **na razini predmetnih/razrednih aktiva zajedno** osmišljavate i razmjenjujete sadržaje, aktivnosti i materijale prikladne za inojezične učenike. Pojedini entuzijastični nastavnici već su razvili obrazovne sadržaje i na ukrajinskom jeziku koji se mogu pronaći na nastavničkim grupama na društvenim mrežama i međunarodnim platformama za nastavnike.

Brojni nastavni materijali na ukrajinskom mogu se pronaći na sljedećim stranicama:

- **School Education Gateway** (2022), *Online educational resources in Ukrainian: schooling in Ukraine under adverse conditions*,
<https://www.schooleducationgateway.eu/en/pub/latest/news/online-ed-resources-ua.htm>
- **Learning passport** (UNICEF),
<https://ukraine.learningpassport.unicef.org/>.

U nastavku predlažemo neke **praktične smjernice za uključivanje u nastavu**. Prvo su navedene opće preporuke koje se odnose na sve predmete, a potom slijede preporuke specificirane prema skupinama srodnih predmeta.

Za sve predmete, neovisno o dobi:

- Na samom početku upisa novog učenika u školu, ponuditi učenicima neki od **slikovnih rječnika** (Ukrajinsko-hrvatski ili Englesko-hrvatski rječnik), a na kraju sata ga običi i potaknuti da ispriča što je naučio (slikovne rječnike možete besplatno preuzeti na sljedećim poveznicama:

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/af0e9d8c-ac59-11ec-83e1-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search>,

<https://www.lingohut.com/hr/v519488/lekcije-ukrajinskog-jezika-upoznavanje-nekoga-ili>

<https://mzo.gov.hr/vijesti/ukrajinsko-hrvatski-hrvatsko-ukrajinski-razgovorni-prirucnik/4872>.

- Redovito **pozivati učenika/cu u konverzaciju** (s drugim učenicima, s nastavnicima) – npr. potaknuti ga da opiše svoj dan riječima koje poznaje; pitati učenicu da nas nauči nekoliko riječi na svom jeziku, opiše kako voli provoditi slobodno vrijeme i sl. (ovo je važno ne samo zbog jezičnog usvajanja, nego i razvija osjećaj viđenosti i pripadanja, a posljedično utječe i na motivaciju učenika i spremnost za učenje).
- U početnom razdoblju zamolite učenika da vam pokaže što je učio tijekom *online* nastave kako biste stekli potpuniju sliku. Ako su mu dostupni, **neka vam pokažu nastavne materijale, zadaće, online udžbenik**. Osim na sadržaj, obratite pažnju i na **tipove zadataka**, kako su bile koncipirane zadaće (sve su to informacije koje će vam pomoći da prilagodite svoje poučavanje na način koji je učeniku već poznat). Razgovarajte s učenikom o svom predmetu i **sličnostima i razlikama** u sadržaju i poučavanju (ovo je posebno važno za starije učenike i učenice, kako bi oni s meta pozicije razumjeli što ih očekuje). Ako uočite značajne sličnosti u obradi pojedinih nastavnih cjelina, dozvolite da se učenik služi i ukrajinskim materijalima kao potporom u radu.
- Odvojite vrijeme u početnom razdoblju da porazgovarate s **učenikom o njegovom dosadašnjem školovanju u Ukrajini** (s naglaskom na predmet koji predajete) – **u čemu je bio uspješan, što nije volio, koje metode učenja i poučavanja su do sad bile djelotvorne**. Te vam informacije mogu postati orijentacija za izbor najučinkovitijih metoda poučavanja. Takve razgovore možete obaviti u sklopu redovnih obaveza, npr. dok domicilni učenici imaju 'tihan rad' na nekom zadatku za koji procjenjujete da bi vašem inojezičnom učeniku bio prezahtjevan.
- Kao što i vaša motivacija za rad nije svaki dan jednaka, na nastavi možete očekivati da će **motivacija inojezičnog učenika varirati** (jer ne napreduje jednako kao i drugi učenici, jer ne razumije ono što na tom satu poučavate, jer ga mori neka životna briga – da nabrojimo samo osnovne razloge). Zbog zahtjevnosti programa, inojezični učenici srednjih škola u posebnom su riziku za gubitak motivacije i obeshrabrenost u odnosu na mlade učenike. Kad uočite da je motivacija snižena, možete: dati neki poseban zadatak koji učenik može savladati ili neku praktičnu aktivnost, porazgovarati s njim o nečem nevezanom za predmet, njegovim interesima izvan škole i/ili ga ohrabriti da je uobičajeno da slabije razumije i da će postupno postajati lakše. Važno je da ohrabrite učenika kad god imate za to priliku, a posebno onda kad uočite gubitak motivacije, jer u protivnom može doći do odustajanja od školovanja. Uz dobar odnos učenik – nastavnik,

aktivnosti koje pozitivno utječu na motivaciju su učeničko postavljanje vlastitih ciljeva i samovrednovanje (v. poglavlje *Vrednovanje*, odjeljak o formativnom vrednovanju).

- **Procijenite učenikovo znanje** – procjenu vršite kontinuirano i nenametljivo u početnom periodu integracije, nudeći različite tipove zadataka, formativno vrednujući učenika na kreativne načine (v. odjeljak o formativnom vrednovanju, poglavlje *Vrednovanje*), tako da učenik dobije povratnu informaciju o svom napretku. **Uvažite** one zadatke u kojima učenik **postigne bolje rezultate**.
- **Ponudite učeniku zadatke** koje obrađujete na satu, uz češći individualni kontakt, **dotadna pojašnjavanja** i povratne informacije.

Iz prakse

S obzirom na poteškoće u razumijevanju hrvatskoga jezika, učenici je ipak s vremena na vrijeme opadala koncentracija i izgubila bi volju za učenjem. Tada bismo nas dvije malo porazgovarale o tome kako je i što učila u svojoj školi, kako izgleda nastava, koliko je učenika u njezinom razredu i sl. Učenica bi i ostalim učenicima opisala kako izgleda njihova učionica, koliko ocjena imaju i sl. Razgovarale smo i o obitelji, prijateljima... o svemu što joj u tom trenutku nedostajalo. Na taj način pokušale smo malo relaksirati nastavu koja joj je ipak zbog nepoznavanja jezika bila teška.

Marijana Martić, učiteljica matematike, OŠ Granešina, Zagreb

- Dobro je imati **fleksibilna i svakom učeniku individualno postavljena očekivanja**. Neki učenici unatoč jezičnoj barijeri i životnim poteškoćama brzo postižu napredak i lako uhvate korak s ostalim učenicima. Očekivanja nemojte postaviti odmah, već nakon početnog upoznavanja učenika i procjene znanja te ih revidirajte u odnosu na informacije koje dobivate od učenika.
- Kad god je to moguće, koristite interaktivne i slikovne **digitalne sadržaje, video materijale**, prezentacije.
- Svakako uključite učenika u svaki **rad u skupinama** ili paru.
- **Budite domišljati u davanju povratnih informacija** (v. poglavlje *Vrednovanje* - odjeljak o formativnom vrednovanju). Povratne informacije su za motivaciju učenika jako važne jer se prema njima može usmjeriti te zna gdje se nalazi u procesu svog napretka.
- Pohvalite svaki **trud i zalaganje** učenika.
- Ohrabrite ostale **učenike** da **povremeno pružaju obrazovnu podršku** novom učeniku.
- Ako imate takvu mogućnost, svakako uključite **volontersku pomoć** na nastavi ili za pisanje zadaća.

Primjer za ilustraciju: A što kažu djeca izbjeglice?

U psihologijskom istraživanju (Perić, 2018) intervjuirani su učenici izbjeglice koji su već nekoliko mjeseci išli u školu. Djeca su navodila da im je jako važna pomoć učitelja te koliko im je važno da im učitelji i nastavnici pokažu te ih upute u to što trebaju raditi te da im pomognu oko onoga što ne razumiju. Za ilustraciju ovdje donosimo nekoliko odgovora:

Zato što profesorica iz Matematika, ona dođe u sat i prije toga ona meni doći kod moja stolica i meni pomogni i kaže: imaš ova zadaća, imaš sutra ovo. I ja tako volim, ali ako netko pusti me i ne daje meni i ne dođe mi do stolica, to ne volim. Isto tako profesorica za Engleski isto meni daje zadaća i kaže meni da čitam ovako. (Malika, 13 godina)

Ona je jako dobra. I ja volim ona jako puno. I ona jako voli mene. I jako dobra... I ona što imam zadaća, ona reci i ona šta ja napisala, ona pomoć meni i reci šta moram napraviti za zadaća, a šta ne moram. Svaki put mi kaže. (Nawal, 9 godina)

U nastavku slijede preporuke organizirane prema konkretnim skupinama predmeta: a) jezični predmeti, b) Matematika, Fizika, Kemija, c) Biologija, Povijest, Geografija, Psihologija, Filozofija, Sociologija, d) umjetnički i odgojni predmeti (Likovna umjetnost, Glazbena umjetnost, Tjelesna i zdravstvena kultura) i e) posebni strukovni sadržaji (predmeti specifični za strukovno obrazovanje).

Jezični predmeti (Hrvatski jezik, Engleski jezik, Njemački jezik i dr.)

U jezičnim predmetima, učenika se može uključivati u nastavu kroz čitanje, pisanje i razgovor. Ako obrađujete književni tekst, ponudite novom učeniku da ga **pročita naglas**, neovisno o razumijevanju (motivirani razredni kolega može kasnije prevesti nekoliko ključnih pojmova). Ako obrađujete igrokaz ili dramsko djelo, svakako pokušajte uključiti učenika da **sudjeluje čitanjem svoje uloge** (prihvatite ako ne želi sudjelovati i ponudite ponovo nakon nekog vremena). Posudite u školskoj knjižnici različite **slikopriče** te ih ponudite učeniku. Potičite **pisano izražavanje na jednostavnijim zadacima** (npr. da opiše svoju sobu / omiljenu hranu / obitelj; ispriča kratku priču o sebi). Redovito stvarajte prostor za **govorno izražavanje**.

Ako obrađujete gramatiku, lektirne naslove ili drugi zahtjevan sadržaj koji vam se čini pretežak za novog učenika, možete mu dati poseban zadatak (npr. da prepriča ili nacrtaj svoj jučerašnji dan / omiljenu knjigu), možete dati neku fotografiju ili predmet pa da opisuje (usmeno ili pismeno, ovisno o preferencijama učenika). Ponudite i materijale za **kreativan rad**: stare časopise iz kojih učenik može izrezivati slike i slagati priču; bojice, pastele, šarene papire za crtanje ili izradu stripova, glinamol/plastelin za izradu figurica (npr. glavnog lika nekog djela). Možete se koristiti i **digitalnim sadržajima**, od kojih su brojni već razvijeni za razne predmete i uzraste te se mogu pronaći na stranicama edutorij.e-skole.hr ili tesla.carnet.hr. Potaknite učenika na dolazak na dopunsku nastavu.

Iz prakse

Predajem hrvatski jezik u srednjoj školi i u prošloj sam godini održavala pripremnu nastavu za učenike iz Ukrajine. Gotovo svi učenici koji su nam pristigli iz Ukrajine govorili su ruski. Imala sam veliku pomoć od strane svoje kćeri koja studira ruski. Ona je pronašla neki stari udžbenik za poučavanje hrvatskog jezika kao stranog, namijenjen govornicima ruskog jezika. To nam je dosta olakšalo učenje. Mnogi se učenici nisu služili latiničnim pismom te smo i to onda učili. Kasnije sam se služila jednostavnijim tekstovima koje smo prevodili i pričicama poput Crvenkapice. Težila sam da postignu A1 razinu, na kraju su rezultati bili iznad očekivanja. Na kraju prvih 70 sati sastavila sam ispit za procjenu znanja: diktat, čitanje s razumijevanje (na priči Crvenkapica), popis riječi za prijevod te usmeni dio u kojem su prepričavali tekst i govorili o sebi i gradu iz kojeg su došli. Oni učenici koji su dolazili na nastavu su jako brzo napredovali u usvajanju jezika. Neki su nažalost bili dosta nezainteresirani. Većina učenika pohađala je svoju ukrajinsku online nastavu.

Branka Merdić, nastavnica hrvatskog jezika, Srednja škola Plitvička Jezera.

Matematika, Fizika, Kemija

Novom učeniku pokažite model rješavanja zadataka (npr. u udžbeniku) i zadajte mu nekoliko tipskih, jednostavnijih primjera kako bi stekao motivaciju i sigurnost. U početku zamolite nekog od zainteresiranih razrednih kolega da pomaže novom učeniku. Nastojte što češće fizički obići učenika i prekontrolirati napredak. Poželjno je davanje afirmativnih povratnih informacija. Za novog učenika izbjegavajte zadavati zadatke riječima. Kad god je to moguće, koristite praktične zadatke, pokuse, vježbe, projektnu nastavu. Pronađite materijale koji nastavnu cjelinu prikazuju vizualima, slikovnom mentalnom mapom, interaktivnim sadržajem i sl. Ključne pojmove povežite sa slikom (npr. pokazati učeniku sliku u udžbeniku, primjer: *Ovo je atom*) uz kraću definiciju s dodatnim pojašnjenjem. Za nastavne cjeline za čije savladavanje je potrebna visoka razina poznavanja hrvatskog jezika, zadajte učeniku **samostalni istraživački zadatak** koji može napraviti kod kuće ili tijekom sata na računalu.

Koristite interaktivne sadržaje i digitalne alate, od kojih su brojni već razvijeni za razne predmete i uzraste te se mogu pronaći na stranicama edutorij.e-skole.hr ili tesla.carnet.hr. Potaknite učenika na dolazak na dopunsku nastavu.

Biologija, Povijest, Geografija, Psihologija, Filozofija, Sociologija, Politika i gospodarstvo

Činjenicu da imate učenika kojem hrvatski nije materinji jezik shvatite kao profesionalni izazov. Upuštanjem u savladavanje tog izazova vaša nastava i metode postat će kreativniji, pronaći ćete nove načine da prenesete gradivo i dodatno izbrusiti profesionalne kompetencije.

Kad god je to moguće, koristite praktične zadatke, pokuse, vježbe, projektnu nastavu. Pronađite materijale koji nastavnu cjelinu prikazuju vizualima, slikovnom mentalnom mapom, slijedom događaja u stripu, fotografijama i sl. Ključne pojmove povežite sa slikom (npr. pokazati učeniku sliku u udžbeniku, primjer: *Ovo je živčana stanica*) uz kraću definiciju s dodatnim pojašnjenjem.

U nastavi navedenih predmeta predlažemo da se u početku oslanjate na **samostalne projektne i istraživačke aktivnosti**, tako da učeniku date temu koju samostalno istražuje kod kuće ili tijekom sata na svom jeziku, a kasnije pripremi prezentaciju ili plakat. Svakako se posvetite učenikovom uratku te taj materijal iskoristite za podučavanje učenika zahtjevnijoj terminologiji (specifičnoj za vaš predmet) na hrvatskom jeziku. Kad već donekle ovlada jezikom, uključite **učenika u rad u skupinama ili paru**. Postupno uvodite sadržaje na hrvatskom jeziku: iz Biologije učeniku možete dati slikovni model s označenim nazivima (npr. dijelovi stanice, organa, probavnog, krvožilnog sustava itd.). U nastavi Povijesti početno koristite vremenske crte i slijepe karte na koje učenik ucrtava pojmove. U Geografiji također koristite zemljovide, globus, reljefne karte i slikovne prikaze sadržaja koje možete pronaći u udžbeniku. U Psihologiji, Sociologiji i Filozofiji koristite tablice, kraće definicije pojmova ili procesa, mentalne mape. Dopustite korištenje ukrajinskih nastavnih materijala kad god je to moguće.

Možete se koristiti i digitalnim sadržajima, od kojih su brojni već razvijeni za razne predmete i uzraste te se mogu pronaći na stranicama edutorij.e-skole.hr ili tesla.carnet.hr. Potaknite učenika na dolazak na dopunsku nastavu.

Iz prakse

(...)

Dala bih jedan primjer nastavne jedinice iz Politike i gospodarstva koju predajem. Tema je bila novac te sam željela uključiti i dvoje učenika iz Ukrajine koji su bili na satu. Pitala sam kako se zove njihova valuta te su s ponosom rekli naziv i htjeli nam iz svojih novčanika pokazati kako izgledaju njihove grivnje koje su im još preostale. Potom je krenuo na engleskom spontani razgovor o tome koja se građevina nalazi na kojoj novčanici. Potom je učenica izišla pred razred, na projektoru pokazala sve novčanice, slike lica i naličja, objasnila ličnosti i spomenike. To je radila bez ikakve pripreme te sam se iznenadila koliko djeca imaju široko obrazovanje o povijesti i kulturi. O svemu tome je govorila s toliko ponosa.

Marijana Furlan, prof. ekonomske skupine predmeta, Srednja škola Plitvička jezera, Korenica

Umjetnički i odgojni predmeti (Likovna umjetnost, Glazbena umjetnost, Tjelesna i zdravstvena kultura)

Na nastavi Tjelesne i zdravstvene kulture svakako uključite učenika u sve što radite na nastavi, uz svijest da će učenik možda slabije razumjeti uputu.

Iskažite interes za kulturnu baštinu učenikove zemlje pa na nastavi poslušajte narodnu/popularnu ukrajinsku pjesmu; slike, fotografije, arhitekturu ili suvremeni dizajn ukrajinskih umjetnika; uspjehe sportskih reprezentacija. Na nastavi Likovne ili Glazbene umjetnosti, zadajte učeniku zadatak da pripremi kraći esej, prezentaciju ili izlaganje s temom iz područja ukrajinske umjetnosti ili kulture, pogotovo u početnom dijelu integracije. Ako uočite talent za neko od područja, nastojte usmjeriti učenika u daljnji razvoj (npr. sudjelovanjem u izvannastavnim ili izvanškolskim aktivnostima).

Posebni strukovni sadržaji (predmeti specifični za strukovno obrazovanje)

U teorijskom dijelu nastave pronađite materijale koji nastavnu cjelinu prikazuju vizualima, slikovnom mentalnom mapom, tablicama. Kad god je to moguće, koristite praktične zadatke, vježbe, projektnu nastavu, samostalne istraživačke zadatke. Zamolite učenike da vam pokažu svoje ukrajinske *online* udžbenike za vaš predmet te tamo gdje uočite sličnosti, omogućite da se služe ukrajinskim nastavnim materijalom. Svakako uključite učenika u praktični dio nastave, uz podršku oko administrativnih poslova (npr. izvještaji, sklapanje ugovora za obrtničke programe).

Iz prakse

(...)

Omogućili smo ukrajinskim učenicima da sudjeluju na praksi, što im je ipak bilo lakše nego da samo slušaju nastavu na jeziku kojeg ne govore. Ipak se na praksi može učiti na druge načine, gledanjem, oponašanjem što radi kolega, pristup je opušteniji i praktičniji, manje dolazi do izražaja jezična barijera i brže se savladava jezik.

Željka Brozović, ravnateljica, Srednja škola Plitvička jezera, Korenica.

3.2. VREDNOVANJE

Vrednovanje je jedno od najosjetljivijih područja odgojno-obrazovnog procesa, jer se na temelju njega donose važne odluke o učenikovoju budućnosti, a može i značajno utjecati na učenički pristup i motivaciju.

Osim korištenja **objektivnih informacija o postignutim ishodima**, za vrednovanje inojezičnih učenika potrebno je uzeti u obzir **psihofizičko stanje djeteta** te **poznavanje hrvatskog jezika**. Uvid u te elemente za svako specifično dijete može imati jedino djetetov nastavnik, odnosno stručni suradnici škole. Stoga je važno napraviti pedagošku procjenu u samoj školi, a nastavnici i stručni suradnici trebaju **zajednički pratiti obrazovni napredak učenika**, uvažavajući **okolnosti djetetovog života koje utječu na proces učenja**. Pratite službene preporuke, a u slučaju nedoumica oko vrednovanja inojezičnih učenika, možete kontaktirati s nadležnim savjetnikom pri Agenciji za odgoj i obrazovanje ili s Ministarstvom znanosti i obrazovanja. I nadležna tijela trebaju prepoznati da je to dodatni rad nastavnika te omogućiti dodatnu edukaciju kako bi se pedagoška procjena obavila što kvalitetnije.

Opće smjernice za vrednovanje (koje se odnose na sve učenike) mogu se pronaći na sljedećoj poveznici:

<https://skolazazivot.hr/objavljene-smjernice-za-vrednovanje-procesa-ucenja-i-ostvarenosti-ishoda-u-osnovnoskolskome-i-srednjoskolskome-odgoju-i-obrazovanju/>.

U nastavku donosimo specifične smjernice vezane za **vrednovanje inojezičnih učenika**:

- vrednovanju i ocjenjivanju treba **pristupiti individualno**, uzimajući u obzir činjenice o učenikovom kontinuitetu dosadašnjeg školovanja, nedovoljno poznavanje jezika, izazove prilagodbe, drugačije nastavne planove i programe i dr.

- umjesto sumativnog, u početku se oslanjajte na **formativno vrednovanje**. Cilj formativnog vrednovanja nije numeričko iskazivanje ostvarenosti ishoda, već učinkovita **povratna informacija o procesu učenja** (u čemu je učenik napredovao, što je usvojio, na čemu još treba raditi). Povratne informacije dajte osobno učeniku koristeći se lako razumljivim terminima. Poduprite učenika na samovrednovanje (prijedlozi za samovrednovanje nalaze su u Dodatku ovog poglavlja). Ovakav tip vrednovanja u pravilu na učenike djeluje motivirajuće.
- pri brožčanom ocjenjivanju, preporuča se uzeti u obzir **učenikov odnos prema radu i osobni ostvareni napredak**
- ostvarenost odgojno-obrazovnih ishoda preporuča se vrednovati u onom obliku u kojem **nepoznavanje hrvatskog jezika najmanje ometa iskazivanje naučenog** (koristeći slikovne materijale, karte, praktične radove, pokuse, projektne radove i dr.)
- **ne preporuča se brožčano ocjenjivanje** sadržaja za čije je savladavanje potrebna visoka razina poznavanja hrvatskog jezika (jer inače vrednujemo poznavanje hrvatskog jezika, a ne sadržaj provjere)
- preporučamo da se **sadržaj provjere znanja** unaprijed najavi učeniku s pripremljenim **pitanjima i zadacima za vježbu** (pogotovo ako je ishod te provjere brožčano ocjenjivanje, a ne npr. inicijalna provjera)
- prilikom pisanih provjera, **koristite se zadacima na zaokruživanje ili nadopunjavanja**, uz slikovne prikaze pojma
- **na pogreške** u izgovoru i pisanju može se **ukazati**, ali ih ne uzimati u obzir pri ocjenjivanju
- preporuča se **dogovaranje** elemenata i načina vrednovanja **na razini predmetnih aktiva**, a u dogovoru sa stručnim timom škole, uzimajući u obzir **najbolji interes djeteta**.

Dodatak 5: PRIJEDLOZI ZA UČENIČKO SAMOVREDNOVANJE (mogu se koristiti u radu sa svim učenicima i učenicama)

Samovrednovanje učenika može se uključiti kao kratka aktivnost na početku ili kraju sata i obično ne iziskuje više od nekoliko minuta. Niže su navedeni neki prijedlozi:

- učenicima podijeliti papiriće u 3 boje, od kojih svaka označava koliko je učenik razumio današnju nastavnu jedinicu (npr. u bojama semafora, crvena: *ništa nisam shvatio*, žuta: *djelomično sam shvatio*, zelena: *sve sam shvatio*). Na kraju sata, vi navodite obrađivane ključne pojmove, a učenici podižu papiriće koji se odnose na njih (umjesto papirića u boji, mogu se koristiti bilo koji drugi simboli, npr. emotikoni (tzv. smajlići), bojice, različiti položaji dlana (npr. palac gore/dolje) itd.
- nacrtajte na ploči dugačku crtu, na jednom kraju označiti 'nisam shvatio', na drugoj 'sve sam shvatio'. Učenici na ploči označavaju svoje mjesto na crti.
- ulazne i izlazne kartice jednostavan su način formativnog vrednovanja. Riječ je o kratkim upitnicima (3 – 4 pitanja) koja možete unaprijed pripremiti i podijeliti učenicima svaki put kad vam je važno dobiti od njih povratnu informaciju o procesu učenja (npr. nakon obrade nastavne cjeline, prije ponavljanja za ispit i sl.). Pitanja prilagodite svom predmetu, a ovdje navodimo široko primjenjiv primjer: a) Napiši 3 stvari koje si danas naučio, b) Navedi 1 ili 2 pojma o kojima želiš znati više, c) Postavi 1 pitanje o današnjoj lekciji.

4

MENTALNO ZDRAVLJE RASELJENIH UČENIKA I UČENICA

Osobe koje žive u izbjeglištvu u većem su riziku za razvoj teškoća mentalnog zdravlja od opće populacije (WHO, 2021). Iako su danas raseljeni učenici u sigurnoj zemlji bez rata, postoje neke okolnosti koje izbjeglički život čine osobito teškim – dugotrajna neizvjesnost, smanjena mogućnost utjecaja na svoj život, sudbina članova obitelji i imovine, ovisnost o drugima, gubitak dosadašnjeg socio-ekonomskog statusa i dr. (Ajduković, 1996). To je važno zapamtiti kako bismo razvili i zadržali senzibilitet prema specifičnostima života u izbjeglištvu u odnosu na živote opće populacije.

No ne smijemo zaboraviti na još jednu važnu činjenicu: **raseljene osobe iz Ukrajine nisu homogena skupina**. U svojim učionicama susretat ćete ukrajinske učenike/ce koji će brzo i lako savladati hrvatski jezik, rado sudjelovati u svim aktivnostima i bez problema sklapati nova prijateljstva i čiji će se roditelji, unatoč jezičnoj barijeri, izrazito aktivno uključiti u školovanje svog djeteta. A možda ćete susresti i učenika koji će u početku uglavnom zurit kroz prozor ili učenicu koja će s nastave često izostajati. Sve su to uobičajene pojave i u sljedećem ćemo se poglavlju detaljnije pozabaviti temom mentalnog zdravlja raseljenih učenika. U prvom dijelu cjeline bavimo se specifičnostima adolescentske populacije u izbjeglištvu, a u drugom se dijelu posebno usmjeravamo na gubitke i traumu. Želja nam je ojačati vaše kapacitete i kompetencije da se nosite s potencijalno zahtjevnim situacijama, a znanja koja nastojimo prenijeti ovim poglavljem primjenjiva su na sve učenike koji su doživjeli gubitke i/ili traumu.

Ovo poglavlje nadopunjuje napore raznih aktera da prodube ulogu škole u zaštiti mentalnog zdravlja učenika i nadopunjava se s drugim inicijativama, poput *PomoziDa* (Hrvatski zavod za javno zdravstvo), *Škole podrške* (UNICEF i Forum za slobodu odgoja) i sl.

4.1. SPECIFIČNOSTI ADOLESCENCIJE U IZBJEGLIŠTVU

Razdoblje adolescencije tipično obilježava zbunjenost, transformacija obiteljske i društvene uloge; traženje novog, vlastitog identiteta i smisla života. U kontekstu izbjeglištva koje podrazumijeva novu okolinu, bolne gubitke, promjenu funkcioniranja obiteljskog sistema te nedostatak socijalne mreže, adolescenti su posebno ranjiva skupina. U ovom poglavlju razmotrit ćemo osnovne elemente adolescencije u kontekstu izbjeglištva.

- **Važnost vršnjaka:** Uobičajeno je da se djeca u periodu adolescencije identitetski odvajaju od obitelji i sve više okreću **vršnjacima** tražeći potvrdu, prihvaćanje, bliskost i pripadanje. Vršnjačka skupina referentni je okvir u kojem se testira i transformira identitet. No u izbjeglištvu taj je razvojni tijek ometen: **jezična barijera otežava spontanu**

vršnjačku interakciju i razvoj bliskosti, a pojačane obiteljske odgovornosti otežavaju prirodan tijek separacije od obitelji. Važno je imati na umu i koliki gubitak za adolescente predstavlja odvajanje od kruga prijatelja koji su ostavili u Ukrajini.

- **Traženje neovisnosti i vlastitog identiteta:** Ovo su centralni razvojni zadaci svakog adolescenta, a cilj je odgovoriti na pitanje 'Tko sam ja?'. Adolescenti tako često **eksperimentiraju** s različitim interesima, hobijima, stavovima, stilovima odijevanja i dr. pokušavajući pronaći svoj smjer. U razvoju identiteta veliku važnost imaju i vršnjačke skupine kojima dijete želi pripadati. U želji za neovisnošću, adolescenti često **sebe definiraju drugačije od roditelja** (drugačiji stavovi, vrijednosti, norme) i **propituju roditelje** i njihove izbore, navike i odluke. To često dovodi do **konflikata** koji nakratko i privremeno **destabiliziraju obiteljski sustav**. I ovaj je razvojni zadatak otežan u izbjeglištvu: adolescentsko traženje vlastitog identiteta zahtijeva novac, vrijeme, posvećenost, podršku roditelja, a potraga za neovisnošću traži unutarnju slobodu i kapacitet za pobunu. Za to, nažalost, u izbjegličkim obiteljima najčešće ne postoje ni kapaciteti ni resursi, jer su drugi prioriteti ugroženi (sigurnost, dom, ekonomski status obitelji, emocionalna stabilnost roditelja). S obzirom na brojne gubitke i moguću traumatizaciju, adolescenti u izbjeglištvu ranjiva su skupina za razvoj teškoća mentalnog zdravlja (Lemonaki i Leman, 2020).
- **Razvoj profesionalnih interesa:** Adolescencija je doba razvoja **budućih profesionalnih interesa**, razmatranja i izbora **karijere**, a sazrijevanje kognitivnih sposobnosti omogućava da se fokus pomiče s kratkoročnog na **dugoročno planiranje**. Izbjeglištvo je s druge strane obilježeno neizvjesnošću i nesigurnošću u pogledu budućnosti: *Gdje ćemo živjeti i što nas još čeka? Hoće li roditelji moći financijski podnijeti ako odem studirati?*

Što nastavnici mogu pružiti adolescentima u izbjeglištvu?

- **Podržati razvoj novih i očuvanje postojećih socijalnih mreža:** Ako imate više ukrajinskih učenika i učenica u istom odjelu, predložimo da ih rasporedite da sjede odvojeno, kako bi bili što više u kontaktu s domicilnim učenicima. Poduprite **uključivanje novih učenika u razredne Viber ili WhatsApp grupe**. **Iskažite interes za njihove ukrajinske prijatelje**, za to uspijevaju li ostati u kontaktu, zamolite da vam pokažu **fotografije**. Kontinuirano **potičite druženje među učenicima**, u školi i izvan nje. Pozovite domicilne učenike da iskažu znatiželju i potaknu novog učenika da im govori o sebi te da pronađu **što više zajedničkih točaka**.
- **Podržati razvoj identiteta:** Pozovite novog učenika da **govori o svojim interesima**, o **aktivnostima, hobijima** u kojima uživa, kako voli **provoditi slobodno vrijeme**. Pružite **informacije o aktivnostima koje ga zanimaju** (npr. kako upisati plesnu školu u kvartu u kojem živi, nastaviti obrazovanje u glazbenoj školi ili koji su košarkaški klubovi u blizini). Pitajte ga za **mišljenje** o stvarima o kojima raspravljate. Ohrabrite uključivanje u **izvannastavne aktivnosti u školi**. Pokušajte sagledati novog učenika kao osobu u cjelini, mimo izbjegličkog identiteta i obrazovnog statusa.
- **Dozvolite što više izbora i samostalnog odlučivanja:** S adolescentom ćete lakše sklopiti i održati dobar odnos ako ga **uvažavate** i prepuštate mu da određeni **dio (manje važnih) svakodnevnih odluka donosi sam**. Razmislite na kojim dijelovima obrazovnog procesa kao nastavnik možete učenicima pružiti autonomiju u odlučivanju: u izboru domaće zadaće / mjesta za sjedenje / zadataka za vježbu / pojedinih aktivnosti ili tema koje žele obrađivati i slično.
- **Poduprite razvoj planova za budućnost:** Otvoreno razgovarajte s učenikom o **željama i ciljevima za budućnost**. Pružite **informacije o daljnim mogućnostima školovanja**,

karijere, centara za profesionalno informiranje. Ohrabrite ga da istražuje različite opcije i interese te da **ustraje u svojim hobijima i u situaciji životne neizvjesnosti** (raditi aktivnosti u kojima uživamo zdrava je strategija nošenja u teškim životnim prilikama).

- Ako uočite **teškoće u svakodnevnom funkcioniranju**, sklapanju prijateljstava i sl., obratite se **stručnim suradnicima škole**, organizirajte razgovor s roditeljima uz prevoditelja, uputite na dostupnu psihološku pomoć.

4.2. GUBICI

Svaki učenik i roditelj iz Ukrajine, čak i ako je imao sreću da nije proživio traumatsko iskustvo, **nedavno je proživio velik broj gubitaka** (doma, proširene obitelji, prijatelja...) – jednostavnom činjenicom da je iz svog dosadašnjeg života izmješten u novu državu, jezik i kulturu. Iako se pojam gubitka kolokvijalno uglavnom vezuje za **smrti ili nestanke bliskih osoba**, gubici mogu biti:

- **materijalna dobra** (dom, novac, obiteljske uspomene, osobne stvari, predmeti sa sentimentalnom vrijednošću)
- **socijalni odnosi** (prijatelji iz škole / s posla, susjedi, rodbina, cjelokupna socijalna mreža)
- **apstraktne vrijednosti** (osjećaj sigurnosti i pripadnosti, uvjerenja o svijetu i ljudima, vrijednosti...).

Tugovanje je uobičajena reakcija na gubitak, a njegove su funkcije neophodne i specifične: da tugujuća osoba ostane u kontaktu s onim što je izgubljeno sve dok joj je to potrebno, da se pritom postupno prilagođava na život bez onog čega više nema i da prihvati činjenicu da život više nikad neće biti isti kao prije (Subotić, 1995).

U životu s puno neizvjesnosti nema sigurnog prostora za proradu gubitaka, a u izbjeglištvu osoba nema uobičajenu mrežu socijalne podrške, što proces tugovanja dodatno otežava.

Adolescenti razumiju pojam konačnosti i smrti, a u tugovanju će češće nego mlađa djeca izražavati emocije unutar svoje sobe, u samoći. Može se očekivati da će imati jaču potrebu za zadržavanjem kontakta s onim što je izgubljeno, kroz vezivanje za neki predmet sentimentalnog značaja ili kontakte s isključivo ukrajinskim prijateljima bez pokušaja da uspostave nove odnose.

4.3. TRAUMA

Stanje rata značajno povećava šansu za doživljavanje traumatskih iskustava. Najkraće rečeno, **trauma je iskustvo (ili svjedočenje) životno ugrožavajućem događaju** (npr. bombardiranje, pucnjava, nasilni događaji; ali i mirnodopski događaji poput prometne nesreće, nasilja u obitelji, zlostavljanja itd.). Važno je zapamtiti da je traumatsko iskustvo ekstremno neugodno za **gotovo sve ljude**, a reakcije na traumu su **univerzalne** i neizbježne. U trenutku izlaganja traumatskom događaju naš organizam radi pojačano: mobiliziraju se svi unutarnji resursi, tijelo ulazi u stanje preživljavanja, procesiraju se i pamte sve ugrožavajuće informacije, kao i podaci bitni za preživljavanje. Sve informacije koje smo u tom trenutku zapazili (slike, zvukovi, mirisi...) pamte se izuzetno dugo, intenzivno i detaljno; moguće su i namećuće slike zvukovi i misli (Subotić, 1996). To je biološka reakcija izvan naše kontrole.

Tipične reakcije na traumatsko iskustvo uključuju:

- a. **tjelesne reakcije:** hiperpobudenost, mišićna napetost, poteškoće s disanjem, spavanjem, probavom; nemogućnost opuštanja, stezanje u plućima, pojava noćnog mokrenja kod djece i dr.
- b. **neugodni i intenzivni osjećaji:** strah, bespomoćnost, krivnja, obeshrabrenost, tuga, pojačana zabrinutost, ljutnja, stanje zaleđenosti/otupljenosti (kao da nema osjećaja)
- c. **kognitivne reakcije:** poteškoće koncentracije, zbunjenost i dezorijentiranost, gubitak dosadašnjih interesa
- d. **ponašanje:** izoliranje, 'ljepljivost' za sigurne osobe i prostore, intenzivne reakcije na razne događaje (npr. trzanje na zvukove, intenzivna frustracija jer nešto ne ide po planu)
- e. **ugroženi stavovi o životu i svijetu:** 'svijet oko mene više nije sigurno i predvidljivo mjesto'; ugrožen osjećaj sigurnosti, pravednosti, predvidljivosti, promjena smisla života.

Važno je zapamtiti da nabrojane reakcije nisu patološke, već predstavljaju **normalan odgovor na nenormalne okolnosti**. Pojednostavljeno rečeno, trauma nije bolest, nego ranjenost (izvorno na grčkom, riječ *trauma* znači rana ili ozljeda). Ovo je važno zapamtiti kako bismo u slučaju pojave traumatskih reakcija (npr. plakanja učenika ili trzanja na jake zvukove) znali da je to uobičajeno u okolnostima traume i da **podršku možemo pružiti neposredno: empatijom, toplinom i razumijevanjem**.

4.4. PRUŽANJE PODRŠKE OSOBAMA KOJE SU PREŽIVJELE TRAUMU I GUBITKE

Pružanje podrške traumatiziranim osobama može se podijeliti u tri faze: a) **dok trauma još traje**, b) **neposredno nakon** traumatskog događaja i c) **kasnije** (što može biti i godinama kasnije, najčešće kroz psihoterapiju) (Pregrad, 2018). Iako su učenici raseljeni iz Ukrajine danas na sigurnom, za mnoge od njih trauma još traje – nekima je otac / ujak / stariji brat u vojsci, ne znaju što će biti s njihovom kućom i gradom ili su iza sebe ostavili obitelj u ratom zahvaćenom teritoriju.

Dok trauma traje, podrška se pruža kroz: **osjećaj sigurnosti, razumijevanje i normalizaciju traumatskih reakcija, podršku u nošenju s teškim događajima**. Neposredno nakon traume, podršku pružamo kroz **sigurnost, pripadnost novim socijalnim krugovima, normalizaciju života**.

Sada možemo lakše odgovoriti na pitanje: **Što trebaju raseljeni učenici i učenice, a da im to možemo pružiti u školi?**

Možemo im pružiti:

- **osjećaj sigurnosti** (od opasnosti, prijetnji, nasilja)
- **stabilnost i strukturu** (kad je život kaotičan, struktura i raspored uobičajenog školskog dana često djeluje ljekovito)
- **osjećaj pripadnosti i nove socijalne krugove** (jer su to prirodni i najljekovitiji načini za oporavak i prilagodbu na novi život)
- **strpljenje odraslih za izražavanje osjećaja i**
- **nastavak uobičajenih aktivnosti primjerenih dobi.**

AKO UČENIK/CA

često izostaje s nastave

ONDA MOŽETE...

Razgovarajte s učenicom/com o sadašnjem životu i pokušajte saznati koji su razlozi izostajanja (npr. strah od odvajanja od roditelja / sram zbog neuklapanja / obeshrabrenost zbog otežanog praćenja nastave / skrb o članovima obitelji ili pojačana obiteljska odgovornost / drugo). Nemojte odmah postavljati pitanje 'Zašto ne dolaziš u školu?' jer će se tako učenik/ca vjerojatno zatvoriti, već se pokušajte 'staviti u njegove/njezine cipele' i razumjeti njihovu poziciju (npr. *Kako se osjećaš u novoj školi, a kako u svojoj novoj kući? Kako izgleda tvoj dan? Kako ti je kad dolaziš u školu, a kako ti je kad ostaneš kod kuće? Mogu li učiniti nešto zbog čega bi se bolje osjećao u školi?*).

Zakažite sastanak s roditeljem te pokušajte uočiti kakvi su stavovi obitelji o djetetovom izostajanju s nastave. S roditeljima razgovarajte o važnosti školovanja i podršci koju možete pružiti. Uočite učenikove potrebe i pokušajte na njih odgovoriti ciljanom podrškom (primjer: Učenik prati nastavu u ukrajinskom *online* programu, a u novoj školi mu je praćenje nastave toliko otežano da je sasvim obeshrabren. U tom slučaju pomozite s usklađivanjem obaveza, za početak snizite obrazovne zahtjeve, pružite dodatnu obrazovnu potporu: npr. učenik – mentor, dopunska nastava, dop. nastava učenja jezika¹¹. Istaknite važnost socijalizacije i poduprite ostale učenike da se angažiraju). Iskažite suosjećanje za poteškoće s kojima se nosi i istaknite mu zašto je važno da nastavi obrazovanje. Porazgovarajte o planovima za budućnost i podcrtajte važnost obrazovanja kako bi svoje planove ostvarili (za starije učenike i učenice). Prilagodite intervencije i podršku dobi djeteta i razlozima izostanka, uz suradnju s roditeljima.

AKO UČENIK/CA

nezainteresiran/a je za nastavu

ONDA MOŽETE...

Pokušajte saznati (od roditelja i učenika) kakav je odnos prema školskim obavezama bio u ukrajinskoj školi. Odvojite malo vremena te porazgovarajte s učenik/com o tome kako se osjeća u školi i što smatra da mu/joj je teško. Razgovarajte o resursima i potencijalima učenika, preferiranim stilovima učenja. Zamolite ga da sam za sebe pokuša postaviti ciljeve na jednom nastavnom satu (neka cilj bude lako ostvariv). Načine poučavanja pokušajte prilagoditi učeniku/ci tako da lakše ostvaruje uspjeh.

Češće obidite učenika i pružite dodatna pojašnjenja. Ako učenik/ca ne sudjeluje ni u jednoj nastavnoj aktivnosti, za početak omogućite neku korisnu ulogu u razredu (npr. zamolite da vam pomogne s dijeljenjem nastavnih listića – tako će usput naučiti imena ostalih – ili da nauči učenike nekoliko riječi na ukrajinskom). Pokušajte razaznati razloge gubitka motivacije i na njih odgovoriti ciljanom podrškom. Pokušajte sagledati učenikove interese, vještine, talente i izvan obrazovnog dijela te usmjeriti učenika u izvannastavne aktivnosti prema njegovim interesima. Potražite pomoć i podršku stručnih suradnika i pružite pojačanu obrazovnu podršku u vidu dopunske nastave, mentorstva razrednog kolege, volonterske pomoći, podršku u pisanju zadaće.

AKO UČENIK/CA

pokazuje teškoće u regulaciji emocija ili ponašanja

ONDA MOŽETE...

U suradnji sa stručnim suradnicima, razgovarajte s roditeljima o izloženosti traumatskim iskustvima i gubicima. Razgovarajte s učenikom o njegovom sadašnjem i prošlom životu, promjenama koje su nastupile te kako je to utjecalo na njega. Pokušajte sagledati učenikovo ponašanje i doživljavanje u širem kontekstu njegovog života. Uočite učenikove potrebe i pokušajte na njih odgovoriti ciljanom podrškom (npr. upućivanjem u psihoterapijski tretman izvan škole). Opažajte učenika i ustanovite faktore i situacije kad učenik bolje, a kad otežano regulira svoje ponašanje i emocije te spriječite 'okidače' ako ih ima. U suradnji sa stručnim suradnicima i roditeljima, a sukladno uočenim potrebama, dogovorite plan podrške učeniku koji može uključivati: redovni savjetodavni rad kod školskog psihologa/pedagoga; psihoterapijski rad; trening socijalnih vještina i dr.

4.5. ŠTO NASTAVNICI/E MOGU NEPOSREDNO NAPRAVITI AKO UČENIK POČNE ISPOLJAVATI TRAUMATSKE REAKCIJE U ŠKOLI:

- razumjeti da su traumatske reakcije **normalne reakcije na nenormalne okolnosti**
- **normalizirati** reakciju učenika ('Normalno je i uobičajeno da ti je teško.')
- **objasniti i ostalim učenicima** da je uobičajeno plakati / biti napetiji / podražljiviji / odsutan duhom nakon teških životnih događaja
- fizički sjesti bliže učeniku, uspostaviti kontakt očima, **iskazati suosjećanje** (riječima, facijalnom ekspresijom, toplim pogledom i glasom) – jer suosjećanje vraća poljuljanu vjeru u ljude
- pitati učenika želi li s vama (ili nekim drugim) **porazgovarati o onom što ga je uznemirilo** (ako prihvati, saslušajte i postavljajte potpitanja s ciljem boljeg razumijevanja učenikove situacije)
- novom učeniku omogućiti što više **izbora**, jer to vraća izgubljeni osjećaj kontrole (da si izabere zadatak za zadaću, kreativnu aktivnost, mjesto za sjedenje...)
- ako to smatrate prikladnim, možete učeniku/ci ponuditi zagrljaj (obavezno upitati učenika/cu: *Smijem li te zagrliti?*). Uz poštovanje postojećih pravila fizičkog kontakta s učenicima, imajte na umu da su ukrajinski učenici u posebno ranjivom položaju i zato budite posebno svjesni njihovih granica.
- na početku učenikove integracije, **sniziti očekivanja za kognitivne aktivnosti**, nuditi što više praktičnih aktivnosti
- raditi na **prihvatanju učenika u novu razrednu sredinu** (jer su osjećaj pripadnosti i socijalna podrška 'prirodni' lijek koji olakšava oporavak).

Svi djelatnici škola dužni su se pridržavati važećih protokola o sprečavanju i zaštiti od seksualnog uznemiravanja, zlostavljanja i iskorištavanja, posebno uzimajući u obzir ranjivost položaja učenika/ca u izbjeglištvu i njihovu ovisnost o tuđoj pomoći (PSEA, UNHCR, 2004).

Iz prakse

(...)

Neke je učenike bilo teško nagovoriti da dođu u školu. I mi smo ovdje doživjeli rat i razumjeli smo kako se osjećaju - oni su se željeli vratiti kućama, samo to im je bilo važno. Pomogli smo im da razumiju kako je važno nastaviti svoje obrazovanje, da je to dobro za njih. U nedostatku informacija, nit vodilja nam je bila dobrobit i interes djece i ta perspektiva nam je rasvijetlila brojne nedoumice. Za prevođenje smo angažirali jednu djevojku iz našeg mjesta koja je studirala ruski. Velika potpora došla je i od lokalne zajednice koja je pronašla sredstva i angažirala jednu mladu Ukrajinu koja je bila koordinator za izbjeglice u našem gradu. Ona bi nam prevodila razgovore i prenosila učenicima i roditeljima obavijesti. Uz njenu pomoć smo uspjeli motivirati neke učenike da ipak pokušaju doći u školu.

Željka Brozović, ravnateljica Srednja škola Plitvička jezera, Korenica

5 BRIGA O SEBI

Najvrjedniji resurs koji škole imaju prilikom integracije izbjeglica su **ljudi** – nastavnici i nastavnice, stručni suradnici i suradnice, ravnateljice i ravnatelji. Upravo zbog toga, ovo poglavlje posvećujemo **brizi za mentalno zdravlje ljudi koji rade s ranjivim skupinama**. Ranjive skupine zahtijevaju dodatnu podršku, a u školi ih susrećemo više: djeca s teškoćama u razvoju / zdravstvenim problemima, žrtve nasilja, učenici koji odrastaju u depriviranim uvjetima, izbjeglice i drugi. Posao nastavnika u radu s ranjivim skupinama **poprima obilježja pomagačkog zanimanja** i uključuje dodatne izvore profesionalnog stresa.

Pružanje potpore ranjivim skupinama je teško jer **osobi ne možemo dati ono što najviše treba** (zdravlje, vratiti preminulog roditelja ili razrušen dom, zaustaviti rat), a ponekad nas život te osobe podsjeća na naše okolnosti. Zbog toga se često osjećamo:

- **bespomoćno** (jer su problemi preveliki, a resursi preskromni pa 'ionako ništa ne možemo')
- **ljutito, frustrirano** (jer ne možemo učiniti puno)
- **preuzimamo previše odgovornosti** ('uloga spasitelja', ostajemo sve duže na poslu i preuzimamo sve više novih zaduženja).

Pomagačka zanimanja su stresogena jer uključuju **uživljavanje u emocionalna stanja** drugih, izloženost tužnim i teškim pričama i životnim gubicima, što može biti preplavljujuće. Istodobno, **pomagači su suočeni s ograničenim izvorima pomoći** (Ajduković, 1994).

Briga za mentalno zdravlje školskog osoblja ne može biti samo odgovornost pojedinca. Poželjno je da **ravnatelji/ce i nadležne institucije** imaju u vidu rizike psihološkog opterećenja svojih djelatnika i djelatnica te da u svojim školama **organiziraju oblike profesionalne pomoći**: superviziju, grupe podrške, prostor za neformalnu uzajamnu podršku, stručne konzultacije, edukacije o radu s ranjivim skupinama i samopomoći.

Sagorijevanje na poslu (engl. *burnout*) jedna je od uobičajenih posljedica pomagačkog rada što uključuje da osoba nakon određenog vremena postane nemotivirana za posao, obeshrabrena, osjeća prazninu. Vidljivi su tjelesni simptomi stresa, smanjenje obrambenih sposobnosti organizma, a **razumijevanje** za osobe u nevolji **zamjenjuje cinizam ili ravnodušnost** (Ajduković, 1994). Sagorijevanje na poslu kumulativan je proces, ne dolazi preko noći i važno je uočiti rane znakove kako bi se taj proces na vrijeme mogao zaustaviti.

Što ravnatelj/ce (i nadležne institucije) mogu učiniti u brizi za mentalno zdravlje djelatnika/ca škole?

- osigurati **redovite supervizije** sa svrhom osnaživanja i podrške zaposlenicima (važno je zapamtiti da sudjelovanje u superviziji mora biti dobrovoljno)
- omogućiti **stručna usavršavanja** (razvijanje konkretnih alata i vještina za rad s ranjivim skupinama, razvoj sustručnjačke podrške, vještine samopomoći)
- osigurati **fizički prostor** za djelatnike u kojem se mogu družiti, razmjenjivati iskustva i uzajamno podržavati
- osigurati **jasnu podjelu posla, uloga i odgovornosti** (što je čija odgovornost)
- voditi računa o **granicama između poslovnog i privatnog vremena** (ne kontaktirati s djelatnicima izvan radnog vremena).

5.1. ZDRAVE STRATEGIJE SUOČAVANJA S RADNIM STRESOM

- **Jasna granica između privatnog i poslovnog vremena** – ovo je izrazito važno za prevenciju stresa i sagorijevanja na poslu. Pandemijski rad od kuće za mnoge je izbrisao granicu između privatnog i poslovnog vremena. Zadržavanje granica privatnog vremena uključuje da **naučite malo češće reći 'ne' i odložite zadatak za vrijeme kad ste na poslu**. To uključuje i pisanje e-pošte ili odgovaranje na poruke i pozive vezane za posao. Kad završite s poslom za taj dan, predlažemo da isključite obavijesti (notifikacije) o primljenim poslovnim porukama na mobilnom uređaju.
- **Dijeljenje vlastitih iskustava, teškoća u radu, doživljaja i osjećaja** – to mogu biti kolege, partneri, prijatelji, rodbina. Pronađite osobu u svojem okruženja koja vas sluša i razumije. Ako imate mogućnost, svakako se uključite u **supervizijske grupe ili grupe podrške za nastavnike**.
- Jasno poznavanje **okvira svoje nastavničke uloge**, radnih zadataka i odgovornosti (što jest, a što nije moja odgovornost).
- **Tjelesna aktivnost** – intenzivne emocije stvaraju tjelesnu tenziju koju je važno isprazniti, potrošiti, inače je opuštanje i umirivanje otežano. To može biti bilo koja aerobna aktivnost od koje osjetite pojačani puls i znojenje (**kućanski se poslovi ne računaju** kao aerobna tjelesna aktivnost). Možete trčati, brzo hodati, otići u teretanu, voziti bicikl, planinariti, plivati, cijepati drva, kopati. Važno je da se višak napetosti potroši iz tijela.
- **Vježbe opuštanja** – opuštanje i tjelesno smirenje doći će lako ako ste prethodno potrošili višak tjelesne napetosti. Jednu vježbu opuštanja donosimo u nastavku teksta.
- **Odmor** – jedini način da se **oslobodite umora** jest da se **odmorite**. To podrazumijeva vremenski i prostorni odmak od zahtjeva posla. Odmorajte se onako kako vi najviše volite – čitanjem, samovanjem, gledanjem filmova, druženjem, izletom...
- **Stvaranje, kreacija** – razmislite što volite stvarati rukama, koja vas praktična aktivnost veseli. To može biti bilo što: restauriranje starog namještaja, sadnja cvijeća, kuhanje nekog posebnog obroka, izrada nakita, šivanje, pletenje i dr.

5.2. VJEŽBA OPUŠTANJA

Predlažemo da ovu vježbu provodite nakon fizičke aktivnosti ili prije spavanja.

Osigurajte da vas narednih 10-ak minuta koliko je potrebno za ovu vježbu nitko ne ometa (stišajte mobilni uređaj i povucite se na tiho mjesto).

- ♥ Ležite na udobnu površinu tako da su vam obje ruke i noge položene (ne prekrížene). Osvijestite da sada, u ovom trenutku **ništa ne morate**, da ste **zastali** na nekoliko minuta.

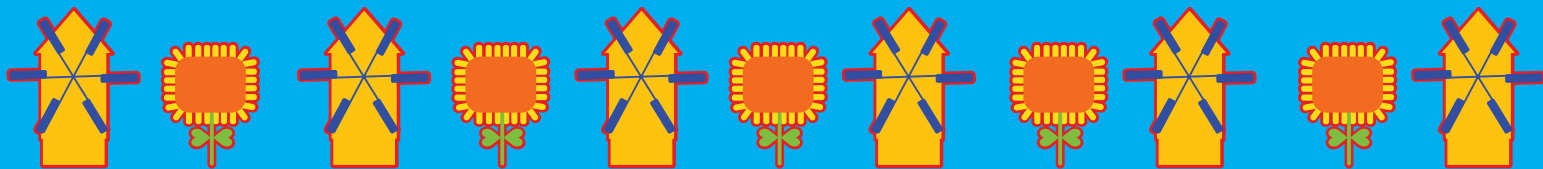
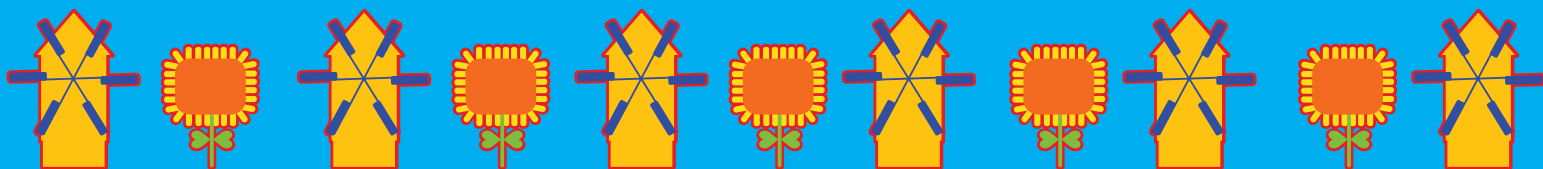
Osjetite podlogu na kojoj ležite, kontakt vašeg tijela s površinom koja vas podržava.
- ♥ Sada usmjerite **pažnju na svoje disanje**.

Osjetite kako zrak ulazi u tijelo kroz nosnice, pa dalje u pluća. Osjetite koji se dijelovi tijela podižu i spuštaju dok dišete. Pratite svoje disanje kroz nekoliko udaha i izdaha. Kad poželite, možete s izdahom zatvoriti oči. Osjetite kako se sa **svakim izdahom vaše tijelo i mišići omekšavaju**.
- ♥ Sada ćete usmjeravati pažnju na dio po dio vašeg tijela, od dna prema gore. Ne trebate ništa mijenjati, samo **zapažajte osjete** u svom tijelu.
- ♥ Sada usmjerite pažnju na svoje nožne prste. Osjetite imaju li dovoljno mjesta u čarapama/papučama, jesu li hladni ili topli; osjetite kosti i kožu koja obavija vaše nožne prste.

Zatim usmjerite pažnju na cijela stopala, osjetite dio po dio, vrlo polako. Ako se pojavi neka **misao ili emocija, samo je registrirajte** (ne trebate se 'boriti' protiv nje, dopustite da prođe i **vratite pažnju nazad na svoje tijelo**).

Sada usmjerite pažnju na svoje listove, osjetite mišiće, kožu, kosti potkoljenice. Dalje usmjerite pažnju na koljena....bedra...stražnjicu....trbuh.... kukove...prsa....ramena...leđa...vrat....vilicu....usne...obraz...kapke...oči...tjeme.
- ♥ Osvještavajte dio po dio vašeg tijela, od dna prema gore, vrlo polako. Pokušajte osjetiti kucanje svog srca. Ponovo osvijestite svoje disanje. Kakvo je sad disanje u odnosu na početak ove vježbe? Osjetite svoje tijelo u cjelini, svjesni svog disanja i kontakta s površinom na kojoj ležite. Ostanite tako nekoliko trenutaka koliko vam treba.
- ♥ Polako otvorite oči i **osjetite promjenu u svom tijelu u odnosu na početak** ove vježbe.

6 MATERIJALI ZA NASTAVNIKE/CE I STRUČNE SURADNIKE/CE

UVOD U NASTAVNE PRIPREME

U nastavku donosimo ideje za nastavne pripreme nastale kako bismo vam pokušali olakšati prve sate s vašim razredima koje sada pohađaju i ukrajinski učenici i učenice, bilo da su u vašem razredu već nekoliko mjeseci bilo da su postali dijelom vašeg razreda s početkom nove školske godine. One su osmišljene na način da se u okviru od 45 minuta svi bolje upoznate, a zatim na sljedećim satima posvetite sličnostima i razlikama, stereotipima, snazi vašeg razreda; jeziku kao barijeri, ali i prilici za učenje te osmišljavanju budućih nastavnih aktivnosti s učenicima kao sukreatorima. Međupredmetna tema koja je primarno obuhvaćena nastavnim pripremama je Osobni i socijalni razvoj te su za nju izdvojena i odgojno-obrazovna očekivanja, no ove nastavne pripreme u većoj ili manjoj mjeri obuhvaćaju i ostale međupredmetne teme. Naša je preporuka da razrednici/e planiraju provedbu svih pet nastavnih priprema, a za predmetne nastavnike/ce preporučamo 3. i 4. nastavnu pripremu, ali i ostale ako su u prilici. Naravno, vjerujemo da će i stručna služba prepoznati vrijednost ovih materijala te održati predložene aktivnosti s vašim učenicima i učenicama.

Izradi ovih nastavnih priprema prethodio je upitnik poslan školama s ukrajinskim učenicima i učenicama u lipnju ove godine s ciljem analize potreba škola u novonastaloj situaciji. Analiza je pokazala da je jezična barijera jedna od najvećih prepreka u procesu uključivanja učenika i učenica iz Ukrajine. Uz rješavanje tih praktičnih izazova, smatramo važnim da učenici i učenice uz važne i potrebne upute za rad čuju i razumiju poruke poput: **Tu smo za tebe, Važni ste nam, Svi ste vi vrijedni, Vi ste važan dio ovog razreda...** Time će se osjećati (još više) dobrodošlo, pokazat ćemo im da poštujemo njihovu tradiciju i da to što zbog novonastale situacije moraju učiti naš jezik, ne znači da njihov smatramo manje važnim, štoviše – želimo učiti o njihovu jeziku i kulturi. Stoga, u prijedlozima priprema koje slijede naći ćete dijelove napisane na oba jezika kako bi svi, svatko na svom jeziku, imali jednako dostupne upute za rad, ali i važne misli i poruke proizašle iz aktivnosti.

Dijelovi na ukrajinskom jeziku koji se nalaze u pripremi za vaš nastavni sat, za vaše lakše snalaženje, uključuju i hrvatsku transkripciju ukrajinskog teksta (u plavim zagradama). Ako je pak riječ o ukrajinskim tekstovima na radnim listovima koji su namijenjeni učenicima, uglavnom je korištena ćirilica. Iznimno se na nekim mjestima na radnim listovima nalazi i hrvatska transkripcija ukrajinskog teksta jer je potrebna hrvatskim učenicima i učenicama za rad u paru ili grupi. Radni listovi za učenike i učenice osmišljeni su na način da dajete dvojezične tekstove svim učenicima i učenicama te da se nitko ne izdvaja na temelju jezika kojim govori, a na taj ćete način stvarati i dodatne prilike za nesvjesno usvajanje jezika (v. *Ovladavanje inim jezikom*).

Pripreme za ove sate, ako ih odlučite provoditi na način koji je predložen, zahtijevat će da nekoliko jednostavnih uvodnih rečenica izgovorite na ukrajinskom. Predlažemo da za uvježbavanje svog ukrajinskog izgovora za pomoć zamolite učenike i učenice iz Ukrajine, možda i neke koji nisu vaš razred ili su već duže u školi. To će biti njihova prilika da oni za promjenu budu u poziciji onih koji pomažu, što im je trenutno više no potrebno, a sigurni smo da će osim na njihovo samopouzdanje pozitivno utjecati i na vaš odnos s njima.

Vjerujemo da ćete sami uz svoje iskustvo i kreativnost najbolje znati što i kako reći svojim učenicima, a konkretne uvodne rečenice te zaključne misli koje smo uključili u ove nastavne pripreme tu su kako bismo vam olakšali posao oko prijevoda barem na prvim školskim satima. Analiza podataka iz škola prikupljenih upitnikom pokazala nam je da ste već i sami pronašli razne načine kako olakšati komunikaciju učenicima i učenicama kojima hrvatski jezik nije materinji – u obliku stalno dostupnog Google Prevoditelja za sve učenike,

komunikacijom na engleskom jeziku, dostupnim prevoditeljem ili prevoditeljicom u školi, dvojezičnim natpisima..., a svakako nam javite ako ste i sami pronašli neko rješenje koje biste rado podijelili s drugim školama.

Iako su prvenstveno rađene za nastavu u razredima koje pohađaju učenici i učenice iz Ukrajine, teme i aktivnosti koje ove nastavne pripreme uključuju primjenjive su za rad sa svim učenicima i učenicama te će, vjerujemo, stvoriti dobre temelje za novu školsku godinu. *Važni ste, vrijedite, vaše različitosti su vaše bogatstvo, učimo jedni od drugih, podijelite svoje potrebe, u redu je osjećati...* samo su neke od poruka koje proizlaze iz ovih aktivnosti i vjerujemo da je važno da ih svi učenici čuju na početku školske godine, posebice ako je riječ o učenicima i učenicama u ranjivom položaju. Vjerujemo da će ovi materijali biti korisni i u mnogim drugim situacijama kad vašem razredu treba dodatno upoznavanje i osnaživanje, posebice ako je u razredu i inojezični učenik ili učenica.

Znamo da na sve izazove pred vama nećete moći odgovoriti samo jednom nastavnom pripremom, ali se nadamo da će vam dati dodatnu motivaciju i inspiraciju za rad s inojezičnim učenicima, ali i svim učenicima, na ovim važnim temama. Kad je situacija već teška i izazovna, pokušajmo iz nje izvući najviše dobra što je moguće, a za to učenicima i učenicama trebate vi – nastavnici i nastavnice – te vaš trud, empatija, motivacija i druge značajne komponente koje čine vaš poziv toliko važnim.

Nastavne pripreme u nastavku:

1. PRVI DAN ŠKOLE: KAKO SI? / ПЕРШИЙ ДЕНЬ У ШКОЛІ: ЯК СПРАВИ?
2. DOBRO DOŠLI U NAŠ SVEMIR! / ЛАСКАВО ПРОСИМО У НАШ ВСЕСВІТ!
3. JEZIČNA BARIJERA KAO PRILIKA / МОВНИЙ БАР'ЄР ЯК ШАНС
4. UČENJE PO MJERI / НАВЧАННЯ, ЯКЕ ЯКРАЗ ДЛЯ МЕНЕ
5. ČEP PO ČEP – STEREOTIP / КРИШКА ДО КРИШКИ – СТЕРЕОТИП

*Svjesni kompleksnosti jezične situacije i osjetljivosti jezičnog pitanja u Ukrajini, u nastavnim pripremanama donosimo prijevod određenih dijelova na ukrajinski - službeni jezik u Ukrajini. No potičemo vas da materijale prevedete i na ruski jezik ako se za to pokaže potreba i interes učenika i učenica s kojima radite.

1. PRVI DAN ŠKOLE: KAKO SI?

ПЕРШИЙ ДЕНЬ У ШКОЛІ: ЯК СПРАВИ?

ISHODI UČENJA

Odgojno-obrazovna očekivanja u sklopu kurikuluma za međupredmetnu temu
Osobni i socijalni razvoj:

- Razvija sliku o sebi – obrazovni ciklusi 4 – 5 (A.4.1., A.5.1.)
- Upravlja emocijama i ponašanjem – obrazovni ciklusi 4 – 5 (A.4.2., A.5.2.)
- Razvija osobne potencijale – obrazovni ciklusi 4 – 5 (A.4.3., A.5.3.)

PREDVIDENO TRAJANJE: 45 minuta

CILJEVI: Razviti osjećaj dobrodošlice za sve učenike i učenice, identificirati i „normalizirati“ emocije vezane za početak nove školske godine, upoznati se tako da se novopridošli učenici i učenice posebno ne izdvajaju.

POTREBNI MATERIJALI: dvojezični natpisi, radni list (u boji), bojice, flomasteri, A4 papiri

PREDMETNA KORELACIJA: SRO, Likovna umjetnost, Hrvatski jezik, Etika, Sociologija, Psihologija, Biologija, Glazbena umjetnost, strani jezici, Vjeronauk, Građanski odgoj i obrazovanje

VAŠA PRIPREMA ZA OVAJ SAT:

Prvi je dan škole, u razredu se nalazi novi učenik ili učenica iz Ukrajine ili možda imate ukrajinske učenike i učenice koji su pohađali nastavu kraće ili duže vrijeme prije praznika. Možda i vaši (domicilni) učenici i učenice osjećaju tremu – što zbog povratka u školu nakon dugačkih ljetnih praznika, što zbog činjenice da s njima u razredu sjede novi učenici i učenice o kojima ne znaju mnogo, osim da ne govore naš jezik i da dolaze iz ratom pogođenog područja. U kojoj god situaciji se nalazili, vjerujemo da se možemo složiti kako bi bilo poželjno novu školsku godinu započeti aktivnostima koje će im pomoći da se opuste i bolje upoznaju, a da se nikog ne izlaže dodatnom stresu na ovako već sam po sebi izazovan prvi dan škole. Vjerujemo da će svatko od vas moći prilagoditi nastavak aktivnosti i komunikaciju konkretnoj situaciji u svojoj školi i razredu.

Predlažemo da vaše nove učenike i učenice iz Ukrajine (kao i one koji su već neko vrijeme prije ljetnih praznika pohađali nastavu) dočekaju natpisi na hrvatskom i ukrajinskom kako bi se osjećali dobrodošlo: *Dobro došli u svoj novi razred!* / *Ласкаво просимо у новий клас!* [Laskavo prosimo u novij klas], *Moje ime je...* / *Мене звати ...* [Mene zvati]...; zatim naziv za ploču, naziv za zid, naziv za stolac; natpis iznad toaleta, blagovaone, na vratima knjižnice, stručne službe, zbornice... i gdje god sami ili uz pomoć učenika procijenite da je potrebno. Natpisi za glavne školske prostorije mogu se naći u cjelini *Sporazumijevanje i jezik*, poglavlje Komuniciranje uz jezičnu barijeru.

Prisjetite se i nekih pitanja koja vam vaši učenici najčešće postavljaju pa i njih prevedite

i stavite na vidljivo mjesto u prostoriji: *Mogu li na toalet?* / *Вибачте, можна вийти до туалету?* [Vibačte, možna vijti do tualetu?]; *Mogu li izaći na kratko?* / *Можна вийти на хвилинку?* [Možna vijti na hvilinku?]; *Trebam pomoć oko zadatka.* / *Можете мені допомогти з цим завданням?* [Možete meni dopomogti z cim zavdannjam?].

Na današnjem satu važno je osvijestiti emocije jer ovo je nova situacija za sve vas, važno je osvijestiti i različitosti i sličnosti među učenicima (svima) te ukazati na to kako iako različiti u mnogo toga, svi smo međusobno slični – što i je bogatstvo svake zajednice, a tako i vašeg razreda. U svim aktivnostima sudjelujte i sami jer je to način da se i vi bolje povežete s učenicama i učenicima, jer kad vide da i vi – tako odrasli – imate malu tremu pred početak školske godine, i njima će biti lakše nositi se s time te će u vama prepoznati osobu s kojom se lakše mogu povezati.

Potičemo vas da, posebice na prvim satima, pokušate davati barem osnovne upute na oba jezika kako bi učenici osjetili dobrodošlicu, a i da su vam njihova kultura i jezik važni. Za to vam može koristiti Google Prevoditelj koji će vam oko izgovora pomoći na ikonici zvučnik, predlažemo i stranicu **LingoHut** <https://www.lingohut.com/hr/l83/nau%C4%8Dite-ukrajinski-jezik>, a i jezičnu pomoć učenika i učenica iz Ukrajine.

Korisni izvori za vašu pripremu:

Predlažemo da se upoznate s projektom **IRCIS** <http://psihologija.ffzg.unizg.hr/projekti/ircis/novosti> i metodama koje su u sklopu projekta korištene i testirane za uspješan rad s inojezičnim učenicima: <http://psihologija.ffzg.unizg.hr/projekti/ircis/materijali>.

U nastavku se nalazi poveznica koja će vas uputiti kako se koristiti AOS platformom koja sadrži mnoge materijale za rad s ukrajinskim učenicima 5 – 11 razreda za 18 glavnih predmeta u ukrajinskim školama: https://lms.e-school.net.ua/meta_user/teacher_guidelines/.

U poglavlju V. ovog priručnika (*Poučavanje*) možete pronaći poveznice za materijale koji vam također mogu pomoći oko individualizacije nastave.

PRIJEDLOG ZA POČETAK SATA:

Predlažemo da učenicima i učenicama podijelite **1. dio radnog lista** ili da ga prikazete projektorom kako bi im uvodne rečenice bile dostupne na oba jezika.

Potičemo vas da, uz pozdrav na radnom listu, dobrodošlicu učenicima i učenicama izrazite usmeno na oba jezika:

Dobrodošli učenice i učenici. Svima je pomalo teško vratiti se u školu. Ali zajedno ćemo raditi na nošenju s raznim izazovima ispred nas.

Ласкаво просимо, дорогі учні! Усім досить важко повернутися до школи. Але разом ми будемо працювати над тим, щоб впоратися з усіма випробуваннями, які нас чекають попереду.

[Laskavo prosimo, dorohi učnji! Usim dositj važko povernutisja do školi. Ale razom mi budemo pracjuvati nad tim, ščob vporatisja z usima viprobuvannjami, jaki nas čekajutj poperedu.]

Ako su novi učenici krenuli s današnjim danom, koristite **2. dio radnog lista**. U tom slučaju, koristite i natpis sa zida na oba jezika *Моје име је / Мене звати...* [Mene zvati...] te se vi predstavite prvi, a zatim potaknite sve učenike i učenice na isto.

GRUPNA AKTIVNOST:

U nastavku sata podijelite učenicima **3. dio radnog lista** (ako je moguće, otisnite u boji) te neka koriste prikazane crteže¹² i promisle kako se danas osjećaju s obzirom na to da su opet u školskim klupama. Druga opcija je da prikazete radni list koristeći se projektorom pa neka učenici zapišu redni broj slike koju su odabrali. I vi ispunite zadatak te podijelite prvi s razredom kako se osjećate. Pozovite nekoliko učenika i učenica koji to žele da predstavite koji crtež su odabrali. Zaključite kako nitko nije sam u svojim osjećajima oko prvog dana – neka učenici vide da se i drugi osjećaju i nervozno, i uplašeno, i radosno, ili im je možda svejedno...

Procijenite situaciju i ako vidite da su svi učenici i učenice otprilike podjednako označili i ugodne i neugodne emocije, možete ih pozvati da ustanu ili se grupiraju prema slici/slikama koje su odabrali. Važno je pripaziti da se dodatno ne izlaže stresu jedan ili mali broj učenika koji osjećaju strah ili ne znaju definirati što osjećaju, a svakako predložimo da se i sami pridružite toj skupini kako bi učenici vidjeli da nisu jedini koji osjećaju neugodne emocije.

U nastavku sata podijelite im ili prikazite upute s radnog lista- **4. dio** - neka nacrtaju svoj crtež kojim će najbolje prikazati kako se osjećaju zbog povratka u školu.

Vi pripremite svoj crtež te prvi podijelite svoje osjećaje, a poželjno je da to učinite na oba jezika pa pripremite nekoliko rečenica na ukrajinskom (za pomoć zamolite ukrajinske učenike i učenice). Ako su svi učenici i učenice suglasni s tim, radove izložite na pano kao podsjetnik na šarolikost vaših emocija i vaše kreativnosti.

Drugi načini provedbe aktivnosti:

Možete predložiti učenicima, ako vidite da pokazuju otpor prema crtanju, da izraze svoje emocije pomoću emotikona (neka i dalje postoji opcija crtanja, no mogu ih pokazati na ekranu mobilnog uređaja jedni drugima ili koristite mrežni alat *Mentimeter* kako bi svi anonimno odabrali i podijelili s drugima emotikon u skladu s emocijama).

Ova se aktivnost može provesti i tako da vi i učenici birate (svatko svoju) pjesmu kojom ćete predstaviti kako se osjećate. Naravno, za to je potrebno da svi učenici imaju na raspolaganju pametni telefon ili računalo i dostupan internet – podijelite prvih nekoliko sekundi odabranih pjesama, zaplešite, zapjevajte ili samo slušajte i prigrlite svaki izbor i svaku emociju.

ZAKLJUČAK:

Zaključne misli vezane za ovu nastavnu pripremu prevedene su na radnom listu u **4. dijelu**, nakon uputa za aktivnost.

¹² Kreativni radovi učenika/ca korišteni u ovim materijalima pristigli su na kreativni natječaj „Oboji svijet“ Foruma za slobodu odgoja (saznajte više na <https://fso.hr/oboji-svijet/>)

1. RADNI LIST АРКУШ ІЗ ЗАВДАННЯМИ

1. dio / Частина 1.

Dobrodošli učenice i učenici. Danas je prvi dan škole i vjerujemo da je nakon ljetne, a za neke i duže pauze, svima danas pomalo teško vratiti se u školske klupe. Zajedno ćemo pokušati raditi na tome da se svi osjećamo dobro i hrabro krenemo u sve izazove koji će se naći ispred nas.

Ласкаво просимо, дорогі учні і учениці! Сьогодні перший день навчання, і ми знаємо, що після літньої (а для деяких навіть і довшої) перерви усім сьогодні трохи важко повертатися за шкільні парти. Разом ми спробуємо зробити все, щоб ми усі почувалися добре і сміливо могли рушити назустріч випробуванням, які нас чекають попереду.

2. dio / Частина 2.

S nama su i novi učenici i učenice / novi učenik i učenica, pa ćemo se svi predstaviti na oba jezika jer želimo da naši novi prijatelji što prije savladaju hrvatski jezik, ali raduje nas mogućnost da oni nama pomognu s učenjem ukrajinskog.

З нами сьогодні також і нові учні і учениці /новий учень і учениця, тому ми всі представимося на обох мовах, тому що ми би хотіли, щоб наші нові друзі якомога швидше освоїли хорватську мову, але і нас тішить можливість вивчити українську з допомогою нових друзів.

3. dio / Частина 3.

Zaokruži broj ispred crteža koji najbolje predstavlja kako se osjećaš zbog povratka u školske klupe (možeš zaokružiti više izbora) / Обведи число перед малюнком, який найбільше відповідає тому, як ти почуваєшся у зв'язку з тим, що повертаєшся за шкільну парту (можеш означити кілька варіантів):

1. Uzbuđeno, veselo
Схвильовано, радісно

„Naše razlike su naša snaga“ / „Відмінності між нами - наша сила“, ученици/е 5.- 8. р.

2. Pomalo zabrinuto,
uplašeno, nervozno
Досить стурбовано,
налякано, напружено

„Boje tolerancije u oku“ / „Кольори толерантності в очах“, Pia i Hana, 2. р.

3. Svejedno mi je, ne znam
Мені однаково, я не знаю

„Same but different“ / „Те саме, але інакше“, ученици/е 4. р

4. dio / Частина 4.

Sad je na vama red da nacrtate svoj crtež kojim ćete prikazati kako se osjećate zbog povratka u školu nakon dugačkog ljeta, a nekima je ovo i prvi dan u novoj školi. Sve emocije su normalne, normalno je i da ne znate što osjećate, ne postoje tu točni odgovori. Ali osvrnite se oko sebe, svi mi nešto osjećamo i na različite se načine nosimo s tim. Ako bilo kome treba pomoć oko nošenja s osjećajima, nemojte se bojati podijeliti to sa mnom.

Зараз ваша черга намалювати свій малюнок, з допомогою якого ви покажете, як ви почуваетесь зараз, коли пішли в школу після довгих літніх канікул, а для деяких це навіть перший день у новій школі. Все, що ви переживаєте – це нормально. Нормально і те, що ви не знаєте, як саме почуваетесь, тут немає точної відповіді. Але озирніться довкола себе, всі ми щось відчуваємо і в різний спосіб співіснуємо з нашими почуттями. Якщо кому-небудь з вас потрібна допомога стосовно того, як впоратися зі своїми почуттями, не бійтеся поділитися зі мною.

2. DOBRO DOŠLI U NAŠ SVEMIR!

ЛАСКАВО ПРОСИМО У НАШ ВСЕСВІТ!

ISHODI UČENJA

Odgojno-obrazovna očekivanja u sklopu kurikuluma za međupredmetnu temu
Osobni i socijalni razvoj:

- Razvija sliku o sebi – obrazovni ciklusi 4 – 5 (A.4.1., A.5.1.)
- Upravlja emocijama i ponašanjem – obrazovni ciklusi 4 – 5 (A.4.2., A.5.2.)
- Suradnički uči i radi u timu – obrazovni ciklusi 4 – 5 (B.4.2., B.5.2.)
- Prihvaća društvenu odgovornost i aktivno pridonosi društvu – obrazovni ciklus 4 (C.4.3.)
- Opisuje i prihvaća vlastiti kulturni i nacionalni identitet u odnosu na druge kulture – obrazovni ciklus 4 (C.4.4.)
- Analizira vrijednosti svog kulturnog nasljeđa u odnosu na multikulturalni svijet – obrazovni ciklus 5 (C.5.4.)

PREDVIDENO TRAJANJE: 45 minuta

CILJEVI: Razviti osjećaj dobrodošlice za sve učenike i učenice, upoznati se tako da se novopridošli učenici i učenice posebno ne izdvajaju, prepoznati sličnosti i razlike među učenicima i učenicama, utvrditi koje su vlastite posebnosti te posebnosti ovog razreda.

POTREBNI MATERIJALI: radni list, veći broj starih časopisa, bojice, flomasteri, škare, ljepila, A4 papiri, *flipchart* papiri

PREDMETNA KORELACIJA: SRO, Likovna umjetnost, Hrvatski jezik, Biologija, Matematika, Kemija, Fizika, Geografija, Sociologija, Etika, Građanski odgoj i obrazovanje, strani jezici

VAŠA PRIPREMA ZA OVAJ SAT:

Nakon što ste se na prethodnom satu, koristeći se pripremom *Prvi dan škole: Kako si? / Перший день у школі: Як справи?*, predstavili, bolje upoznali i podijelili svoje emocije oko prvog dana škole, predlažemo da nastavite s aktivnostima koje donosi ova nastavna priprema. Ukrajinskim učenicima i učenicama, a i vjerujemo još mnogima uz njih, možda se trenutno čini da se uopće ne uklapaju i da im nije mjesto u ovom razredu ili školi pa ćete u nastavku zajedno kreativno promisliti o međusobnim sličnostima i razlikama.

Ovom nastavnom pripremom želimo vam pomoći potaknuti učenike i učenice da na međusobne razlike gledaju kao na posebnost i bogatstvo, ali i da uoče sličnosti među sobom.

Za ovaj će vam sat trebati veći broj časopisa kojima će se učenici koristiti za aktivnost izrade svojih planeta tehnikom kolaž pa zamolite kolege i kolegice, učenike i učenice, da vam pomognu prikupiti ih.

Također, kod kuće tehnikom kolaž (u obliku planeta) prikažite sve što mislite da predstavlja vas i ono što je vama važno (proučite upute u dijelu *Grupna aktivnost* i u radnom listu – 2. dio), pa se na taj način na ovom satu predstavite učenicima i motivirajte ih za njihov zadatak.

PRIJEDLOG ZA POČETAK SATA:

Pokažite učenicima i učenicama crtež s radnog lista – prokomentirajte prikazani crtež i poruku ispod njega (**1. dio radnog lista**).

Pokažite učenicima i učenicama svoj prethodno napravljeni kolaž u obliku planeta. U nastavku sata oni će raditi svoje kolaže.

GRUPNA AKTIVNOST:

Podijelite učenicima i učenicama A4 papire i osigurajte flomastere, bojice, škare, ljepljivu i što više starih časopisa. Njihov će zadatak biti napraviti planet koji predstavlja njih same koristeći se tehnikom kolaž (**2. dio radnog lista**): neka na A4 papir nacrtaju planet, te ga ispune raznim fotografijama, riječima iz časopisa... koje će predstavljati njih – tko su oni, što vole, koji hobiji ih vesele, što misle da ih čini posebnima... Ako nešto što jako žele prikazati ne vide u časopisima, neka dopišu, nacrtaju... Posljednji dio aktivnosti je izrezivanje kolaža u obliku planeta te izlaganje svih radova na unaprijed pripremljenom panou ili nekoliko spojenih *flipchart* papira koji će nositi naslov **Naš razred – naš svemir / Наш клас – наш всесвіт** ili pronađite svoje kreativno rješenje. Predložimo da pano ili podlogu ukasite tako da podsjeća na svemir, neka i u tom dijelu doprinesu učenici i učenice.

Ovu aktivnost možete prilagoditi tako da upute za ukrašavanje „svemira“ povežete s predmetom koji predajete (posebice Geografija, Biologija, Fizika, Likovna umjetnost, Matematika).

ZAKLJUČAK:

Pozovite učenike i učenice da pogledaju sve „planete razrednog svemira“ te prepoznaju što primjećuju kao sličnosti među prikazanim planetima, a koje posebnosti se izdvajaju. Završite aktivnost zaključkom o raznolikosti i posebnosti svakog od učenika i učenica u ovom razredu, kao i o zajedništvu gdje svaki planet treba druge kako bi zajedno činili svemir (**3. dio radnog lista**).

2. RADNI LIST АРКУШ ІЗ ЗАВДАННЯМИ

1.dio / Частина 1.

„I u svemiru je sve drugačije“ / „I у всесвіті все інакше“, Martina, 7. b

Svaki je planet drugačiji i poseban, razlikuju se prema boji, udaljenosti od Sunca, uvjetima za život..., ali ipak svi imaju neke sličnosti i zajedno čine svemir prekrasnim i jedinstvenim mjestom.

Кожна планета є особливою, вони відрізняються одна від одної за кольором, відстанню від Сонця, умовами для існування життя..., проте всі мають і дещо спільне і разом роблять всесвіт прекрасним й унікальним місцем.

2. dio / Частина 2.

Zadatak: Nacrtaj na A4 papiru oblik planeta – to je planet koji će predstavljati tebe – tko si ti, što voliš, što te veseli, baviš li se nekim sportom, koju glazbu slušaš, po čemu misliš da si drugačiji od drugih... prelistaj časopise ispred sebe, pronadi i izreži razne slike, riječi, sve što prepoznaješ, a misliš da predstavlja tebe. Zalijepi ono što te opisuje unutar planeta koristeći se tehnikom kolaž. Kasnije će tvoj planet zajedno s drugima na panou predstavljati razredni svemir, podsjetnik na različitosti i posebnosti svakog od nas.

Завдання: намалюй на аркуші паперу формату А⁴ форму планети. Ця планета буде уособлювати тебе – хто ти, що ти любиш, що тебе тішить, чи ти займаєшся яким-небудь спортом, яку музику слухаєш, що, на твою думку, вирізняє тебе з-поміж інших.. погортай журнали, які лежать перед тобою, знайди і виріж різні ілюстрації, слова, усе те, що, на твій погляд, представляє тебе. Приклей все те, що тебе описує, всередині твоєї планети, використовуючи техніку колажу. Пізніше твоя планета разом з іншими планетами на панно буде представляти весь світ класу, як нагадування про відмінність і винятковість кожного з нас.

3. dio / Частина 3.

Zaključak: Pogledajte svoj rad i rad drugih učenika i učenica. Možemo se složiti kako je svaki planet drugačiji i poseban, bez obzira na boju, udaljenost... ali ipak svi imaju neke sličnosti i zajedno čine svemir prekrasnim i jedinstvenim mjestom. Tako je i s vama, učenicima i učenicama ovog razreda – različiti, a opet slični u mnogo toga činite naš svemir – razred – prekrasnim i jedinstvenim mjestom gdje svi trebamo jedni druge i gdje svi nadopunjujemo jedni druge. I baš naša različitost čini našu posebnost.

Висновки. Подивіться на свою роботу і роботи інших учнів. Можемо погодитися, що кожна планета особлива, не зважаючи на відстань, колір... але усе-таки між ними існує щось подібне, і разом вони роблять весь світ прекрасним й унікальним місцем. Так само і з вами – учнями й ученицями цього класу – ви різні, але водночас і подібні багато в чому і разом робите наш весь світ – клас – прекрасним й унікальним місцем, де ми потрібні одне одному і доповнюємо одне одного. І саме наша відмінність робить нас особливими.

3. JEZIČNA BARIJERA KAO PRILIKA

МОВНИЙ БАР'ЄР ЯК ШАНС

ISHODI UČENJA

Odgajno-obrazovna očekivanja u sklopu kurikuluma za međupredmetnu temu Osobni i socijalni razvoj (može se u većoj mjeri povezati i s međupredmetnom temom Učiti kako učiti):

- Razvija sliku o sebi – obrazovni ciklusi 4 – 5 (A.4.1., A.5.1.)
- Upravlja emocijama i ponašanjem – obrazovni ciklusi 4 – 5 (A.4.2., A.5.2.)
- Upravlja svojim obrazovnim i profesionalnim putem – obrazovni ciklusi 4 – 5 (A.4.4., A.5.4.)
- Suradnički uči i radi u timu – obrazovni ciklusi 4 – 5 (B.4.2., B.5.2.)
- Opisuje i prihvaća vlastiti kulturni i nacionalni identitet u odnosu na druge kulture – obrazovni ciklus 4 (C.4.4.)

PREDVIĐENO TRAJANJE: 45 minuta

CILJEVI: Prepoznati izazove koje nosi nepoznavanje jezika, osmisлити prijedloge i zajednički pronaći rješenja kako si uzajamno pomoći u nošenju s jezičnom barijerom, zaključiti o jezičnim razlikama kao bogatstvu, a ne samo barijeri; jačati interkulturene kompetencije.

POTREBNI MATERIJALI: radni list (slike u boji), A4 papiri, flomasteri, *flipchart* papiri, kutija za prijedloge

PREDMETNA KORELACIJA: SRO, Likovna umjetnost, Hrvatski jezik, Biologija, Geografija, Povijest, Sociologija, Etika, Politika i gospodarstvo, Građanski odgoj i obrazovanje, strani jezici

VAŠA PRIPREMA ZA OVAJ SAT:

Jezična barijera jedan je od najvećih izazova s kojima se moraju nositi učenici i učenice, kao i nastavnici i nastavnice – to nam potvrđuje i istraživanje provedeno tijekom lipnja 2022. u 119 škola koje pohađaju ukrajinski učenici i učenice. Učitelji i nastavnici trude se prilagoditi nastavni sadržaj i zadatke kako bi učenici iz Ukrajine što ravnopravnije mogli sudjelovati u nastavi, ali jezik može predstavljati barijeru ne samo u praćenju nastave i usvajanju gradiva, već i u stvaranju odnosa s drugim učenicima i učenicama te osjećaju pripadanja. Domicilni učenici i učenice spremni na upoznavanje i prijateljstvo i sami se često pitaju kako pristupiti nekome tko ne poznaje jezik, a jezični izazovi s kojima se nose ukrajinski učenici i učenice dodatan su teret u ionako teškoj situaciji. Želimo vas potaknuti da na ovom satu razmišljate kako zajedno raditi na nošenju s jezičnom barijerom, ali i slaviti različitost i bogatstvo dvaju jezika i mogućnosti da u ovoj teškoj situaciji jedni od drugih i učimo. Ovo je jedna od radionica kojom razvijate interkulturene kompetencije svojih učenika.

Za ovaj sat pripremite nekoliko uvodnih rečenica na jeziku za koji znate da nitko od učenika ne govori (u ovoj je pripremi predložen mađarski).

Pripremite i kutiju za prijedloge pa pozovite na kraju sve učenike i učenice da u nju ubacuju svoje prijedloge, pitanja ili izazove koje im donosi jezična barijera, ali i novonastala situacija općenito.

Aktivnost prilagodite svom razredu i načinu koji za vas ima najviše smisla. Važno je da ako ispisujete slike, koristite pisač u boji (zbog naziva boja), ili ih pokažete grupama koristeći se PPT-om.

PRIJEDLOG ZA POČETAK SATA:

Učenike i učenice pozdravite unaprijed pripremljenom rečenicom na svima nepoznatom jeziku (ovdje je odabran mađarski).

Pročitajte rečenicu ili je možete upisati u Google Prevoditelj te pustiti učenicima da slušaju:

Jó napot mindenkinek. Ma azt fogjuk megvizsgálni, hogy mennyire fontos a nyelv, hogy kapcsolatot teremtsünk az emberekkel a világ minden táján, de azt is, hogy milyen nehéz, ha nem értünk és nem beszélünk egy olyan nyelvet, amelyre valamikor szükségünk van.

Podijelite zatim učenicima i učenicama **1. dio radnog lista** te ih potaknite da odgovore na postavljena pitanja. Unaprijed pripremite nekoliko očekivanih, kao i željenih, dvojezičnih odgovora učenika i učenica na *post-it*-ima koje ćete zalijepiti na ploču kako bi bili svima vidljivi – o tome kako bi se osjećali da se sat nastavi na ovom jeziku:

<p>zbunjeno Збентежено [zbenteženo]</p>	<p>ne bismo mogli sudjelovati Ми не змогли би брати участь в уроку [mi ne zmogli bi brati učastj v uroku]</p>	<p>bespomoćno Безпорадно [bezporadno]</p>
<p>nezainteresirano Не були би зацікавлені [ne buli bi zacikavleni]</p>	<p>uzbuđeno Цікаво [cikavo]</p>	<p>motivirano za učenje novog jezika Мотивація вчити нову мову [motivacija včiti novu movu]</p>

Nakon što u nastavku prvog dijela radnog lista pročitaju što ste zapravo rekli, podijelite učenicima i učenicama **2. dio radnog lista**, dajte im malo vremena da svatko za sebe ili u paru riješe kratki zadatak vezan za rečenice na hrvatskom i ukrajinskom, ali i prouče zanimljivosti oko riječi koje se u oba jezika slično izgovaraju.

GRUPNA AKTIVNOST:

Za grupnu aktivnost podijelite učenike i učenice u 5 grupa ili mogu raditi u paru – kako im je ugodnije. Zatim podijelite učenicima **3. dio** radnog lista te svakoj grupi/paru 1 sliku od ponuđenih, papir i flomastere za ispisivanje riječi.

Njihov je zadatak pokušati, gledajući sliku i što se sve nalazi na njoj, pronaći riječi koje su slične u oba jezika – hrvatskom i ukrajinskom (npr. *oko* – *oko*, *žuta* – *zhovtyy*, *ruka* – *ruka*...), ali zabilježiti i one koje nose potpuno drugačije nazive. Par ili grupa u kojem nema ukrajinskih učenika i učenica neka se koriste Google Prevoditeljem ili pokušajte nabaviti hrvatsko-ukrajinski rječnik. Pripremite i veliki papir koji ćete zalijepiti na zid, na kojem nacrtajte obrise velike knjige. Na jednu stranu neka učenici prepisu sve riječi koje su pronašli, a zvuče slično na oba jezika. Na drugu stranu zidnog rječnika idu one riječi koje su različite, a predstavljaju isti pojam. Dajte svom zidnom rječniku kreativni naslov i ukasite ga.

Imajte na umu da slika pod rednim brojem 2 sadrži više riječi i poruka, pa će samim time zahtijevati i više vremena, ali vjerujemo da će ove riječi i poruke dati važan doprinos u osnaživanju vaših učenika i učenica. Za rad na ovoj slici učenicima će biti potreban Google Prevoditelj ili rječnik. Neka grupa koja završi ranije pomogne sa zadatkom učenicima koji rade na slici broj 2.

ZAKLJUČAK:

Na **4. dijelu radnog lista** nalaze se zaključne misli te vas pozivamo da ih podijelite s učenicima i učenicama te ih pozovete da se uključe u prikupljanje prijedloga, pitanja... u kutiju.

Sami procijenite, ovisno o interesu i reakcijama učenika i učenica, koliko često i na koji ćete način organizirati prikupljanje prijedloga i ostalog sadržaja, koliko često ćete otvarati kutiju te na koji ćete način adresirati sadržaj kutije. Svakako imajte na umu da uvažite i reagirate na sve što nađete u kutiji, kako bi učenici osjećali da vam je njihovo mišljenje važno i da ubacivanje prijedloga nije samo simbolično.

3. RADNI LIST АРКУШ ІЗ ЗАВДАННЯМИ

1. dio / Частина 1.

Prepoznajete li jezik kojim sam vas pozdravila/o? Kako biste se osjećali da cijeli sat održim na ovom jeziku? Biste li mogli rješavati zadatke?

Чи ви можете визначити, якою мовою я з вами привіталась? Як би ви почувалися, якби цілий урок був проведений цією мовою? Чи змогли б ви розв'язувати завдання?

[Či vi možete viznačiti, jakuju movoju ja s vami privitalasj? Jak bi vi počuvalisja, jakbi cilij urok buv provedenij cijegu movoju? Či zmogli b vi rozvjazuvati zavdannja?]

Što je nastavnik/ca rekao/la

Jó napot mindenkinek. Ma azt fogjuk megvizsgálni, hogy mennyire fontos a nyelv, hogy kapcsolatot teremtsünk az emberekkel a világ minden táján, de azt is, hogy milyen nehéz, ha nem értünk és nem beszélünk egy olyan nyelvet, amelyre valamikor szükségünk van.

(magarski jezik / угорська мова)

Dobar dan svima. Danas ćemo razmotriti koliko je jezik važan za povezivanje s ljudima diljem svijeta, ali i koliko je teško kad ne razumijemo i ne govorimo neki jezik koji nam je potreban u nekom trenutku.

Добрий день усім! Сьогодні ми поговоримо про те, наскільки мова є важливою у спілкуванні між людьми в усьому світі, але водночас і про те, як нам важко, коли ми не розуміємо і не говоримо якоюсь мовою, яка нам потрібна в якийсь певний момент.

[Dobrij denj usim! Sjhodnji mi pohovorimo pro te, naskiljki mova je važljivoju u spilkuvannji miž ljudjmi v usjomu sviti, ale vodnočas i pro te, jak nam važno, koli mi ne rozumijemo i ne hovorimo jakojusj movoju, jaka nam potribna v jakijsj konkretnij moment.]

2. dio / Частина 2.

ZADATAK: Pogledajte prethodno navedenu ukrajinsku i hrvatsku rečenicu, a zatim pronađite i zaokružite sve riječi koje su slične u hrvatskom i ukrajinskom.

ЗАВДАННЯ: Подивіться на попереднє речення, наведене українською і хорватською мовами, а потім знайдіть і підкресліть всі слова, які є схожими у хорватській й українській мовах.

Donosimo još nekoliko primjera takvih riječi / *Ось ще кілька прикладів таких слів:*

<i>червоний [červonij]</i>		crveni
<i>папір [papir]</i>		paper
<i>книга [kniha]</i>		knjiga
<i>ніч [njič]</i>		noć
<i>чекати [čekati]</i>		čekati
<i>сова [sova]</i>		sova

Imajte na umu da neke riječi koje isto zvuče u oba jezika, ponekad znače nešto skroz drugačije, npr. hrvatski *divno* – ukrajinski *chudovo* / ukrajinski *divno* – hrvatski *čudno*...

*Майте на увазі, що деякі слова однаково звучать в обох мовах, але іноді можуть означати зовсім інше: наприклад, хорватське **divno** в українській значить 'чудово', а українське слово дивно по-хорватськи буде 'čudno'.*

		
majka		майка [majka]
= мати [mati]		= potkošulja

lipanj → червень [červenj]

srpanj → липень [lipenj]

listopad → жовтень [žovtenj]

mlinci → *вид домашньої локшини*
[tipova horvatsjka domašnja lokšina]

banka → банк [bank]

stolica → стілець [stilecj]

slovo → літера [litera]

godina → рік [rik]

srpanj ← липень [lipenj]

kolovoz ← серпень [serpenj]

studeni ← листопад [listopad]

palačinke ← млинці [mlinci]

staklenka ← банка [banka]

glavni grad ← столиця [stolicja]

riječ ← слово [slovo]

sat ← година [hodina]

3. dio / Частина 3.

Pokušajte pronaći još nekoliko primjera sličnih riječi u oba jezika, a za to koristite slike u nastavku.

Prepoznajte na njima predmete, boje, dijelove tijela, riječi i dr. te podijelite sa svojim parom ili grupom nazive tih pojmova na hrvatskom/ukrajinskom. Zatim ih napišite na papir koji ste dobili, a kasnije prepišite i na veliki rječnik na zidu. Obratite pozornost na riječi koje zvuče slično i znače isto u oba jezika, njih posebno označite.

Спробуйте знайти ще кілька прикладів подібності слів в обох мовах, для того скористайтесь наведеними нижче ілюстраціями.

Визначте, які на них зображені предмети, кольори, частини тіла і под., та назвіть своєму співрозмовнику або групі назви цих понять хорватською / українською мовою. Після того запишіть їх на папері, а потім перепишіть на великий словник на стіні. Зверніть увагу на слова, які звучать однаково і означають те саме в обох мовах, такі слова окремо виділіть.

1. slika / Ілюстрація 1.

„Mir i tolerancija“ / „Мир і толерантність“, Ana, 7. a

2. slika / Ілюстрація 2.

„Obojimo svijet lijepim riječima“ / „Розфарбуймо світ гарними овами“,
učenici/e 6.a

3. slika / Ілюстрація 3.

„Tragovi života“ / „Сліди життя“, Rafael, 2. c

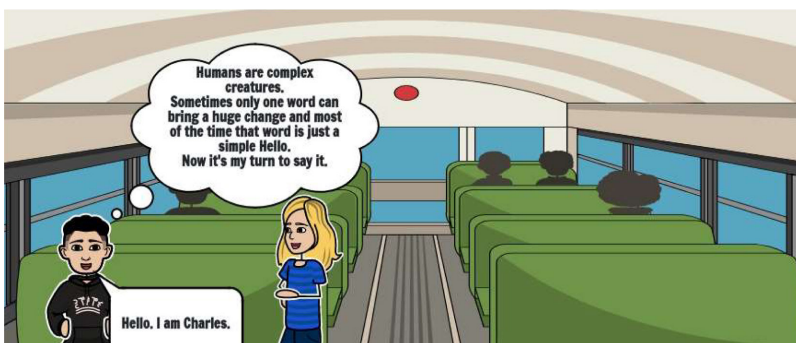
4. slika / Ілюстрація 4.

Tolerancija = sloboda + ljubav + sreća + prijateljstvo

„Toleranca“ / „Толерантність“, Ivona, 3. f

5. slika / Ілюстрація 5.

„Prihvatimo jedni druge“ / „Давайте прийнемо одне одного“, Karlo, sš

4. dio / Частина 4.

Zaključak: Danas smo vidjeli koliko je izazovno kad ne poznajemo neki jezik, ali i kako različiti jezici znače i bogatstvo koje možemo razmijeniti i učiti jedni druge svojim jezicima, ali i kulturi. Prednost u situaciji učenja naših jezika je sličnost velikog broja riječi pa se nadamo kako će to biti motivacija svima da nastavimo s daljnjim istraživanjem i učenjem, kako hrvatskog tako i ukrajinskog jezika. U razredu se od danas nalazi i kutija u koju možete ubaciti (ne trebate se potpisati) svoje ideje, brige, pitanja vezana za vaš boravak u školi:

Što bi vam ovaj tjedan u školi učinilo lakšim?

Kako da svi lakše razgovaramo?

Što vas u ovoj školi čini sretnima? i sl.

Висновки. Сьогодні ми переконалися, як нам важко, коли ми не знаємо якоїсь мови, а також і те, як різні мови означають багатство, яким ми можемо обмінюватися, та навчати одне одного нашим мовам і культурам. Перевагою у ситуації вивчення наших мов є подібність великої кількості слів, тож ми сподіваємось, що це стане мотивацією для всіх продовжувати свої подальші дослідження та вивчення як хорватської, так і української мови. Від сьогодні в класі є скринька, куди можна класти (не потрібно підписувати) свої ідеї, проблеми і хвилювання, запитання, пов'язані з вашим перебуванням у школі:

Що могло би полегшити вам цей тиждень у школі?

Як нам усім легше розмовляти?

Що робить вас щасливими у цій школі? і под.

4. UČENJE PO MJERI НАВЧАННЯ, ЯКЕ ЯКРАЗ ДЛЯ МЕНЕ

ISHODI UČENJA

- Odgojno-obrazovna očekivanja u sklopu kurikulumu za međupredmetnu temu Osobni i socijalni razvoj (može se u većoj mjeri povezati i s međupredmetnom temom Učiti kako učiti):
- Razvija sliku o sebi – obrazovni ciklusi 4 – 5 (A.4.1., A.5.1.)
- Upravlja emocijama i ponašanjem – obrazovni ciklusi 4 – 5 (A.4.2., A.5.2.)
- Upravlja svojim obrazovnim i profesionalnim putem – obrazovni ciklusi 4 – 5 (A.4.4., A.5.4.)
- Suradnički uči i radi u timu – obrazovni ciklusi 4 – 5 (B.4.2., B.5.2.)
- Preuzima odgovornost za svoje ponašanje – obrazovni ciklusi 4 – 5 (B.4.2., B.5.2.)

PREDVIĐENO TRAJANJE: 45 minuta

CILJEVI: Identificirati individualne potrebe vezane za učenje i poučavanje, prepoznati razne mogućnosti i izazove učenja, predložiti buduće aktivnosti u skladu s vlastitim potrebama, mogućnostima i interesima.

POTREBNI MATERIJALI: radni list, Rubikova kocka ili njen prikaz, A4 papiri, flomasteri, olovke, škare, ljepila, šareni papir za izradu kolaža, računalo, internet

PREDMETNA KORELACIJA: SRO, Likovna umjetnost, Hrvatski jezik, Matematika, Sociologija, Informatika, Građanski odgoj i obrazovanje, strani jezici

VAŠA PRIPREMA ZA OVAJ SAT:

Kad ste uspostavili da se učenici osjećaju dobrodošlo i znate odgovoriti na njihove osnovne potrebe, vrijeme je da se posvetite i temi učenja. Pritom je važno ustanoviti postoje li neke veće rupe u znanju te se upoznati s glavnim razlikama ukrajinskog i hrvatskog kurikula.

No kako učiniti da nadoknada sadržaja bude što uspješnija te prilagođena različitim potrebama i mogućnostima učenika i učenica, uz to imajući na umu sve s čime se nose proteklih mjeseci?

Sljedećom aktivnošću želimo pomoći da pronađete načine rada koji će svim učenicima, a naročito ukrajinskim koji su u posebno ranjivom položaju, pomoći da osvijeste razne tehnike učenja te načine poučavanja koji njima najbolje odgovaraju. To je posebno važno u situaciji praćenja nastave na inom jeziku. Ako (svi učenici i učenice) osjete da vam je njihovo mišljenje važno i da mogu doprinijeti planiranju budućih aktivnosti na satu, osjećat će se i bolje i motiviranije, a posljedično i postizati bolje rezultate. Naravno, predlažemo i individualni razgovor o istoj temi s učenikom ili učenicom iz Ukrajine, kako biste im pokazali da ste tu da im pomognete i da mogu s vama podijeliti što bi im trebalo za uspješniju prilagodbu (V. poglavlje *Poučavanje*). Uz razgovor, sljedeća aktivnost je samo dodatni prijedlog kako se

pozabaviti ovom temom na način da se inojezične učenike dodatno ne izdvaja i izlaže stresu te kako bi se svim učenicima i učenicama dala prilika da promisle o učenju, o načinu koji njima najbolje odgovara, o raznim mogućnostima učenja te njihovim interesima.

Pripremite učionicu tako da organizirate 4 stola za rad u 4 skupine. Za svakim će stolom učenici i učenice imati priliku sudjelovati u zadacima različitog tipa kako bi prepoznali koji način poučavanja i učenja njima najbolje odgovara. Za svakim stolom učenici i učenice provode 5 minuta, a onda se sve skupine zarotiraju – promijene stol – u smjeru kazaljke na satu.

Možete pokušati osmisliti zadatak koji će biti vezan za nastavni predmet koji predajete, a u nastavku možete naći prijedlog aktivnosti i zadatke vezane za temu Rubikove kocke. Sami odaberite temu ili koristite predloženu – imajući na umu da je primarni cilj aktivnosti prikupiti informacije od učenika i učenica koji način rada njima najbolje odgovara.

Pokušajte nabaviti Rubikovu kocku (što više njih, angažirajte učenike i kolege) ili barem njenu fotografiju te ju izložite na vidljivo mjesto u učionici: svoju klupu, stolac na sredini razreda ili sl.

U uglu prostorije pripremite kutiju u koju će učenici moći ubacivati prijedloge koji će vam pomoći da zajedno oblikujete nastavni sat na način koji odgovara svim učenicima i učenicama kako bi se osjećali bolje i učili (još) uspješnije. Ako neke prijedloge nije moguće realizirati zbog prirode vašeg predmeta, zakonskog okvira ili sl., dajte učenicima povratnu informaciju te objasnite razloge i zajedno pokušajte pronaći drugo rješenje.

PRIJEDLOG ZA POČETAK SATA:

Podijelite učenike u 4 skupine (možete se koristiti metodom prebrojavanja – učenici i učenice s istim brojem čine istu grupu, ili nekim drugim kreativnim načinom). Dajte im uputu s 1. dijela radnog lista, a u nastavku donosimo i nekoliko jednostavnih rečenica na ukrajinskom koje predlažemo za (usmenu) uvodnu motivaciju:

Danas postajete stručnjaci i stručnjakinje za Rubikovu kocku. A i želimo razmisliti o tome kako učimo, što i kako uočavamo, što nam bolje odgovara, što možemo promijeniti.

Сьогодні ви стаєте спеціалістами з кубика-рубика. І разом з тим ми хочемо поміркувати над тим, що і як ми сприймаємо, як ми вчимося, що нам більше підходить, що можна змінити.

[Sjohodni vi stajete specialistami z kubika-rubika. I razom z tim mi hočemo pomirkuvati nad tim, ščo i jak mi sprijmajemo, jak mi včimosja, ščo nam biljše pidhoditj, ščo možna zminiti.]

Organizacija stolova:

Na svaki od stolova stavite pripadajuću uputu s 2. dijela radnog lista.

1. stol: Na prvom se stolu nalazi kratki tekst o Rubikovoj kocki. Neka učenici pročitaju tekst te svatko napravi svoju umnu mapu na A4 papiru na kojoj će izdvojiti informacije koje smatra važnima i to na način koji je svakome zasebno potreban kako bi te informacije što lakše zapamtili. Neka učenici ukratko prezentiraju svoj umnu mapu osobi sa svoje lijeve strane.

2. stol: Na drugom se stolu nalaze papiri, flomasteri, škare, ljepila, šareni kolaž papir... – neka učenici tehnikom koja im je najdraža predstavite Rubikovu kocku ili je koriste kao temu ili glavni lik u pjesmi (haiku ili *rap* forma poželjne), kratkoj priči... Za inspiraciju, a i zbog svoje važne poruke, neka na stolu bude primjerak priče *Rubikova kocka* (radni list 2. dio), učenice iz Osijeka, pristigle na kreativni natječaj *Oboji svijet*.

3. stol: Treći stol neka bude najbliže ploči, a grupa na tom stolu slušat će vaše izlaganje i voditi bilješke o Rubikovoj kocki. Imate na raspolaganju 5 minuta da učenicima i učenicama predstavite Rubikovu kocku, a za to se možete koristiti materijalima s radnog lista, kao i dodatnim materijalima koje sami pronadete. Naravno, pokušajte pripremiti i rečenice na ukrajinskom (na način da ih čitate, unaprijed pripremite video snimku uz pomoć ukrajinskih govornika/ca ili potražite neko drugo kreativno rješenje koje vama najviše odgovara) kako bi svi učenici i učenice bili jednako uključeni. **Priprema za ovaj stol uvelike ovisi o tome imate li dostupnog prevoditelja, učenika ili učenicu koji mogu pomoći oko teksta na ukrajinskom jeziku; možete li pripremiti izlaganje na nekom drugom stranom jeziku jer ga govore svi u razredu, uključujući i inojezične učenike i učenice...**

4. stol: Potaknite učenike i učenice da na Youtube kanalu potraže i pogledaju jedan kratki video o Rubikovoj kocki na hrvatskom jeziku, i jedan na ukrajinskom (ukupno ne dužeg trajanja od 5 minuta).

ZAKLJUČAK:

Nakon što sve grupe obidu sve stolove, pozovite učenike i učenice da promisle što se njima najviše sviđalo od svih zadataka koje su imali na stolovima, a što im se najmanje sviđalo te ih zamolite da kod kuće ispune upitnik (**3. dio radnog lista**) kako bi s vama podijelili svoje želje, misli, potrebe, izazove na koje su naišli. Na 3. dijelu radnog lista nalaze se i završne misli i upute za vaše učenike i učenice. Predložimo da nastavni sat završite kraćim razgovorom s učenicima o metodama poučavanja koje bi voljeli da vi više koristite u nastavi.

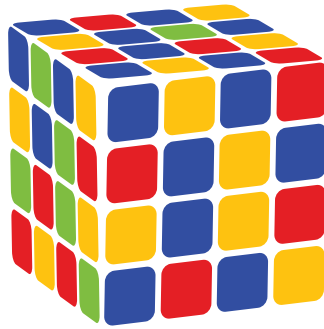
Imajte na umu kako će upitnik za učenike i učenice iz Ukrajine biti nešto drugačiji kako biste od njih dobili što više informacija o načinu rada koji im najbolje odgovara s obzirom da u početku nikako ili jako teško mogu pratiti nastavu na hrvatskom jeziku. Također, ukrajinski učenici i učenice pozvani su da upitnik ispune na svom jeziku jer je važno da što više toga podijele s vama, a vi svakako potražite pomoć oko prijevoda na hrvatski, imajući na umu povjerljivost informacija prikupljenih upitnikom.

Nakon što proučite sadržaj kutije, razmislite kako biste mogli uvrstiti saznanja o preferencijama učenika u svoj sljedeći nastavni sat s tim razredom. Napravite poslije tog sata kratku bilješku o tome kako su učenici i učenice reagirali u odnosu na vaša očekivanja od sata - jesu li, na primjer, bili usredotočeniji i motiviraniji? Probajte i na sljedećim satima isprobavati nove metode i pratiti reakcije svog razreda.

4. RADNI LIST АРКУШ ІЗ ЗАВДАННЯМИ

1. dio / Частина 1.

Svaka grupa započinje svoj rad za jednim od stolova te svakih 5 minuta prelazite za drugi stol – u smjeru kazaljke na satu. Za svakim se stolom nalaze različiti zadaci koji će vam pomoći da na razne načine učite o Rubikovoj kocki. Zamislite sebe kao buduće razredne stručnjake i stručnjakinje za Rubikovu kocku i pokušajte za svakim stolom naučiti najviše što možete o njoj te o tome kako biste je vi predstavili drugima, baš kao pravi stručnjaci i stručnjakinje.

Кожна група починає свою роботу за одним із столів і кожних 5 хвилин ви переходите до іншого столу – за годинниковою стрілкою. За кожним столом знаходяться різні завдання, які вам допоможуть дізнатися про кубик Рубіка у різний спосіб. Уявіть, що ви – майбутні класні спеціалісти у питанні кубика Рубіка і спробуйте за кожним столом дізнатися якомога більше про нього, а також і про те, як можна презентувати його іншим, саме як справжні фахівці.

2. dio / Частина 2.

a) uputa za stol broj 1:

Pročitajte kratki tekst o Rubikovoj kocki te napravite umnu mapu na A4 papiru kako biste skicirali važne informacije na način koji vama najbolje odgovara i kako najlakše pamтите (koristite razne boje, izdvojite vama važne informacije, grupirajte ih na vama najsmisleniji način). Presentirajte ili samo pokažite svoju umnu mapu osobi sa svoje lijeve strane.

ТЕКСТ: Rubikova kocka, jedna od najprodavanijih igračaka u povijesti čovječanstva, trodimenzionalna je mehanička igračka koju je 1974. godine izumio mađarski kipar i profesor arhitekture Erno Rubik. Prvobitno ju je nazvao „Čarobna kocka“ i licencirao je 1980. godine. Doživjela je nezapamćen uspjeh, prvo u Njemačkoj, gdje je 1980. proglašena igračkom godine, a zatim i širom svijeta. Rubik je bio fasciniran geometrijom 3D oblika, a inspiriran oblim, glatkim kamenčićima s obale Dunava i proučavajući objekte u prostoru, napravio je prvi uzorak kocke. Na svakoj strani Rubikove kocke je devet manjih kocki. Zbog toga se čini kao da se Rubikova kocka sastoji od 27 manjih kocki, ali kad se rastavi tek tada postaje jasno da mala kocka u sredini zapravo ne postoji (Malenica, 2019).

a) завдання для стола №1:

Прочитайте невеликий текст про кубик Рубіка та запишіть або графічно зобразіть на папері формату А4 важливу інформацію з тексту у той спосіб, який вам найбільше підходить і як найлегше її запам'ятати – можете скористатися різними барвами, виділіть важливу для вас інформацію, розташуйте ваші нотатки на папері у тому порядку, який вам найбільше підходить.... Презентуйте або просто покажіть свій аркуш з нотатками і ілюстраціями особі, яка знаходиться ліворуч від вас.

ТЕКСТ: Кубик Рубіка, одна з найбільш продаваних іграшок в історії людства, є тривимірною механічною іграшкою, винайденою в 1974 році угорським скульптором і професором архітектури Ерно Рубіком. Спочатку він назвав його "Магічним кубом" і запатентував його в 1980 р. Іграшка мала безпрецедентний успіх спочатку в Німеччині, де її назвали іграшкою року того ж 1980 р., а потім і в усьому світі. Ерно був захоплений геометрією тривимірних форм, і, надихнувшись округлою, гладенькою галькою з берегів Дунаю та ведучи спостереження над об'єктами в просторі, він зробив перший зразок кубика. З кожної сторони кубика Рубіка є дев'ять маленьких кубиків. Це створює враження, ніби кубик Рубіка складається з 27 менших кубиків, але лише коли його розібрати, стає зрозуміло, що маленького кубика посередині насправді не існує.

b) uputa za stol broj 2:

Crtajte, lijepite, pišite pjesme (može i haiku i rap forma) – odaberite najdražu tehniku i predstavite Rubikovu kocku, ili neka vam Rubikova kocka bude tema ili glavni lik u pjesmi.

Za inspiraciju, u nastavku pročitajte dijelove priče učenice Ugostiteljsko-turističke škole iz Osijeka.

b) завдання для столу № 2:

можете малювати, клеїти, писати вірші (можна також і у формі хайку та репу) - виберіть свою улюблену техніку та презентуйте кубик Рубіка, або нехай кубик Рубіка стане головною темою чи головним героєм у вашому вірші.

Для натхнення прочитайте нижче наведену частину історії студентки із Школи туризму й ресторанно-готельного бізнесу міста Осієка.

Rubikova kocka

Želim da zamislite Rubikovu kocku.

Imamo veliku kocku punu malih kockica različitih boja. Ona je kao mali svijet pun različitih ljudi. Boje kože, veličina tijela, oblika, osobnosti i ono što nas čini ljudima.

Ljudskost.

Sad hoću da zamislite tih šest boja kao šest ljudi.

Različiti, podijeljeni po cijelom svijetu različitim vjerama, kulturama i osobnostima.

(...) Svi mi želimo isto, pa čak i ja. Želimo se uklopiti.

Meni nikada to uklapanje nije išlo. Uvijek bih stajala sama. Neuklopljiva.

Zato sam prestala. Isto tako, svi vi se pokušavate stopiti s okolinom. Zašto ne izadete i pokušate obojiti svijet svojim osmijehom, ljubavi i onime što vam dobro ide.

Biti vi.

(...)

Maja, 1. r., Oboji svijet 2018

Cijela priča dostupna na [poveznici](#)

Кубик Рубика

Я хочу, щоб ви уявили собі кубик Рубіка.

У нас є великий куб, повний маленьких кубиків різного кольору. Це як маленький світ, повний різних людей. Кольори шкіри, розміри тіл, форми, характери і те, що робить нас людьми.

Людність.

Тепер я хочу, щоб ви уявили ці шість кольорів як шістьох людей.

Різні, розділені в усьому світу різними релігіями, культурами та особистостями.

(...) Ми всі хочемо того самого, навіть я. Ми хочемо вписуватися в середовище.

Це пристосування ніколи не працювало для мене. Я завжди лишаюся осторонь. Не здатна вписуватися.

Ось чому я зупинилася. Так само ви всі намагаєтеся злитися з середовищем. Чому б тобі не піти і не спробувати розфарбувати світ своєю усмішкою, любов'ю і тим, що ти вмієш?

Бути собою.

(...)

Майя Пілекич («Розфарбуй світ», 2018)

Повна історія доступна на [посиланням](#)

c) uputa za stol broj 3:

Slušajte izlaganje svoje nastavnice/ka, vodite bilješke na način koji je vama najjednostavniji.

с) завдання для столу № 3:

послухайте виступ свого вчителя, законспекуйте у спосіб, який для вас найзручніший.

d) uputa za stol broj 4:

Potražite na Youtube kanalu te pogledajte dva kratka video uratka o Rubikovej kocki, na hrvatskom i na ukrajinskom (ukupno ne dužeg trajanja od 5 minuta).

d) завдання для столу № 4:

знайдіть на каналі YouTube і подивіться два короткі відео про кубик Рубіка хорватською та українською мовами (тривалістю загалом не більше 5 хвилин).

3. dio / Частина 3.

Zaključak: Danas smo isprobali više tehnika učenja pa kod kuće ispunite i kratki upitnik koji će nam svima pomoći da osvijestimo na koji način najlakše učimo i što možemo zajedno napraviti kako bismo ubuduće još bolje surađivali i zajedno učili. Upitnik ponesite na sljedeći sat.

Висновки. Сьогодні ми випробували кілька методів навчання, тож вдома заповніть коротку анкету, яка нам всім допоможе краще усвідомити, в який спосіб найлегше вчитися і що можемо зробити разом задля того, щоб у майбутньому ще краще співпрацювати і разом вчитися. Анкету принесіть на наступний урок.

Upitnik: Moji prijedlozi za održavanje nastave

1. Za kojim stolom ti je bilo najlakše učiti o Rubikovoj kocki?

2. Što bi izdvojio/la kao tehniku koja je tebi najdraža za učenje novog gradiva?

3. Na temelju današnjeg iskustva, što misliš da je bila prepreka u zajedničkom učenju s ukrajinskim učenicom ili učenicom (ako misliš da je prepreke bilo)?

4. Što misliš da bi se moglo napraviti kako bi se ta prepreka mogla nadići?

5. Imaš li prijedlog, na temelju današnjeg iskustva, koje aktivnosti ili tehnike učenja bi olakšale tvoju suradnju i zajedničko učenje s ukrajinskim učenicima i učenicama, imajući na umu da im hrvatski nije materinji jezik?

Komentar ili dodatni prijedlog:

Мої пропозиції щодо викладання

(можеш заповнити українською мовою) / (slobodno ispuni na ukrajinskom)

1. За яким столом тобі було найпростіше дізнатися про кубик Рубіка?

Za kojim ti je stolom bilo najlakše učiti o Rubikovoj kocki?

2. Який прийом вивчення нового матеріалу тобі сподобався найбільше?

Što bi izdvojio/la kao tehniku koja je tebi najdraža za učenje novog gradiva?

3. Виходячи з сьогоднішнього досвіду, що, на твою думку, було перешкодою для спільного навчання з хорватським учнем / ученицею?

Na temelju današnjeg iskustva, što misliš da je bila prepreka u zajedničkom učenju s hrvatskim učenicom ili učenicom?

4. Що, на твою думку, варто зробити, щоб подолати цю перешкоду?

Što misliš da bi se moglo napraviti kako bi se ta prepreka mogla nadići?

5. Що могло би полегшити тобі стежити за викладом матеріалу та навчатися? (можна позначити кілька відповідей, а також написати свою пропозицію)

Što bi tebi olakšalo da lakše pratiš nastavu i učiš? (možeš označiti više toga, kao i dopisati prijedlog)

a) якомога більше текстів і відео українською мовою

Što više tekstova i videa na ukrajinskom

b) якомога більше працювати в групі з іншими учнями

Što više rada u grupi s drugim učenicima

c) якомога менше говорити перед іншими учнями, а більше висловлюватись письмово

Što manje govorenja ispred drugih učenika, a više pismenog izražavanja

d) додаткова допомога у вивченні мови

Dodatna pomoć oko učenja jezika

e) якомога більше спілкування з іншими учнями

Što više druženja s drugim učenicima i učenicama

Коментарі або додаткова пропозиція:

Komentar ili dodatni prijedlog:

5. ЧЕР ПО ЧЕР – STEREOTIP КРИШКА ДО КРИШКИ – STEREOTIP

ISHODI UČENJA

Odgojno-obrazovna očekivanja u sklopu kurikuluma za međupredmetnu temu
Osobni i socijalni razvoj:

- Razvija sliku o sebi – obrazovni ciklusi 4 – 5 (A.4.1., A.5.1.)
- Upravlja emocijama i ponašanjem – obrazovni ciklusi 4 – 5 (A.4.2., A.5.2.)
- Uvida posljedice svojih i tuđih stavova/postupaka/izbora – obrazovni ciklusi 4 – 5 (B.4.1., B.5.1.)
- Suradnički uči i radi u timu – obrazovni ciklusi 4 – 5 (B.4.2., B.5.2.)
- Upućuje na međuovisnost članova društva i proces društvene odgovornosti – obrazovni ciklus 4 (C.4.2.)
- Opisuje i prihvaća vlastiti kulturni i nacionalni identitet u odnosu na druge kulture – obrazovni ciklus 4 (C.4.4.)
- Preuzima odgovornost za pridržavanje zakonskih propisa te društvenih pravila i normi – obrazovni ciklus 5 (C.5.2.)

PREDVIĐENO TRAJANJE: 45 minuta

CILJEVI: Prepoznati generalizirano i stereotipno razmišljanje, zaključiti o stereotipima i predrasudama u svakodnevici te njihovim posljedicama, prepoznati vlastita stereotipna razmišljanja.

POTREBNI MATERIJALI: radni list, čepovi (za svaki par 10 čepova, od čega 2 jednaka), olovke, A4 ili manji papiri, flomasteri

PREDMETNA KORELACIJA: SRO, Sociologija, Etika, Psihologija, Likovna umjetnost, Hrvatski jezik, Biologija, Povijest, Građanski odgoj i obrazovanje, strani jezici, Vjeronauk

VAŠA PRIPREMA ZA OVAJ SAT:

Stereotipi i predrasude sastavni su dio našeg svakodnevnog razmišljanja, pomažu nam da organiziramo i pojednostavimo sebi ovaj komplicirani svijet. Svi se nalazimo u mnogim situacijama u kojima smo izloženi stereotipnom razmišljanju ili i sami generaliziramo određena ponašanja, karakteristike ili druga obilježja neke skupine. Kad postanemo svjesni svojih stereotipa i predrasuda, lakše ćemo prepoznati u kojim situacijama ograničavaju naše djelovanje i naš doživljaj druge osobe. U mnogim situacijama naši stereotipi neće izazvati posebnu štetu, no ako ih ne osvijestimo, nećemo znati prepoznati utjecaj ni tuđih stereotipa i predrasuda na nas, ni obrnuto. Pogledajte **video**¹³ nastao u sklopu projekta

¹³ https://edutorij.e-skole.hr/share/proxy/alfresco-noauth/edutorij/api/proxy-guest/64c3a641-b995-4824-b042-494073a857aa/html/2218_sints_Stereotipi_i_predrasude.html

Hrvatske akademske i istraživačke mreže – CARNET te se prisjetite osnovnih razlika između stereotipa i predrasuda.

Integracija inojezičnih učenika i učenica u razredni odjel još više zahtijeva da učenici i učenice, a i vi sami, osvijestite vlastita stereotipna razmišljanja. Jer svaka je ljudska priča drugačija, svako biće ima drugačije iskustvo, potrebe, osjećaje i način kako ih pokazuje, a generaliziranje nas često može odvesti u pogrešnom smjeru, unatoč najboljim namjerama.

Za provođenje ove aktivnosti bilo bi poželjno da imate što više čepova. Zamolite učenike i učenice da ih prikupljaju nekoliko dana, a neka vam pomognu i kolege i kolegice. Važno je osigurati da svaki par koji će zajedno raditi ima barem 10 čepova te da su od toga obavezno dva čepa iste vrste (istog proizvođača za istu tekućinu ili namirnicu).

PRIJEDLOG ZA POČETAK SATA:

Na klupu svakog para stavljate jednak broj čepova – mogu biti raznih boja, oblika, funkcija, ali neka obavezno budu dva jednaka. Podijelite učenicima i učenicama **1. dio radnog lista** te neka razmisle ili prokomentiraju u paru. Neke zatim s vama podijele neke zaključke, a vi prethodno pripremite nekoliko očekivanih kao i željenih dvojezičnih odgovora te ih zapišite na ploču. Ostale odgovore prevedite putem Google Prevoditelja ili na način koji najbolje odgovara situaciji u vašem razredu.

GRUPNA AKTIVNOST:

Učenicima i učenicama podijelite **2. dio radnog lista**, neka čitaju upute, a zatim će svaki par grupirati čepove u skladu s njima. U nastavku sata podijelite svakom paru uputu s **3. dijela radnog lista** – neka svatko od njih (unutar para) uzme jedan od dva ista čepa te razmišlja o njemu kao da je živo biće – kako je izgledao život ovih naoko istih, a različitih čepova, u posljednja 24 sata. Zatim će svoju ideju prikazati u formi stripa, crteža, pjesme, priče... Učenici neka rade individualno ili u parovima kao i do sada – dajte im da biraju. Izvjesite njihove radove pod naslovom: *Svaki čep ima svoju priču / У кожної кришки своя історія* ili osmislite neki drugi kreativni naslov za vašu izložbu.

ZAKLJUČAK:

Podijelite s učenicima i učenicama zaključak s **4. dijela radnog lista** te prokomentirajte rečeno.

Na kraju aktivnosti, ne bacajte prikupljene čepove – one plastične možete početi prikupljati u sklopu akcije „Plastičnim čepovima do skupih lijekova“ koju organizira Udruga oboljelih od leukemije i limfoma.

5. RADNI LIST АРКУШ ІЗ ЗАВДАННЯМИ

1. dio / Частина 1.

Što je zajedničko svim čepovima? / **Що спільне мають всі кришки?**

Po čemu se sve čepovi među sobom mogu razlikovati / biti slični? / **За якими характеристиками кришки можуть відрізнятися одна від одної / можуть бути подібними?**

Jesu li npr. svi crveni čepovi jednaki? / **Чи всі, наприклад, червоні кришки однакові?**

A jesu li npr. svi crveni čepovi istog proizvođača soka potpuno jednaki? / **А чи всі, наприклад, червоні кришки одного виробника соку абсолютно однакові?**

2. dio / Частина 2.

Grupirajte čepove prema boji. / **Розподіліть кришки на групи за кольором.**

Grupirajte čepove prema obliku. / **Розподіліть кришки на групи за формою.**

Grupirajte čepove prema materijalu od kojeg su sastavljeni. / **Розподіліть кришки на групи за матеріалом, з якого їх зроблено.**

Grupirajte čepove prema vrsti tekućine za koju su korišteni (za sok, mlijeko i sl.) / **Розподіліть кришки на групи за видом рідини, для якої вони використовуються (для соку, молока і под.)**

3. dio / Частина 3.

Upute za rad u paru: Pronađite dva jednaka čepa. Neka svatko od vas dvoje uzme jedan, prouči ga te razmišlja o njemu kao živom biću – pogledajte mu oštećenja, mrlje, boje, sitne detalje koji nisu odmah uočljivi... i razmislite kako je izgledao život ovog čepa u posljednja 24 sata. Prikažite svoju ideju u formi stripa, crteža, pjesme, priče... radite svatko za sebe ili u parovima kao i do sada.

Jesu li ovi jednaki čepovi u vašim očima još uvijek toliko jednaki? Što se promijenilo? Što se može dogoditi ako unaprijed zaključimo da su svi ljudi npr. istog spola, iste rase, istog glazbenog ukusa... isti?

Завдання для двох. Знайдіть дві однакові кришки. Нехай кожен із вас візьме одну, розгляне її уважно і уявить її живою істотою – подивіться на подряпини, плями, кольори, дрібні деталі, які не відразу помітні... і подумайте про те, яким було життя цієї кришки в останні 24 години. Покажіть те, що ви уявили, у вигляді комікса, малюнка, вірша, оповідання... ви можете працювати кожен окремо або в парах, як і раніше.

Чи і тепер у ваших очах ці однакові кришки все ще такі однакові? Що змінилося? Що може статися, якщо ми заздалегідь зробимо висновок, що всі люди, скажімо, однієї статі, однієї раси, з однаковими музичними смаками... однакові?

4. dio / Частина 4.

Zaključak: Često se za neke ljude (zbog boje kože, religije, spola, zemlje u kojoj žive...) kaže – „Svi su oni isti“, kao što smo i za čepove prvotno rekli da su isti. No kao i naši čepovi, tako i svaki čovjek ima svoju priču, ali često nam te priče ostanu nepoznate. Zbog toga ne možemo unaprijed suditi kakav je netko, i zaključivati na temelju mišljenja koja imamo iako nekog ne poznajemo.

Висновки. Про деяких людей (через колір шкіри, релігію, стать, країну, в якій вони живуть...) часто кажуть: «Вони всі однакові» – так само, як ми спочатку сказали про кришки, що вони однакові. Але так само, як і у наших кришок, у кожної людини є своя історія, але ці історії часто залишаються нам невідомими. Тому ми не можемо заздалегідь судити, якою є якась людина, і робити висновки про неї на підставі своїх міркувань, хоча ми не знайомі з нею.

Za domaću zadaću razmislite o kojim skupinama ljudi imate mišljenje da su svi isti te se prisjetite nekoliko najčešćih stereotipa koje poznajete. Ako želite znati više, istražite razliku predrasuda i stereotipa te izdvojite nekoliko najčešćih primjera s kojima se susrećete.

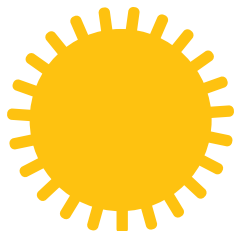
В якості домашнього завдання подумайте, про які групи людей у вас склалась думка, що вони всі однакові, і пригадайте кілька найпоширеніших стереотипів, які вам відомі. Якщо ви хочете дізнатися більше, спробуйте дослідити різницю між упередженнями та стереотипами і виберіть кілька найпоширеніших прикладів, які вам трапляються.

Priručnik 'Škole zajedništva' vrijedan je i koristan didaktički materijal koji obrazovnim radnicima opimjeruje pristupe, mogućnosti i strategije integracije ukrajinskih učenika i učenica u obrazovni sustav Republike Hrvatske. Posebice treba izdvojiti konkretne i aktualne nastavne materijale i kratke opise svih obrazovnih djelatnika koji su imali iskustvo u radu s inojezičnim učenicima koji trenutno žive u izbjeglištvu.

Iz recenzije Agencije za odgoj i obrazovanje

LITERATURA

Agencija za odgoj i obrazovanje (2022). *Smjernice, upute, preporuke i prijedlozi aktivnosti učiteljima, nastavnicima i stručnim suradnicima u osnovnim i srednjim školama za inkluziju ranjive skupine učenika izbjeglica*. Zagreb: AZOO.

Agencija za odgoj i obrazovanje (2022). *Smjernice, upute, preporuke i prijedlozi aktivnosti učiteljima, nastavnicima i stručnim suradnicima u osnovnim i srednjim školama za pravovremenu i učinkovitu reakciju u kriznim situacijama*. Zagreb: AZOO.

Ajduković, M., Ajduković, D. (1994). *Pomoć i samopomoć u skrbi za mentalno zdravlje pomagača*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.

Ajduković, D. (1996). *Psihološke okolnosti življenja u progonstvu i psihosocijalna pomoć*. U J. Pregrad (Ur.) *Stres, trauma, oporavak*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.

Češi, M., Cvikić, L., Milovac, S. (Ur.) (2012). *Inojezični učenik u okruženju hrvatskog jezika*. Zagreb: AZOO

Jelaska, Z. (2007). *Ovladavanje jezikom – izvornojezična i inojezična istraživanja*. LAHOR – 3.

Jelaska, Z. (2012). *Ovladavanje materinskim i inim jezikom*. U: Češi, M., Cvikić, L., Milovac, S. (Ur.) (2012.). *Inojezični učenik u okruženju hrvatskog jezika*. Zagreb: AZOO.

Jelić, M., Čorkalo Biruški D., Stanković, N., Vrdoljak, A. (2021). *Intervencijski programi poticanja školske integracije učenika izbjeglica u osnovnim školama: Priručnik za provedbu radionica suradničkog učenja i zamišljenog kontakta*. Zagreb: Filozofski fakultet.

Čarija, M., Pejić, I. (2017). *Djeca izbjeglice u školama – brošura namijenjena svim učiteljima, stručnim suradnicima i ravnateljima koji u svoje škole uključuju učenike izbjeglice*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.

FFZG (2022), <<http://psihologija.ffzg.unizg.hr/projekti/ircis/novosti>>. Pristupljeno 16. kolovoza 2022.

Herman, J. (1992). *Trauma and Recovery, Aftermath of Violence - From Domestic Abuse to Political Terror*, Basic Books.

Hill, J. D., Bjork, C. L. (2008). *Classroom Instruction That Works With English Language Learners: Facilitators Guide*. Association for Supervision and Curriculum Development.

Kozić Komar, V. (2020). *Zbirka nastavnih priprema za sretniji povratak u školu*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.

Lemonaki, E., Leman, P. (2020). *The Experience of Adolescent Refugees*. U: Hupp, S., Jewell J.D. (ed.): *The Encyclopedia of Child and Adolescent Development*, John Wiley & Sons.

LingoHut (2022), <<https://www.lingohut.com/hr/l83/nau%C4%8Dite-ukrajinski-jezik>>. Pristupljeno 5. kolovoza 2022.

Malenica, S. (2019). *Matematika Rubikove kocke*. Završni rad. Split: Sveučilište u Splitu-Pomorski fakultet u Splitu. <<https://core.ac.uk/download/pdf/232989657.pdf>> . Pristupljeno 25. srpnja 2022.

Osvitoria NGO (2022), <https://lms.e-school.net.ua/meta_user/teacher_guidelines/>. Pristupljeno 5. kolovoza 2022.

Perić, K. (2018). *Djeca izbjeglice u Hrvatskoj: Iskustvo dolaska, prilagodba na nove uvjete života i očekivanja od budućnosti*. Zagreb: Hrvatsko katoličko sveučilište.

Puig, M. E. (2002). *The adultification of refugee children*. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 5 (3-4), 85-95.

Pregrad, J. (Ur.) (1996). *Stres, trauma, oporavak*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.

Pregrad, J. (2018). *Gestalt Approach in Support During and After Traumatic Experience*. U: Spagnuolo Lobb, M., Bloom, D., Roubal, J., Zeleskov Djoric, J., Cannavò, J., La Rosa, R., Tosi, S., Pinna, V. (Ur.). *The Aesthetic of Otherness: meeting at the boundary in a desensitized world, Proceedings*. Siracusa, Italy: Istituto di Gestalt HCC Italy Publ. Co.

S., Pinna, V. (Ur.). *The Aesthetic of Otherness: meeting at the boundary in a desensitized world, Proceedings*. Siracusa, Italy: Istituto di Gestalt HCC Italy Publ. Co.

Rukelj, K. i sur. (2020). INTERAKTIVNI SADRŽAJ ZA UČENIKE- *Stereotipi i predrasude*. Hrvatska akademska i istraživačka mreža – CARNET. <https://edutorij.e-skole.hr/share/proxy/alfresco-noauth/edutorij/api/proxy-guest/64c3a641-b995-4824-b042-494073a857aa/html/2218_sints_Stereotipi_i_predrasude.html>. Pristupljeno 1. kolovoza 2022.

Subotić, Z. (1996). *Zdrave i patološke reakcije na traumu*. U J. Pregrad (Ur.). *Stres, trauma, oporavak*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.

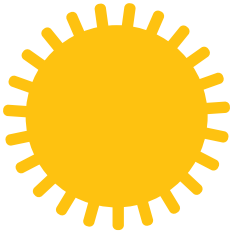
Subotić, Z. (1996). *Podrška u tugovanju*. U J. Pregrad (Ur.). *Stres, trauma, oporavak*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.

UNHCR (2004). *Prevention of sexual exploitation and abuse (PSEA)*, <<https://emergency.unhcr.org/entry/32428/protection-from-sexual-exploitation-and-abuse-psea>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2022.

UNICEF (2022), *MHPSS Key Message Bank for those caring for children and adolescents*. <<https://app.mhpss.net/resource/cf-mhpss-message-bank>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2022.

Vrdoljak, A., Stanković, N., Čorkalo Biruški, D., Jelić, M. (2022). *We would love to, but...”—needs in school integration from the perspective of refugee children, their parents, peers, and school staff*. *International Journal of Qualitative Studies in Education*.

WHO (2021), *Mental health and forced displacement*. <<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-and-forced-displacement>>. Pristupljeno 15. kolovoza 2022.

O AUTORICAMA

ISKRA PEJĆ (1983.) je psihologinja i gestalt psihoterapeutkinja. Godinama je radila kao školska psihologinja u OŠ Gustava Krkleca u Zagrebu, koja je integrirala više desetaka učenika izbjeglica s Bliskog istoka. Kao vanjska suradnica Društva za psihološku pomoć provodila je treninge, seminare i radionice za učitelje na temu traume i podrške traumatiziranim osobama; izbjeglištva i integracije izbjeglica u škole. U sklopu međunarodnog projekta, u Ukrajini je 2017. s učiteljima i stručnim suradnicima provodila seminare o podršci raseljenim osobama. Provodi grupe podrške za učitelje. Koautorica je brošure Djeca izbjeglice u školama čiji je izdavač Društvo za psihološku pomoć. Članica je Hrvatske psihološke komore, Hrvatske komore psihoterapeuta, Društva za psihološku pomoć i Zagrebačkog psihološkog društva. Trenutno radi kao psihoterapeutkinja u Zagrebu.

VANJA KOŽIĆ KOMAR (1986.) je profesorica sociologije i hrvatskog jezika, koordinatorica projekata, suradnica i trenerica u programu Razvoj osobnih i socijalnih kompetencija u Forumu za slobodu odgoja. Posjeduje značajno iskustvo u izravnom radu s djecom i mladima – u formalnom kao i neformalnom obrazovanju kroz volonterske projekte u udrugama i ustanovama. Ima i iskustvo izravnog rada s izbjeglicama tijekom izbjegličke krize 2015., pod koordinacijom DPP-a kao dio mobilnog tima u izbjegličkom kampu. Suradnica je i koordinatorica projekata za djecu i mlade te urednica, autorica i koautorica brojnih materijala za odgojno-obrazovne djelatnike/ce (*Zbirka nastavnih priprema za sretniji povratak u školu*, *Zbirka nastavnih priprema Možemo to riješiti*, *Svi smo mi djeca ovog svijeta*, *Breaking the poverty taboo*, *22 ideje za otpornost* i dr.).

